
#cietumi
2026
MŪSDIENĪGI — PERSONĪGI — INFORMATĪVI — PĒTNIECISKI — ANALĪTISKI

#cietumi

IESLODZĪJUMA VIETU PĀRVALDES ŽURNĀLS

2026

DARI
DROŠĪBA: ATBILDĪGA RESOCIALIZĀCIJA IESLODZĪTAJIEM

Līdzfinansē Eiropas Savienība

2027 Nacionālais attīstības plāns

Ieslodzījuma vietu pārvalde

Saturs

2 **Vispārīgi**
Ieslodzījuma vietu pārvaldes priekšnieka uzruna

Pamatinformācija par Ieslodzījuma vietu pārvaldi

Resocializācijas darba aktualitātes ieslodzījuma vietās

8 **Personīgi**
Resocializācija – nemainīgi mainīgs process

20 **Vēsturiski**
Resocializācijas politika un prakse Latvijas ieslodzījuma vietu sistēmā: vēsturiskā attīstība un mūsdienu izaicinājumi

Resocializācija – no soda objekta līdz pārmaiņu subjektam

30 **Mūsdienīgi**
Resocializācijas instrumentu pilnveidošana – ieguldījums drošākai sabiedrībai

Resocializācija fotogrāfijās

44 **Stratēģiski**
Starpinstitucionālā sadarbība un tās loma ieslodzīto resocializācijā

Brīvība ir sākums. Pirmās 365 dienas brīvībā

56 **Viedoklis**
Resocializācija starp procesu un rezultātu

Kompetence, kas veido pārmaiņas

66 **Pētnieciski**
Atkarību mazināšanas intervence ieslodzījuma vietās: ceļš ar daudziem posmiem

70 **Praktiski**
Šahs brīvībai. Spēle, kas māca domāt vairākus gājienus uz priekšu arī dzīvē

EuroPris: zināšanas, sadarbība un attīstības iespējas

76 **Analītiski**
Ieslodzījuma vietu pārvalde skaitļos

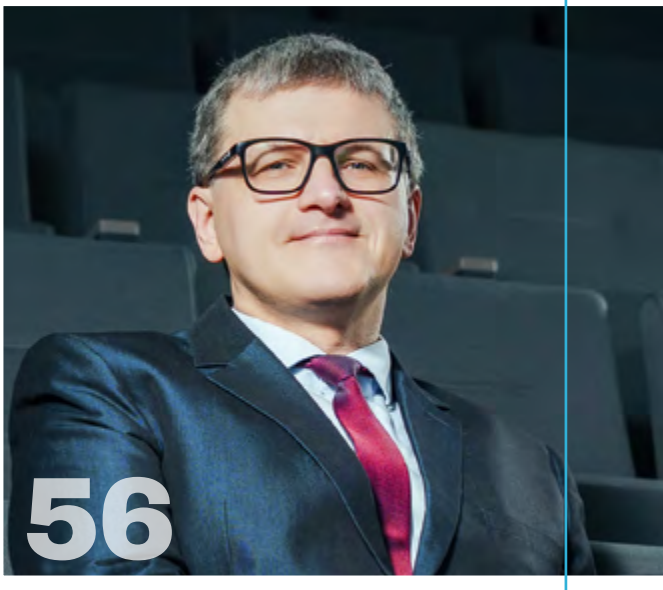

Pārmaiņas nav ēkās. Pārmaiņas ir tajā, kā mēs strādājam

Dārgie kolēģi un žurnāla lasītāji!

Pagājušajā gadā, rakstot par Liepājas cietumu, mēs runājām par jaunu posmu Latvijas ieslodzījuma vietu sistēmā. Šodien mūsu uzdevums ir šo posmu piepildīt ar saturu. Mūsdienīga infrastruktūra rada iespējas drošākam un profesionālākam darbam. Taču to, kā šīs iespējas izmantojam, nosaka mūsu zināšanas, attieksme un ikdienas lēmumi.

Pārmaiņas kļūst īstas brīdī, kad tās ienāk mūsu darbā. Kad precīzāk izvērtējam notiesātā riskus un vajadzības, izvēlamies viņam piemērotu programmu un spējam pamanīt, ko tā ir mainījusi. Kad kolēģi savstarpēji dalās pieredzē un kopīgi meklē risinājumu sarežģītai situācijai. Tieši šajā ikdienā veidojas mūsu sistēmas kvalitāte.

Šis žurnāla numurs ir veltīts resocializācijai un jautājumiem, kas nosaka tās jēgu. Mums jāspēj vērtēt gan paveikto darbu, gan tā rezultātu. Dalība programmā, mācībās vai nodarbinātībā ir svarīga, taču mums jāredz arī tas, kā cilvēks apgūtās prasmes izmanto, vai spēj labāk vadīt savu uzvedību un uzņemties atbildību. Tas prasa profesionālu darbu un gatavību pārskatīt ierasto pieeju, ja tā nedod vajadzīgo rezultātu.

Resocializācija ir visas ieslodzījuma vietas kopīga atbildība. Ikviens kolēģis ar savu rīcību ietekmē vidi, kurā cilvēks izcieš sodu. Skaidras prasības un konsekventa, cieņpilna attieksme palīdz veidot drošu ikdienu un uzticēšanos profesionālām attiecībām. Drošība un resocializācija mūsu darbā papildina viena otru. Mēs sargājam sabiedrību šodien un strādājam, lai mazinātu jaunu noziedzīgu nodarījumu risku nākotnē.

Šajā numurā lasām par resocializācijas instrumentu pilnveidošanu, speciālistu pieredzi un sadarbību Latvijā un ārpus tās. Arī šaha stāsts atgādina par prasmi apstāties, izvērtēt savu rīcību un paredzēt tās sekas. Katram no šiem rakstiem ir savs skatpunkts, bet tos vieno darbs ar cilvēku un viņa spēju mainīties. Mēs varam radīt pārmaiņām piemērotus apstākļus un sniegt atbalstu. Pašam cilvēkam šajā procesā ir jāpiedalās un jāuzņemas atbildība par savām izvēlēm.

Mūsu darba turpinājums ir arī aiz cietuma vārtiem. Cilvēkam pēc atbrīvošanas nepieciešama dzīvesvieta, darbs un pieejams atbalsts, lai ieslodzījuma laikā paveiktais palīdzētu viņam nostiprināties patstāvīgā dzīvē. Tādēļ sadarbība ar Valsts probācijas dienestu, pašvaldībām, nevalstiskajām organizācijām un citiem partneriem jāsāk savlaicīgi. Tā ir kopīga atbildība par cilvēka atgriešanos sabiedrībā.

Paldies ikvienam kolēģim par profesionalitāti un neatlaidību! Darbs ar cilvēku prasa pacietību, un rezultāts ne vienmēr ir redzams uzreiz. Paldies arī mūsu sadarbības partneriem par uzticēšanos un ieguldījumu. Aicinu šī numura rakstos meklēt idejas, ko varam izmantot savā ikdienā, un jautājumus, kurus vērts pārrunāt ar kolēģiem. Mūsu mērķis paliek nemainīgs – laikmetīgi cietumi drošākai sabiedrībai. To īstenojam ar savu darbu katru dienu.

Ar cieņu un pateicību
Ieslodzījuma vietu pārvaldes
priekšnieks
pulkvedis Dmitrijs Kaļins

D. KAĻIŅS

Ieslodzījuma vietu pārvalde

Ieslodzījuma vietu pārvalde ir Tieslietu ministrijas padotībā esoša valsts pārvaldes iestāde, kas īsteno valsts politiku apcietinājuma kā drošības līdzekļa un brīvības atņemšanas kā krimināLsoda izpildes jomā.

MISIJA:
izpildām sodu, palīdzot likumpārkāpējiem kļūt par socializētiem pilsoņiem.

VĪZIJA:
laikmetīgi cietumi drošākai sabiedrībai.

VĒRTĪBAS:
cilvēks, profesionalitāte, drošība, attīstība, sabiedrība.

PĀRVALDES DARBĪBU REGLAMENTĒ:

1. Valsts pārvaldes iekārtas likums.
2. Ieslodzījuma vietu pārvaldes likums.
3. Ministru kabineta 2005. gada 1. novembra noteikumi Nr. 827 "Ieslodzījuma vietu pārvaldes nolikums".

PĀRVALDES GALVENIE DARBĪBAS VIRZIENI:

1. Uzraudzīt, nodrošināt ieslodzītajiem noteikto uzvedības normu, tiesību un pienākumu ievērošanu.
2. Nodrošināt normatīvajos aktos noteikto sadzīves un komunālo pakalpojumu sniegšanu ieslodzītajiem.
3. Nodrošināt ieslodzīto medicīnisko aprūpi.
4. Organizēt ieslodzīto garīgās aprūpes, sociālās uzvedības korekcijas un sociālās rehabilitācijas pasākumus.
5. Nodrošināt resocializācijas programmu, pienākumu izpildi, tiesisko aizsardzību darbības un sociālās garantijas.
6. Nodrošināt darbinieku profesionālās ievirzes un pilnveides izglītību.
7. Veikt ieslodzījuma vietu apsardzi.

Latvijas ieslodzījuma vietas
Valmieras cietums
Cēsu AIN
Rīgas Centrāl-cietums
Iļģuciema cietums
Olaines cietums
Jēkabpils cietums
Daugav-grīvas cietums
Pārvaldes darbības mērķis ir likumības, taisnīguma un vienlīdzības apstākļos sodītās personas efektīva resocializēšana, kā arī atkārtoto noziedzīgo nodarījumu izdarīšanas skaita samazināšana.

Resocializācijas darba aktualitātes ieslodzījuma vietās

Andris Beitelis,

Rīgas Centrālcietuma Resocializācijas daļas priekšnieks:

"Resocializācijas jomā būtiskākais izaicinājums ir panākt, lai ieslodzītais pats kļūtu par aktīvu savu pārmaiņu procesa dalībnieku. Tāpēc īpaši nozīmīga ir kontaktpersonu sistēma, kas palīdz veidot individuālāku pieeju, labāk izprast katra ieslodzītā situāciju un motivēt viņu izmantot pieejamās resocializācijas iespējas – programmas, izglītības un nodarbinātības aktivitātes, kā arī brīvprātīgo piedāvāto atbalstu. Manuprāt, tieši kontaktpersonu sistēmas turpmāka attīstīšana un ciešāka sadarbība starp ieslodzīto, speciālistiem un sabiedrību būs viens no galvenajiem priekšnoteikumiem veiksmīgai ieslodzīto resocializācijai."

Kristīne Lāčplēse,

Iļģuciema cietuma Resocializācijas daļas priekšniece:

"Iļģuciema cietumā resocializācijas jomā pēdējos gados ieviesti nozīmīgi jauninājumi, tostarp pilnveidotas individuālās un grupu nodarbības, izglītības un profesionālās pilnveides iespējas, kā arī atbalsta pasākumi sieviešu atgriešanai sabiedrībā. Liela nozīme resocializācijas procesā ir arī brīvprātīgo darbam un daudzveidīgiem brīvā laika pasākumiem, kas veicina ieslodzīto sociālās prasmes, motivāciju un pozitīvu attieksmi pret pārmaiņām. Vienlaikus aktuāli izaicinājumi ir ieslodzīto individuālo vajadzību daudzveidība, speciālistu un resursu pieejamība, kā arī atbalsta nodrošināšana pēc atbrīvošanas, tādēļ nākotnē būtiski būtu stiprināt sadarbību ar brīvprātīgajiem, pašvaldībām, darba devējiem un nevalstiskajām organizācijām, kā arī attīstīt individuāli pielāgotas resocializācijas programmas."

Agita Jēgere,

Olaines cietuma Resocializācijas daļas priekšniece:

"Olaines cietumā turpinām iesākto darbu pie kontaktpersonu sistēmas ieviešanas, pilnveidojot darba organizāciju un sekmējot efektīvāku ieslodzīto resocializācijas un integrācijas procesu."

Zita Balande,

Liepājas cietuma Resocializācijas priekšnieka p. i.:

"Šobrīd lielākais izaicinājums Liepājas cietumā, manuprāt, ir izveidot profesionālu un spēcīgu komandu. Ieviešot kontaktpersonu modeli, mums pievienojas daudz jaunu darbinieku, kuriem ne tikai jāapgūst sistēmas, dokumentu pārvaldība un resocializācijas programmas, bet arī jāveido izpratne par dienestu un darbu ar ieslodzītajiem kopumā.

Jaunais cietums vienlaikus dod mums daudz jaunu iespēju. Plānotais nodaļu modelis ļaus ieslodzītajiem dzīvot mazākās, savstarpēji nodalītās kopienās, tādējādi mazinot kopējo kriminālās vides ietekmi un dodot iespēju strādāt ar cilvēku individuālāk. Būtiska iespēja ir arī atklātā tipa cietums – vide, kas jau ir daudz tuvāka dzīvei sabiedrībā. Tā dod iespēju ieslodzītajam ar savu rīcību apliecināt spēju ievērot noteikumus, uzņemties lielāku atbildību un pakāpeniski gatavoties likumpaklausīgai dzīvei pēc atbrīvošanas.

Attīstības iespējas noteikti redzu arī ciešākā sadarbībā ar pašvaldību, resocializācijas un pieaugušo izglītības centriem, sociālajiem uzņēmumiem un darba devējiem. Manuprāt, resocializācija nevar beigties pie cietuma vārtiem – svarīgi, lai ieslodzījuma laikā uzsāktajām pārmaiņām būtu turpinājums arī pēc cilvēka atgriešanās sabiedrībā."

Tatjana Ļudvikova,
Valmieras cietuma Resocializācijas daļas priekšniece:

"Pēc daļēji slēgto cietumu likvidācijas slēgtajos cietumos palielinājās notiesāto skaits ar īsiem termiņiem (līdz 6 mēnešiem), taču resocializācijas resursi ir paredzēti ilgākam laikam, piemēram, izglītības programmas, nodarbinātība, resocializācijas programmas. Tas liedz notiesātajiem ar īsiem soda termiņiem pilnvērtīgi un savlaicīgi iesaistīties resocializācijas procesā. Valmieras cietuma administrācija veic pārrunas ar Jelgavas tehnikuma administrāciju par esošo vai jaunu programmu ieviešanu, pielāgojoties esošai situācijai, samazinot mācību stundas no deviņiem uz pieciem mēnešiem. Tiek veiktas pārrunas ar komersantiem par iespēju nodarbināt notiesātos arī ar īsiem soda termiņiem. Runājot par resocializācijas programmām, būtu vēlams padomāt par programmu autovadītājiem, kuri vadīja transportlīdzekli reibumā, jo šīs notiesāto kategorijas skaits pēdējā laikā strauji pieaug. Tāda programma, piemēram, ir probācijas dienestam."

Anatolijs Čapkevičs,
Daugavgrīvas cietuma Resocializācijas daļas priekšnieks:

"2026. gadā Daugavgrīvas cietuma izmeklēšanas nodaļā, izņemot Latvijas valstspiederīgos, atradās 17 citu valstu pilsoņi no Polijas, Izraēlas, Gruzijas, Francijas, Bulgārijas, Ukrainas, Uzbekistānas, Azerbaidžānas, Armēnijas, Turcijas, Baltkrievijas, Lietuvas, Igaunijas, Moldovas, Krievijas Federācijas, Rumānijas un Kolumbijas, kas veido trešdaļu no visiem apcietinātajiem Daugavgrīvas cietumā. Šie apcietinātie pārsvarā ir apsūdzēti par personu nelikumīgu pārvietošanu pāri valsts robežai. Viens no Daugavgrīvas cietuma Resocializācijas daļas izaicinājumiem bija veidot komunikāciju ar ārvalstu pilsoņiem un nodrošināt viņu tiesību ievērošanu, atrodoties apcietinājumā. Daudzos gadījumos apcietinātie ārvalstnieki nepārvalda valsts valodu, tāpēc daudz laika tika veltīts komunikācijai, izmantojot *Google translate* platformu, un dialogam ar vēstniecību pārstāvjiem.

Otrs izaicinājums bija novadīt resocializācijas programmas, kuras ir noteiktas Daugavgrīvas cietuma Resocializācijas daļas plānā resocializācijas programmu īstenošanai 2026. gadā. Uzskatu, ka novadītās resocializācijas programmas var palīdzēt notiesātajiem apgūt sociālās prasmes un ilgtermiņā mazināt noziedzīga nodarījuma recidīvu."

Aļona Borovkova,
Jēkabpils cietuma Resocializācijas daļas priekšniece:

"Jēkabpils cietuma Resocializācijas darbā būtiska uzmanība tiek pievērsta individuālai pieejai, ieslodzīto motivēšanai un iesaistei izglītībā, nodarbinātībā un sociālo prasmju attīstīšanā. Īpaši nozīmīga ir atklātā cietuma nodaļas (šobrīd 180 notiesāto) notiesāto nodarbināšana ārpus cietuma teritorijas, kas veicina patstāvību, atbildību un sagatavošanos dzīvei pēc atbrīvošanas. Aktuāls izaicinājums ir pietiekamu nodarbinātības iespēju un atsaucīgu darba devēju piesaiste. Nākotnē būtiski jāstiprina sadarbība ar darba devējiem un citām iesaistītajām institūcijām, paplašinot iespējas veiksmīgai notiesāto integrācijai sabiedrībā."

Ginta Vāciete,
Cēsu Audzināšanas iestādes nepilngadīgajiem Resocializācijas daļas priekšniece:

"Jau vairākus gadus resocializācijas jomā tiek ieviests daudz jaunu metožu un veidu, kā produktīvāk un kvalitatīvāk strādāt, lai sasniegtu izvirzītos mērķus un vīziju. Bet tajā pašā laikā tas rada daudz izaicinājumu gan darbiniekiem, gan ieslodzītajiem. Šobrīd viens no lielākajiem izaicinājumiem ir drošu datortehnoloģiju integrēšana un ieviešana lietošanai ieslodzīto ikdienā. Šobrīd tas šķiet neiespējami, bet pēc vairākiem gadiem tā jau būs ikdiena."

Resocializācija – nemainīgi mainīgs process

Ir skaidrs, ka resocializācija nav vienas nodaļas vai atsevišķu speciālistu uzdevums, – tā ir visas ieslodzījuma vietas kopīgs darbs, kā mērķis ir palīdzēt cilvēkam sagatavoties dzīvei sabiedrībā pēc ieslodzījuma. Šoreiz uz sarunu aicinām trīs Ieslodzījuma vietu pārvaldes resocializācijas jomas profesionāļus – Liepājas cietuma priekšnieka vietnieku Kasparu Zvirgzdu, Rīgas Centrālcietuma Resocializācijas daļas galveno inspektori Kristīni Brokāni un Valmieras cietuma Resocializācijas daļas priekšnieci Tatjanu Ļudvikovu –, lai uzklausītu viņu pieredzi un pārdomas par to, kā gadu gaitā mainījusies izpratne par resocializāciju, kas šajā darbā šodien ir būtiskākais un kāda ir resocializācijas nozīme ceļā uz cilvēka pārmaiņām.

Lāsma Kauliņa: Ko jums katram nozīmē resocializācija? Vai jūsu izpratne par šo jēdzienu darba gaitā ir mainījusies?

Kaspar Zvirgzds: Mana izpratne par resocializāciju laika gaitā noteikti ir mainījusies. Uzsākot darbu ieslodzījuma vietā, man personīgi bija tikai aptuvens priekšstats par resocializāciju jeb, kā tajā laikā to dēvēja, sociālo rehabilitāciju. Zināju, ka tā ir daļa, kurā strādā kapelāns, sociālais darbinieks un vēl pāris speciālistu. Ko tieši viņi darīja, to neviens nezināja.

Laikam ejot, iepazīstot cietumu kopumā, pastrādājot dažādās struktūrvienībās, jau sāku saprast, kas īsti ir tā nodaļa. Pamanīju, ka šai daļai pievienojās ne tikai jauni speciālisti psihologi, bet parādījās arī jaunas funkcijas – skola, darba iespējas, brīvā laika pulciņi. Tas tā ieinteresēja, ka sāku pētīt, ko es vispār tajā lauciņā varētu darīt, vai es tai komandai varētu pievienoties. Uz to brīdi man jau bija pieredze darbā gan Apsardzes, gan arī Uzraudzības daļā, es cietumu pārzināju no spēka struktūrvienības puses. Taču vienmēr zināju, ka man ir vairāk ko dot, ka es neesmu tikai cilvēks, kurš var dežurēt nozīmētāja postenī, skatīties video novērošanas kameras vai uzraudzīt ieslodzītos pasākumu laikā. Man patīk dialogs ar cilvēku – runāties –, un nav starpības, vai tas ir kolēģis vai ieslodzītais. Un tur tad es arī sevi atradu. Sāku strādāt vēl Sociālās rehabilitācijas daļā, iepazinu kolektīvu, ar ko īsti viņi nodarbojas, kas ir galvenie virzieni. Viennozīmīgi varu teikt – mana izpratne par resocializāciju ir mainījusies.

Kristīne Brokāne: Es darbu sāku Iļģuciema cietuma Uzraudzības daļā kā uzraudze, vēlāk strādāju arī Brasas cietuma Uzskaites daļā. Pēc Brasas cietuma slēgšanas turpināju darbu Rīgas Centrālcietumā. Tieši Rīgas Centrālcietumā man radās iespēja pāriet darbā uz Resocializācijas daļu. Jāatzīst, ka uz šo daļu gāju, domājot, ka tas būs tikai administratīvs darbs, tas ir, darbs ar dokumentiem. Resocializācijas daļā mani pirmie pienākumi bija saistīti ar apcietinātajiem. Man šie pienākumi likās tik viegli! Man bija jāaiziet uz skaitlisko pārbaudi, jāpieraksta ieslodzīto ikdienas problēmas, jārisina tās, jāuzraksta apcietināto gaita un jāuztaisa grafiks sporta pasākumiem. Tas šķita tik vienkārši, tik kolosāli! Nespēju noticēt, ka darbs var būt tik vienkāršs. Pakāpeniski atbildība un pienākumi pieauga, bet tas mani motivēja darbam. Redzēju, kā ikdienā var uzlabot procesus, un savu redzējumu par iespējamiem risinājumiem arī izteicu kolēģiem. Un tā pa drusciņai tā resocializācija man sāka iepatikties.

> ***Man patīk dialogs ar cilvēku – runāties –, un nav starpības, vai tas ir kolēģis vai ieslodzītais.***

Tatjana Ļudvikova: Savukārt man bija iespēja darbu šajā jomā sākt ar teoriju. Par resocializāciju mācījos akadēmijā pie tādiem pasniedzējiem kā Ludmila Zaporožeca, Ilona Kronberga un Vitolds Zahars. Man bija iespēja iepazīties ar norvēģu pieredzi, zināju, kā būtu jābūt. Un tad atnācu uz Valmieras cietumu, no resocializācijas tur bija darbs skolā un futbols. Bet es zināju, ka gribu strādāt tieši šajā jomā. Valmieras cietumā savu dienestu uzsāku Uzskaites daļā. Tajā laikā sievietes vīriešu cietumos nepārvietojās brīvi un – pilnīgi noteikti – sievietes nebija audzinātājas. Taču es sagaidīju savu laiku. 2008.–2009. gadā bija izveidojušies apstākļi, ka daudzi darbinieki ar pieredzi aizgāja pensijā, un tad atbrīvojās šo daļu priekšnieku amati. Man uzreiz pēc pabeigtās akadēmijas uzticēja Uzskaites daļas priekšnieces amatu. Man tas sagādāja problēmas, es vēlējos strādāt resocializācijas jomā, savukārt uz zemāku amatu negribējās pāriet. Darbu resocializācijas jomā uzsāku, kad tā brīža daļas priekšnieks Krasovskis aizgāja pensijā, bet šo darbu ieguvu tikai pēc gada, jo nācās atrast un apmācīt darbinieku, kas varētu pildīt Uzskaites daļas darbu. Savu pēcteci atradu probācijā, un nu man bija iespēja pāriet uz resocializāciju.

L. K.: Bet ekspektācijas, kuras sagaidīji no darba resocializācijas jomā, vai tās piepildījās?

T. Ļ.: Mana vēlme bija uztaisīt visu kā Norvēģijā, kā mani mācīja akadēmijā, un principā nevaru teikt, ka man neizdevās. Protams, ne viss ir kā pie skandināvu kaimiņiem, bet visu, ko mums deva projekti un ko komandējumos redzēju pie norvēģiem, es pieņēmu un centos ieviest arī pie mums. Saprotams, ne viss izmēģinātais sanāca, tomēr, pateicoties šim projektu atbalstam, resocializācija visu laiku attīstās. Šķiet, mums nekad nebūs tādu iespēju no valsts budžeta, kādas dod projekti. Mums arvien ir iespēja izmēģināt jaunas metodes, ieviest tās, un pēc tam jau tā ir mūsu speciālistu atbildība, vai tās būs ilgtermiņa metodes vai tomēr nē.

> ***Patiešām novērtēju, ka resocializācija nestāv uz vietas, tā nestagnē. Šī ir joma, kas visu laiku attīstās, tajā visu laiku ir kaut kas jauns.***

Personīgi

Tas, ko patiešām novērtēju, ir, ka resocializācija nestāv uz vietas, tā nestagnē. Šī ir joma, kas visu laiku attīstās, tajā visu laiku ir kaut kas jauns. Man patīk būvēt jaunas sistēmas. Man patīk mans darbs un viss, ko mēs darām resocializācijā.

L. K.: Kas ir būtiskākais, lai resocializācijas darbs ar ieslodzīto vispār varētu sākties? Vai tā ir motivācija, uzticēšanās, darbinieka profesionalitāte, pati vide vai kaut kas cits – kāda ir jūsu personiskā pieredze?

K. B.: Man šķiet, ka pirmām kārtām tā ir ieslodzītā motivācija, un tik daudz kas ir atkarīgs arī no personāla. Ja apzinies, ka nevari strādāt ar cilvēku, tad darbs resocializācijā nebūs tava joma. Ikdienā ir ļoti svarīgi pašam sevi kontrolēt, ar kādu attieksmi un garastāvokli atnāc uz darbu un cik gatavs esi uzklausīt ieslodzītos. Es sev esmu pieņēmusi, ka pie ieslodzītajiem eju pozitīvi noskaņota, jo mans uzdevums ir viņiem palīdzēt atrisināt viņu problēmas.

> ***Cietums ir specifiska vide, un arī darbs ar ieslodzītajiem ir specifisks.***

T. Ļ.: Domāju, ka visi trīs nosauktie faktori ir svarīgi. To secība laiku pa laikam mainās, taču es piekrītu, ka mijiedarbībai starp cilvēkiem ir jābūt varbūt ne tieši patīkamai, tomēr tā nevar būt nepatīkama. Ja cilvēks katru dienu uz darbu nāk ar piespiešanos un nepatiku, tas agri vai vēlu atspēlēsies uz viņu pašu. Ir jāsaprot, ka cietums ir specifiska vide un arī darbs ar ieslodzītajiem ir specifisks. Jebkurš šo darbu nespēj strādāt.

Man ir bijusi iespēja darbā ievadīt ļoti daudzus kolēģus, un ir reizes, kad var redzēt – šis kolēģis pie mums ilgi nestrādās. Uzsākot darbu ieslodzījuma vietā, tomēr ir jāsaprot, kāda ir tava motivācija strādāt tieši šajā darbā. Kāpēc tu to dari? Un tad jau visu pārējo darbam nepieciešamo var iemācīties. Protams, ir krietni vieglāk un patīkamāk strādāt ar ieslodzītajiem, kuri ir motivēti pārmaiņām, – tas patiešām ļoti iedvesmo. Bet mums nav iespējas izvēlēties klientus, ar kuriem strādāsim un ar kuriem ne. Katrā ziņā arī ieslodzīto motivāciju ir iespējams mainīt, tikai jāatrod pareizie vārdi.

L. K.: Vai resocializācijas darbs būs rezultatīvāks, ja ar ieslodzīto strādās individuāli, vai tomēr gana efektīvas ir arī metodes, strādājot ar ieslodzītajiem grupā?

K. Z.: Tas būs absolūti individuāli – atkarīgs no paša klienta, no viņa vajadzībām, prasmēm, spējas atklāties un iesaistīties. Ir ieslodzītie, kuri atklāsies tikai un vienīgi individuālā darbā ar savu inspektoru vai kontaktpersonu.

Bet, manuprāt, pats galvenais darbā ar ieslodzītajiem ir apmācīts profesionāls darbinieks. Man ir bijusi iespēja strādāt gan vecā infrastruktūrā, gan jaunā. Ja darbinieks nav profesionāls, smukas telpas neradīs motivāciju ne citiem kolēģiem, ne arī ieslodzītajiem. Protams, vide ir svarīga, bet, ja būs profesionāla pieeja klientam, būs arī lielākas iespējas mainīt viņa motivāciju – būs vieglāk izprast, vai ieslodzītais ir motivēts pārmaiņām, būs vieglāk atšifrēt, kas ir tas, ar ko mums ir jāstrādā. Iespējams, ieslodzītais nav gatavs atvērties individuāli, bet varbūt tad varam viņu iesaistīt kādā grupu nodarbībā, kaut vai tikai sākumā, lai iekustētos, lai viņš iepazītu vidi, kurā ir nokļuvis, un saprastu, ka viss nemaz nav tik ļauns un briesmīgs. Mūsu uzdevums ir parādīt, ka vide, kurā ieslodzītais ir nonācis, ir droša, ka no citiem ieslodzītajiem nav jābaidās. Un tad pamazām var skatīties un vērtēt, vai ar šo ieslodzīto ir nepieciešams papildus individuāli strādāt. Varbūt sākumā ir nepieciešams kaut kas mazāk specifisks, piemēram, saruna ar kapelānu vai sociālo darbinieku, pirms virzām pie psihologa, lai strādātu ar konkrētām lietām – problēmām, cēloņiem un visu pārējo. Taču katrs gadījums būs individuāls. Ir jāiepazīst savs klients, lai saprastu, kas varētu viņam palīdzēt un nostrādāt.

L. K.: Ieslodzījuma vietās pakāpeniski tiek ieviesta kontaktpersonu sistēma – vai tā palīdzēs risināt individuālo pieeju ieslodzītajiem?

K. B.: Es laikam teikšu, ka jā – tā risinās individuālo pieeju. Bet ir arī skaidrs – jo mazāk ieslodzīto būs uz vienu kontaktpersonu, jo būs lielāka atdeve no darbiniekiem, tas ir, darbs būs rezultatīvāks un efektīvāks. Ieslodzīto proporcijai uz vienu kontaktpersonu ir jābūt samērīgai. Tajā pašā laikā ir jāņem vērā kontaktpersonu administratīvais slogs. Kontaktpersonai var piesaistīt piecus ieslodzītos, bet, ja administratīvais slogs nemazināsies, tad gaidītais rezultāts arī izpaliks.

K. Z.: Es gribētu papildināt šo jautājumu. Jo es sevi iestādē pozicionēju kā kontaktpersonu sistēmas piekritēju. To ideju esmu noķēris, esmu redzējis, kā tā strādā Norvēģijā. Mums ir izveidojies nedaudz citādāks modelis, un vienalga uzskatu, ka tas ir dzīvotspējīgs, taču ir viens liels "bet" – cilvēku resurss. Brīdī, kad mums būs atbilstošs skaits apmācītu darbinieku, mēs tiešām varēsim ieviest šo kontaktpersonas gradēšanu, kas ir klientu lietas vadītāji, tendēti strādāt tieši ar ieslodzītajiem; kas ir kontaktpersonas, nodarbību vadītāji, kas ir tendēti tieši uz nodarbību vadīšanu, kā arī atsevišķi savu gradāciju dokumentu radītājiem. Šobrīd ir tā, ka principā šī viena persona dara visus šos darbus, un ir ļoti grūti arī pašam darbiniekam izcelt viņa stiprās puses, lai viņš varētu darīt to, kas viņam patīk, kas padodas, un arī klients no tā iegūtu visvairāk. Tāpēc es varētu

teikt, ka akli ticu šai sistēmai. Tikai ir jāpaiet nez cik ilgam laikam, lai mēs varētu nokomplektēt darbinieku sastāvu tam, lai mēs varētu pilnvērtīgi šo sistēmu ieviest un izmēģināt, kā tā strādā.

L. K.: Atkarīgo centrā kontaktpersonu sistēma strādā jau desmit gadus.

K. Z.: Es neesmu strādājis Atkarīgo centrā. Grūti pateikt, kā tas strādā tur, jo tas ir atkarīgo centrs, nevis cietums. Centrs paredz tikai šaura profila programmu. Bet cietumā, kur paralēli ir visi citi izglītības un nodarbinātības pasākumi un visas citas ikdienas cietuma vajadzības un problēmas, specifika ir nedaudz citāda. Tāpēc es ļoti gribētu piedzīvot to brīdi dienestā, kad mēs šo sistēmu tiešām testējam un strādājam tā, kā tā ir paredzēta. Es ticu tam, ka tas var strādāt.

T. Ļ.: Bet šajā gadījumā es uzskatu, ka arī infrastruktūrai ir nozīme, jo vecajos cietumos būs jāpielāgo infrastruktūra. Piemēram, mums Valmieras cietumā ir kameru korpuss, kur ieslodzītie sēž pa diviem, un tur kontaktpersona nebūs visu laiku ar viņiem, tur tāpat strādās esošā sistēma ar ieslodzītā izsaukšanu uz pārrunām. Vienības ir otrādi – mums ir vecās, vēsturiskās vienības, kur vienā vienībā ir līdz 60 cilvēkiem, un tur tad būtu jābūt sešiem vienības priekšniekiem jeb kontaktpersonām, lai varētu nodrošināt vēlamo skaitu. Kur viņi tur būs, kā viņi to darīs? Būs jāpielāgojas. Primāri ir jāsamazina notiesāto un darbinieku skaita attiecība. Man daļā būtu nepieciešami vēl papildu vismaz desmit darbinieki. Pagaidām šo procesu ir grūti komentēt. Kontaktpersonu sistēmas aprobācija mums bija. Tas gan bija liels izaicinājums, jo tajā brīdī mēs bijām seši speciālisti un katram bija jāstrādā ar gandrīz 100 notiesātajiem.

L. K.: Mans nākamais jautājums būs par amatpersonu un ieslodzīto sadarbību. Konferencē, kas šajā vasarā notika Valmieras cietumā, minēji, ka amatpersonai ir grūtāk panākt ieslodzītā uzticēšanos. Ieslodzītais savu problēmu drīzāk uzticēs kādam, kurš strādā ieslodzījuma vietā bez formas, piemēram, skolas darbiniekam.

T. Ļ.: Tur gan bija nedaudz citāds konteksts – konferencē diskutējām par to, ka ikviens, kurš atrodas ieslodzījuma vietā, veicot savus darba pienākumus, iesaistās ieslodzīto resocializācijā. Mūsu uzdevums ir piesaistīt maksimāli dažādus speciālistu resursus. Resocializācijas darbu veic gan pedagogs, gan komersants, kurš nodrošina darba vietas ieslodzījumā, gan brīvprātīgie, psihologi, sociālie darbinieki, kapelāni un citu konfesiju mācītāji, arī uzraugi un apsargi. Kuru no šiem speciālistiem ieslodzītais sadzirdēs, nezina neviens. Bet pienāks reize, kad kādu viņš sadzirdēs, un tas motivēs ieslodzīto mainīties. Runājot ar anonīmajiem alkoholiķiem, esmu vairākkārt jautājusi, kurš brīdis bija tas, kad tu saprati, ka pietiek, turpmāk tā vairs nevar. Viņi parasti atbild: "Bija brīdis, kad es sadzirdēju!" Un tad es sapratu, ka nav jēgas ieslodzītos piespiest mainīties. Protams, mazliet jau tas piespiedu mehānisms strādā, bet rezultāts no tā būs minimāls. Ieslodzītais atsēdēs savu termiņu, bet neko nepieņems ne galvā, ne sirdī, kamēr vien viņš mūs nesadzirdēs. Un tas blakus esošais cilvēks, kuru ieslodzītais beidzot sadzirdēs, var būt gan resocializācijas darbinieks, gan komersants, gan brīvprātīgais vai uzraugs. Un tad ieslodzītais būs atradis savu jauno ceļu!

> ***Ja darbinieks nav profesionāls, smukas telpas neradīs motivāciju ne citiem kolēģiem, ne arī ieslodzītajiem.***

L. K.: Tad sanāk, ka īsti nav nozīmes tam, kurš vada ieslodzītajiem programmu – vai tā ir amatpersona formā vai kāds cits?

T. Ļ.: Viennozīmīgi tā noteikti nevar teikt. Taču mēs tomēr cenšamies resocializācijas programmas vadīt bez formas. Jā, programmas vada vienības priekšnieks vai kontaktpersona, bet cenšamies, lai nebūtu tā, ka ieslodzītais skatās uz šo darbinieku un redz to kā režīma darbinieku, kurš tikko viņam sastādīja ziņojumu par pārkāpumu vai dzina uz skolu. It kā nianse, tomēr ikdienas apģērbs ļauj ieslodzītajam uz speciālistu palūkoties citādi, tas ļauj pārslēgties un domāt par programmas saturu.

K. B.: Jā, pie mums ir tieši tāpat. Ikdienā amata specifikas dēļ es mazāk komunicēju ar ieslodzītajiem. Bet šobrīd aktīvi iesaistos resocializācijas programmu vadīšanā, un, satiekot ieslodzītos, sanāk uzklausīt ne tikai tās problēmas, kas skar konkrētās resocializācijas programmas mērķi. Man ieslodzītie uztic jautājumus gan par uzraudzību, gan medicīnu. Ieslodzītie vēlas, lai viņus uzklausa. Un, ja es uz nodarbību atnāku ne formas tērpā, bet ikdienas apģērbā, tad jūtu pret sevi citādu attieksmi. Ieslodzītie tad pavisam citādi atveras, un grupas dinamika ir efektīvāka.

> ***Ir jāiepazīst savs klients, lai saprastu, kas varētu viņam palīdzēt un nostrādāt.***

L. K.: Resocializācija nav tikai viena cilvēka vai vienas nodaļas

K. ZVIRGZDS

Personīgi

darbs. Cik būtiska ir sadarbība ar citās daļās strādājošajiem? Vai vienmēr izdodas atrast līdzsvaru, piemēram, starp drošības prasībām un resocializācijas mērķiem?

K. Z.: Manuprāt, tas ir primārais uzdevums iestādē. Ieslodzījuma vietas sastāv no dažādām daļām, katrai no tām ir savi mazie mērķi un uzdevumi. Bet iestādei kopumā ir lielais mērķis – mūsu klientus atgriezt sabiedrībā pilnveidotākus un labākus. Tas nav

> ***Tas nav viegls uzdevums – likt dažādām daļām, kas uz pasauli raugās katra no savas perspektīvas, tomēr lūkoties vienā virzienā.***

viegls uzdevums – likt dažādām daļām, kas uz pasauli raugās katra no savas perspektīvas, tomēr lūkoties vienā virzienā. Taču, ieguldot ļoti lielu skaidrojošo darbu, tas ir izdarāms. Resocializācija vienmēr visā ieslodzījuma vietu sistēmā ir bijusi kaut kas nesaprasts, kaut kas dīvains, regulāri mainīgs, nav nekad bijusi pastāvīga, jo visu laiku nāk klāt jaunas darba metodes un kaut kas jauns. No vienas puses raugoties, tas varētu šķist kā apgrūtinājums citu daļu darbiniekiem, piemēram, uz ieslodzījuma vietu nāk brīvprātīgie, viņi ir jāpārbauda, jāpārmeklē, un uz tikšanos ar brīvprātīgajiem ieslodzītie ir jāaizved. Ikdienā iestādei tas ir liels slogs, bet tajā pašā laikā var novērot dinamiku ieslodzītajos, kādas ir viņu emocijas un uzvedība, ja visa diena ir jēgpilni piepildīta, nevis pavadīta kamerā. Un tā dinamika ir pozitīva, un to novērtē visi ieslodzījuma vietā strādājošie. Tā ka es teiktu – jā, ir vitāli svarīgi visām ieslodzījuma vietas daļām sastrādāties.

L. K.: Viennozīmīgi, tas ir svarīgi, bet vai ikdienā jūs jūtat atbalstu no citām daļām? Vai tā ir joma, kuru varētu attīstīt?

K. Z.: Es varētu teikt, ka jā. Darbs tajā, protams, vēl ir daudz jāiegulda skaidrojot, jo šobrīd ar kontaktpersonu sistēmas ieviešanu ir vēl tik daudz neskaidrību, ka mums pašiem tas ir kas jauns. Resocializācijā strādājošajiem ir jautājumi, kur nu vēl sistēmai un pārējām daļām. Tāpēc notiek tāda taustīšanās, mācīšanās mēģināt mijiedarboties tajā visā.

T. Ļ.: Atkal atgriežamies pie komunikācijas. Ar cilvēkiem ir jārunā, ar kolēģiem no Uzraudzības un apsardzes daļas ir jārunā. Piemēram, organizējot ģimenes dienas, kolēģus laikus pabrīdināšu par plānoto pasākumu un priecāšos sadarboties ar tādiem kolēģiem, kas labprāt pilda savus pienākumus. Uzraugi jau saprot, ka vienībā sievietei nav jāieiet vienai, un vienmēr kāds no uzraugiem piedāvā nākt līdzi. Jo situācijas ir dažādas, piemēram, ja ieslodzītajam ir jāpaziņo kāda slikta ziņa un paredzam, ka pēc tās saņemšanas viņš var uzvesties neadekvāti, tad ir svarīga sadarbība starp dažādu daļu darbiniekiem. Suicīda mēģinājumos mums strādā vēl projekta laikā izveidotā shēma par sadarbību starp dažādām daļām – šajos gadījumos mēs sadarbojamies bez nekādiem rīkojumiem, mums ir izstrādāta sistēma, un tad nevajag nekādas instrukcijas, jo visi zina, kas un kā ir jādara, kam jāziņo, lai visi iesaistītos. Un tas arī parāda – ja cilvēkam izskaidro viņa nozīmi šajā procesā, tad nebūs pretestības – būs izpratne.

L. K.: Iepriekš sarunā vienojāmies, ka resocializācija ir nepārtraukti mainīgs process. Kas, jūsuprāt, šobrīd resocializācijas jomā ir būtiski labāk nekā pirms pieciem gadiem?

K. Z.: Es sevi jau noķēru pie domas, kas noteikti ir mainījies. Man ir stāsts no personīgās pieredzes. Kad uzsāku dienestu, ieslodzījuma vietās nebija brīvprātīgo pasākumu. Bija tikai skola, darbs, labākajā gadījumā – sociālais darbinieks. Viss. Cilvēki no malas nenāca uz cietumiem. Kur nu vēl bez maksas un brīvprātīgi. Un tad pēc kaut kāda laika, kad cietumā jau esam iemācījušies, kas ir brīvprātīgie, un nāk jauni brīvprātīgie, sabijušies par pirmo tikšanos ar ieslodzītajiem, tā vēlme ir, bet ir arī bažas. Un mums vienmēr iestādē ir bijusi prakse, ka visus brīvprātīgos mēs sagaidām, parunājamies, ievedam nodarbību telpā, noinstruējam un pēc nodarbības tieši tāpat – parunājamies, kā ir gājis, kādas ir bažas, kur varbūt kas jāpamaina, lai visi justos labi. Un tad brīvprātīgais pēc pirmās nodarbības saka – hei, kas to būtu domājis, ka ieslodzītie cietumā mani gaida, ka ir tik pieejami kontaktam, ir atvērti un grib sadarboties. Un neiet kopā tas, kā mēs iztēlojamies ieslodzīto – tādu varbūt noslēgtu sevī, emocionālu, varbūt pat agresīvi noskaņotu –,

> ***Ja ieslodzītais nemainīs domāšanu un attieksmi, nekas viņa dzīvē nemainīsies.***

ar to, ko sastopam dzīvē – atvērtu kontaktam, sadarbībai, kuru interesē un kurš grib kaut ko darīt. Tas ir reāls pieredzes stāsts no brīvprātīgā, kas pirmo reizi ir bijis cietumā. Tā ka tas, kas ir mainījies uz labo pusi, manuprāt, ir dinamika, kad resocializācijā iesaistās aizvien vairāk dažādu kategoriju cilvēku – ne tikai cietuma darbinieki, bet arī brīvprātīgi un pasniedzēji skolās utt.

L. K.: Kristīn, pastāsti, kā tev šķiet – vai Ģimenes dienas ieslodzījuma vietās ir veicinājušas pārmaiņas?

Personīgi

Kas to būtu domājis, ka ieslodzītie cietumā mani gaida, ka ir tik pieejami kontaktam, ir atvērti un grib sadarboties.

K. B.: Ģimenes dienas ir radījušas ļoti lielas pārmaiņas. Pēdējās ģimenes dienās mums bija 89 viesi. Tas tiešām ir grandiozs darbs – gan individuāls, gan komandas darbs. Te vēlos atgriezties pie iepriekš minētā jautājuma – Ģimenes dienu organizēšanā vistiešāk vērojama sadarbība starp ieslodzījuma vietas daļām. Pasākuma organizēšanas procesā mums kopīgi ir jāatrod risinājums gan drošības jautājumiem, gan resocializācijas procesam. Ieslodzījuma vietas jau nemainās, mainās ieslodzījuma vietās strādājošo attieksme, pieredze, zināšanas. Jā, arī mana attieksme pret darbu resocializācijas jomā ir būtiski mainījusies. Kā jau iepriekš minēju, man likās, ka tā ir ikdienišķu uzdevumu risināšana, bet šobrīd izprotu, cik patiesībā tas ir ļoti liels darbs ar ieslodzīto kā cilvēku.

T. Ļ.: Es gribētu atzīmēt, ka pēdējos gados mums kovida dēļ nācās ļoti digitalizēties. Pirms kovida resocializācijā bija uzplaukums, bija sajūta, ka viss attīstās,

un tad ar vienu rīkojumu viss tika apturēts. Digitālo formātu šajā situācijā saskatīju kā iespēju kaut daļēji, tomēr turpināt iesākto. Šobrīd darbs video formātā ir jau neatņemama resocializācijas sastāvdaļa, piemēram, tikšanās ar anonīmajiem alkoholiķiem un narkomāniem, divpadsmit soļu programmas īstenošana, attālinātas tikšanās ar Nodarbinātības

> ***Pirmais lielais solis ir vide, taču mums ir jāmāk šo vidi izmantot mūsu un ieslodzīto labā.***

valsts aģentūras speciālistiem, un, tā kā mums nav psihologā, palīdz citu cietumu kolēģi attālināti. Arī probācijas speciālisti izvēlas daļu jautājumu risināt video formātā. Tas ikdienā atslogo ieslodzījuma vietu darbu.

L. K.: Kā jums šķiet, kuras ir tās jomas jeb uzdevumi, kurus mums pēdējos piecos gados vajadzēja tomēr vairāk attīstīt?

K. Z.: Domāju, ka lielākam uzsvaram vajadzēja būt uz personāla apmācību, jo, lai strādātu tik specifiskā jomā kā resocializācija, manuprāt, ir netaisnīgi pieņemt darbā nodarbināto un uzreiz likt strādāt šo specifisko darbu. Ideālā pasaulē, kā, piemēram, pie mūsu kolēģiem Norvēģijā, cilvēks, pirms uzsāk darbu, mācās koledžā, apgūst speciālas prasmes, kā runāt ar cilvēku, klausīties, kā reaģēt dažādās situācijās, kad cilvēks ir emocionāls, kā ar to tikt galā. Un tikai tad nodarbinātajam ļaut strādāt praktiski ar ieslodzīto. Manuprāt, tas ir tas, ko mēs esam pazaudējuši pēdējo desmit gadu laikā. Jo kādreiz bija prakse pirms dienesta uzsākšanas iziet desmit dienu apmācību kursu Mācību centrā un tikai tad, pēc svinīgā zvēresta un dienesta formas saņemšanas, darbinieki tika norīkoti darbā ieslodzījuma vietā. Tas, manuprāt, bija pareizais ceļš, to vajadzēja turpināt un attīstīt.

K. B.: Es piekritīšu Kasparam. Lai kāda izglītība nodarbinātajam būtu iegūta pirms darba ieslodzījuma vietās, acīm redzams ir fakts, ka jaunie kolēģi nav gatavi strādāt ieslodzījuma vietā un nespēj pilnvērtīgi iesaistīties resocializācijas procesu nodrošināšanā.

K. Z.: Manuprāt, ir arī netaisnīgi šo personāla apmācības procesu pārvērst par pieredzējušo darbinieku atbildību. Mācības ieslodzījuma vietās nodarbinātajiem ir tomēr jānodrošina centralizēti. Ir žēl skatīties uz kolēģiem, uz kuru pleciem šis mācību process ieslodzījuma vietā ir uzlikts. Tā ir liela slodze papildus citiem ikdienas uzdevumiem. Un cilvēki acīm redzami pārslodzes dēļ izdeg. Tas, kā tas šobrīd notiek, nav pareizi.

T. Ļ.: Piekrītu kolēģu iepriekš teiktajam. Vēl gan pieminēšu papildu problēmu šajā jautājumā – mums ir ļoti liela nodarbināto mainība. Ieslodzījuma vietām nepietiek ar programmu vai risku un vajadzību novērtējuma apmācībām vienu vai divas reizes gadā. Ko tad mums iesākt ar jauno darbinieku, kuram uz mācībām vēl pusgads jāgaida? Ar risku un vajadzību novērtējumu sākas darbs, bet, ja jaunais darbinieks to nemāk aizpildīt, tas viņa vietā ir jādara kādam citam. Uzskatu, ka daļa mācību būtu jāsagatavo video formātā, kur, neraugoties, kurā ieslodzījuma vietā tiek uzsākts darbs, vismaz teorētiski ir iespēja iepazīties ar veicamā uzdevuma prasībām, un pēc tam darbinieks jau var prasīt praktiskus padomus pieredzējušākam kolēģim. Tā pati normatīvā bāze, es, protams, dodu laiku jaunajiem kolēģiem lasīt, bet tas ir bezjēdzīgi, jo normatīvās bāzes apjoms ir nenormāli plašs. Es resocializācijas jomā sāku strādāt ar teorētisko bāzi, kuru biju iegūvusi akadēmijā, bet tagad, sanāk, jaunajiem kolēģiem ir jāprot viss darbs no pirmās darba dienas. Taču ir skaidrs, ka pirmo trīs mēnešu laikā viņi varbūt tikai sāk daļēji apjaust procesu kopumu, kas ikdienā ieslodzījuma vietā notiek.

L. K.: Kristīn, kāda jums ir bijusi apmācību pieredze resocializācijas jomā?

K. B.: Manuprāt, man ir paveicies: kad uzsāku darbu resocializācijas jomā, manā daļā vēl strādāja ļoti daudz pieredzējušu kolēģu. Es ļoti daudz mācījos no viņiem – cilvēkiem ar jau 20 gadu izdienu.

Bija viena kolēģe, kura sēdēja man blakus un mācīja aizpildīt veidlapu par apcietinātā pārkāpumu – vārds vārdā, burts burtā. Viņa paskaidroja katru teikumu, kas un kāpēc ir jāraksta. Lai arī esmu cilvēks ar augstāko izglītību, es sēdēju viņai blakus kā tāda skolniece un atkārtoju visu, ko viņa teica. Taču viņa man to iemācīja.

Šobrīd sistēmā personālsastāvs ir ļoti mainījies, un vairs nav, kam sēdēt blakus, lai apmācītu jaunos kolēģus. Arī man, uzsākot darbu Resocializācijas daļā, nebija iespējas iziet apmācību Mācību centrā.

> ***Tas ir mūsu darbs – nevis uzspiest, bet parādīt citus resursus.***

L. K.: Cik lielā mērā resocializācijas rezultāti ir atkarīgi no ieslodzījuma vietas vides? Vai mēs varam sagaidīt pārmaiņas cilvēkā, ja vide, kurā viņš atrodas, šīs pārmaiņas neveicina, un otrādi – ja vide ir veidota pēc labākajiem standartiem, kurā brīdī

varam sagaidīt būtisku izrāvienu resocializācijas rezultātos?

K. Z.: Rezultātus resocializācijas jomā mēs noteikti sagaidīsim tad, kad mācēsim un spēsim apmācīt personālu, pirms tas uzsāk darbu ieslodzījuma vietā. Rezultāts būs tad, kad mums būs pietiekami daudz personāla, lai mēs prastu veiksmīgi izmantot to vidi, kas ir radīta. Pirmais lielais solis ir vide, taču mums ir jāmāk šo vidi izmantot mūsu un ieslodzīto labā. Šobrīd Liepājā mums ir tikai vide. Personālu vēl komplektējam. Un šobrīd pateikt kādu gala termiņu pilnīgi noteikti nav iespējams. Jo ir tik daudz komponenšu, kurām ir jāsaliekas kopā, lai viss izdotos, kā iecerēts. Un es patiešām ticu, ka izdosies.

L. K.: Kristīn, jūs strādājat ieslodzījuma vietā, kura atrodas vecajā infrastruktūrā. Cik tas ir apgrūtinoši jeb izaicinoši vadīt resocializācijas procesus vidē, kāda ir Rīgas Centrālcietumā?

K. B.: Tas ir diezgan izaicinoši. Mēs varam īstenot tik daudz vai maz pasākumu, cik mums to ļauj telpu ierobežojums. Infrastruktūra ir novecojusi, un, protams, tas process ir izaicinošāks un sarežģītāks. Mums ir daudz ideju, kuras kopā ar kolēģiem būtu gatavi īstenot, piemēram, piesaistot brīvprātīgos. Bet telpu ierobežojuma dēļ mēs varam ieplānot tikai divus pasākumus dienā. Un tad mēs shēmojam, kur paralēli konferenču zālei varētu ielikt anonīmos alkoholiķus vai filmu skatīšanos. Bet gribētos, lai ir kā Liepājā – katram pasākumam sava telpa.

L. K.: Tātad Rīgas Centrālcietumā resocializācijas jomas izaicinājums ir vide, savukārt jaunajā Liepājas cietumā – jaunais personāls, kuram pietrūkst apmācības. Un kā tad ir Valmierā?

K. Z.: Valmiera ir veiksmes stāsts. (*Klātesošie smejas.*)

T. Ļ.: Arī mums Valmierā ir savi izaicinājumi. Šobrīd dienestu uzsāks salīdzinoši daudz jauno darbinieku, tie tad nu būs darbā jāievada, jāapmāca. Taču teikšu, ka mums situācija uzlabojas. Esam kaut kur pa vidu starp abām iepriekš minētajām situācijām. Bet kopumā man šķiet, ka mazākās ieslodzījuma vietās tomēr ir iespēja individuālāk strādāt ar ieslodzītajiem. Mazākā ieslodzījuma vietā man ir iespēja iepazīt visus notiesātos, pārzināt visas

> ***Tas ir ļoti liels darbs ar ieslodzīto kā cilvēku.***

problēmas, visus sāpīgos jautājumus. Jo cietums lielāks, jo tas kļūst formālāks, un tad ir ļoti jāuzmanās, lai nepazaudētu individuālo pieeju.

L. K.: Mūsu šodienas sarunas pēdējais jautājums būs šāds – kāpēc resocializācijas darbs ir vajadzīgs?

T. Ļ.: Es savā darbā esmu redzējusi tādus ieslodzītos, kuri nekur nepiedalās un regulāri atgriežas ieslodzījumā. Esmu pārliecināta: ja ieslodzītais nemainīs domāšanu un attieksmi, nekas viņa dzīvē nemainīsies – kamēr "krūka piepildīta ar melnu ūdeni, nekā tīra tavā domāšanā nebūs". Tikai pamēģinot savā dzīvē darīt kaut ko citādi, ir iespēja mainīt savu dzīvi. Lielajam vairumam ieslodzīto ir nepabeigtas skolas, piekopta antisociāla uzvedība, dažāda darba pieredze. Katrs nāk ar savu bagāžu. Viņi arī saka – es gribu mainīties, bet nezinu, kā. Un tas ir mūsu darbs – nevis uzspiest, bet parādīt citus resursus, parunāt ar anonīmajiem alkoholiķiem, kā viņi tika galā ar savu problēmu, parunāt ar psihologu vai brīvprātīgajiem. Brīvprātīgie tagad nāk ar tādām interesantām tēmām kā finanšu plānošana mājsaimniecībā vai biznesa izveidošana. Un tad ieslodzītajiem ir lielas acis, ka biznesā ar ideju vien nepietiek, ir jāpārzina gan juridiski jautājumi, gan grāmatvedība. Bet es domāju – ja ieslodzīto nesapurinās, viņā nekas nemainīsies. Mūsu darbs ir piedāvāt viņam zināšanas, jaunu pieredzi un emocijas, un pēc tam tā ir viņa izvēle, vai to izmantot vai nē. Kādam izdodas mainīties ar pirmo reizi, kādam tikai ar sesto.

K. B.: Piekrītu Tatjanas teiktajam. Mūsu ieguldījums ir viss resocializācijas procesa kopums. Mūsu darbs ir kā investīcija ieslodzīto labā, kuru mēs ieguldām ieslodzītā dzīvē. Ieslodzītā izvēle ir izmantot to turpmākai dzīvei vai nē.

K. Z.: Man ir tāds teiciens, ko parasti saku arī visiem jaunajiem darbiniekiem, intervējot viņus, atlasot tieši Resocializācijas daļas komandai. Kādēļ mans darbs ir svarīgs? Tagad iedomājamies, mēs dzīvē neizvēlamies sev kaimiņus un neizvēlamies mūsu bērnu klases biedru vai dārziņa grupas bērnu vecākus. Tad kādu kaimiņu mēs gribēsim? To, kas visu mūžu pavadījis cietumā, slēgtā, degradējošā vidē, pazemots, fiziski ietekmēts, agresīvs, vai tādu, kas ir bijis pozitīvā vidē,

> ***Tad kādu kaimiņu mēs gribēsim?***

uz pārmaiņām vērsts, piedzīvojis cilvēcīgu attieksmi, daudz jauna iemācījies, spēj pats par sevi pastāvēt un veselīgi funkcionēt sabiedrībā. Un tad, kad uz ielas es satieku kādu no bijušajiem klientiem, viņš nāk klāt, spiež roku un saka: "Paldies, Kaspar, man dzīvē viss iet ļoti labi. Man ir ģimene, darbs, un viss ir super." Saņemot šādu atgriezenisko saiti, saproti, ka ir vērts katru dienu celties un doties uz darbu, un ieguldīt zināšanas.

Resocializācijas politika un prakse Latvijas ieslodzījuma vietu sistēmā: vēsturiskā attīstība un mūsdienu izaicinājumi

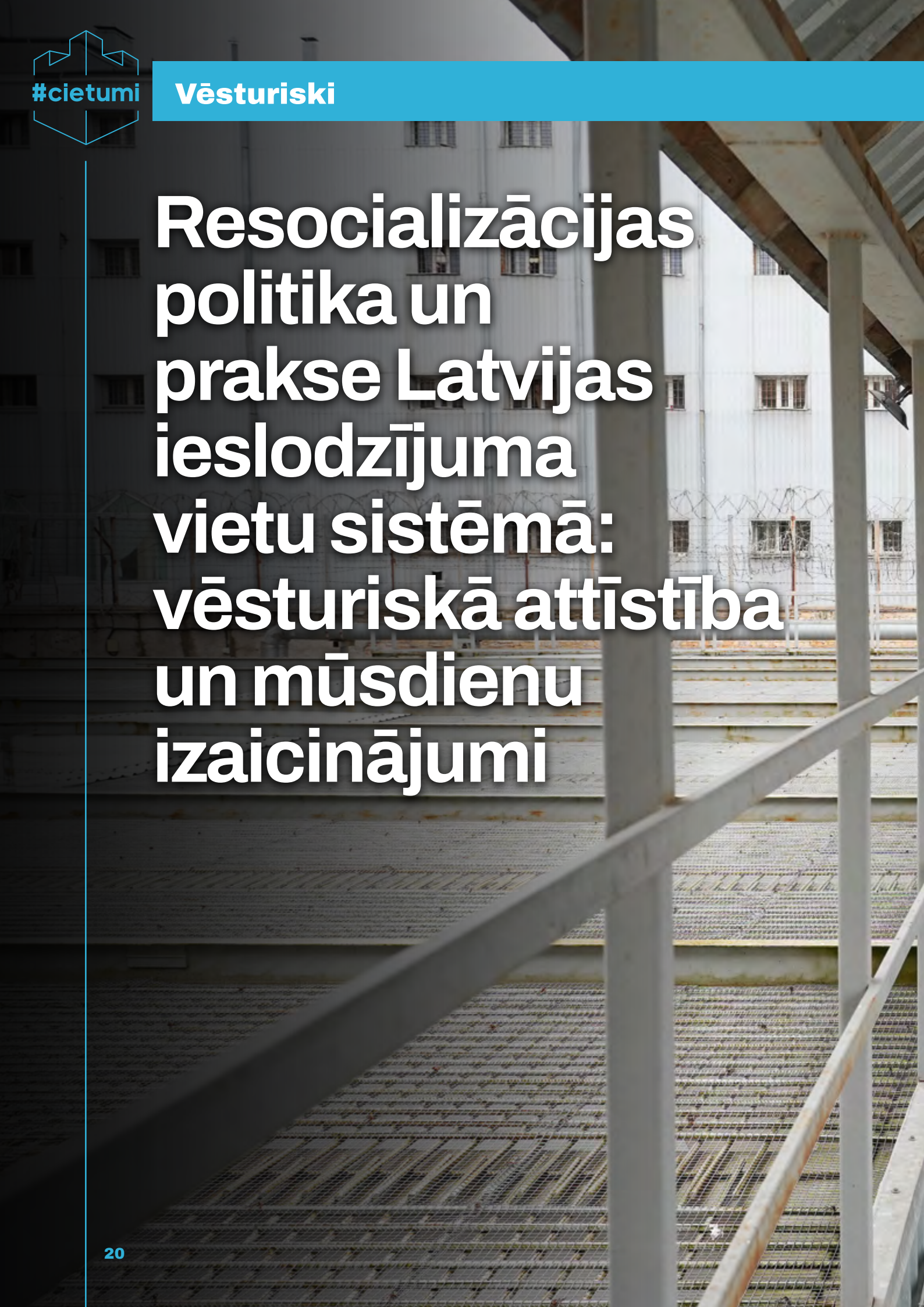

AUTORS: Lāsma Kauliņa,
Ieslodzījuma vietu pārvaldes centrālā aparāta Stratēģijas daļas priekšniece

Mūsdienu kriminālsodu izpildes sistēmās aizvien lielāka uzmanība tiek pievērsta ne tikai sabiedrības aizsardzībai un soda izpildei, bet arī notiesāto personu sagatavošanai dzīvei pēc atbrīvošanas. Resocializācija ir kļuvusi par vienu no nozīmīgākajiem instrumentiem ieslodzīto recidīva mazināšanai un sabiedrības drošības stiprināšanai.

Arī Latvijā pēdējo trīsdesmit gadu laikā ir notikušas būtiskas pārmaiņas izpratnē par brīvības atņemšanas soda saturu un mērķiem. Šajā rakstā ir apskatīta resocializācijas politikas un prakses attīstība Latvijas ieslodzījuma vietu sistēmā, izsekojot būtiskākajiem pārmaiņu posmiem – no 1990. gadu sākumā uzsāktās penitenciārās sistēmas transformācijas līdz mūsdienu resocializācijas sistēmas izveidei. Rakstā īpaša uzmanība pievērsta nozīmīgākajiem politikas plānošanas dokumentiem, normatīvā regulējuma izmaiņām, starptautiskās sadarbības un ārvalstu finansējuma piesaistes lomai, kā arī praktiskiem risinājumiem, kas pakāpeniski veidojuši mūsdienu resocializācijas modeli Latvijā.

Lai izprastu mūsdienu resocializācijas pieejas izveidi, ir jāatskatās uz laiku, kad Latvija atguva neatkarību un uzsāka ieslodzījuma vietu sistēmas pārveidi. 1991. gadā Latvija mantoja padomju laika ieslodzījuma vietu sistēmu, kuras pamatā bija izolācija, stingra kontrole un disciplinēšana. Ieslodzījuma vietu infrastruktūra bija tehniski un morāli nolietota, cietumi neatbilda mūsdienu drošības un cilvēktiesību standartiem, savukārt notiesāto attieksmi pret valsts institūcijām bieži raksturoja neuzticēšanās un konfrontācija. Deviņdesmito gadu sākumā ieslodzījuma vietās bija vērojama atklāta nepakļaušanās administrācijas prasībām, dažādas destruktīvas uzvedības izpausmes un ieslodzīto bēgšanas gadījumi. Šādos apstākļos galvenais uzdevums bija nodrošināt sistēmas stabilitāti un pakāpenisku tās pielāgošanu demokrātiskas valsts prasībām.[1]

Pārmaiņas ieslodzījuma vietu sistēmā varēja uzsākt virzīt, sākot ar 1994. gada 30. decembri, kad tika pieņemti grozījumi Latvijas Labošanas darbu kodeksā (turpmāk pārdēvēts par Latvijas Sodu izpildes kodeksu).[2] Šie grozījumi ieviesa principiāli jaunu pieeju brīvības atņemšanas soda izpildei, izveidojot brīvības atņemšanas soda progresīvo izpildes sistēmu, kas paredzēja diferencētu pieeju notiesātajiem atkarībā no viņu uzvedības un iesaistes izglītības un nodarbinātības procesos.[3] Cietumi tika iedalīti pēc drošības pakāpēm, tādējādi pakāpeniski atsakoties no padomju periodam raksturīgās vienveidīgās soda izpildes pieejas. Lai gan Latvijas Sodu izpildes kodekss paredzēja tādus notiesāto "labošanas un pāraudzināšanas" līdzekļus kā darbs, izglītība un audzināšanas pasākumi, resocializācijas process 90. gados netika organizēts kā vienota, uz rezultātu vērsta sistēma. Praktiski tas nozīmēja, ka darbs ar notiesātajiem bieži bija fragmentārs, atkarīgs no konkrētās ieslodzījuma vietas iespējām un pieejamajiem resursiem.

> ***Nord-Balt Prison projekta ietekme nebija mērāma tikai materiālajā atbalstā. Vēl nozīmīgāka izrādījās iespēja iepazīt atšķirīgu izpratni par soda izpildes mērķiem.***

Svarīga nozīme Latvijas penitenciārās sistēmas modernizācijā bija starptautiskajai sadarbībai. Deviņdesmitajos gados vērā ņemamu ieguldījumu sniedza *Nord-Balt Prison* projekts, kā mērķis bija veicināt Baltijas valstu cietumu sistēmu attīstību atbilstoši Ziemeļvalstu pieredzei. Projektā tika sperti pirmie soļi cietumu vadības sistēmas pilnveidei, attīstīta personāla profesionālā sagatavotība, ieviesti sociālā darba elementi, uzlabota medicīniskā aprūpe un veicināta alternatīvu soda veidu attīstība. *Nord-Balt Prison* projekta ietekme nebija mērāma tikai materiālajā atbalstā. Vēl nozīmīgāka izrādījās iespēja iepazīt atšķirīgu izpratni par soda izpildes mērķiem. Apmeklējot Skandināvijas valstu sadarbības partnerus, Latvijas ieslodzījuma vietu personāls guva pirmos priekšstatus par pieeju, kurā notiesātais netiek uztverts vienīgi kā uzraudzības objekts, bet gan kā persona, kurai nepieciešams atbalsts, lai pēc soda izciešanas veiksmīgi atgrieztos sabiedrībā. Tieši šajā laikā sāka nostiprināties ideja par resocializāciju kā vienu no būtiskākajiem soda izpildes elementiem.[4]

2000. gadu sākumā vienlaikus ar resocializācijas ideju pakāpenisku nostiprināšanos arvien vairāk atklājās iestādes sistēmiskās problēmas, kas kavēja jaunās pieejas pilnvērtīgu īstenošanu Latvijas ieslodzījuma vietās – cietumi bija pārapdzīvoti, infrastruktūra novecojusi, bet resocializācijas pasākumu īstenošanai trūka gan piemērotu telpu, gan atbilstošu speciālistu. 2005. gadā pieņemtajā Ieslodzījuma vietu attīstības koncepcijā[5] tika konstatēts, ka penitenciārais koeficients Latvijā ir viens no augstākajiem Eiropā un ka cietumu materiāltehniskā bāze neatbilst

1 Mācību centra (muzeja) materiāli.
2 *Grozījumi Latvijas Labošanas darbu kodeksā*. https://likumi.lv/ta/id/58969-grozijumi-latvijas-labosanas-darbu-kodeksa [sk.10.09.2026.].
3 Krūmiņš, E., Pokšāns, S. *Brīvības atņemšanas soda izpilde*. Rīga, 1996, 9. lpp.
4 Mācību centra (muzeja) materiāli.
5 Mācību centra (muzeja) materiāli.

mūsdienu prasībām. Vienlaikus tika uzsvērta nepieciešamība attīstīt izglītības, nodarbinātības un uzvedības korekcijas pasākumus.

Ietekmi uz turpmāko ieslodzījuma vietu sistēmas attīstību radīja arī starptautisko standartu ieviešana. Apvienoto Nāciju Organizācijas "Minimālie standartnoteikumi par apiešanos ar ieslodzītajiem" un Eiropas Padomes "Eiropas cietumu noteikumi" (2006) nostiprināja principu, ka brīvības atņemšanas soda mērķis nav tikai izolēt likumpārkāpēju no sabiedrības, bet arī sagatavot viņu dzīvei pēc atbrīvošanas no ieslodzījuma. Atbilstoši šiem principiem arī Latvijas ieslodzījuma vietu sistēmai bija gan jārod risinājumi ar ieslodzīto izglītību saistītajiem izaicinājumiem, gan jārisina jautājumi, kas saistīti ar ieslodzīto psiholoģisko atbalstu un sociālo darbu, un jāveic citi pasākumi, kas palīdzētu mazināt atkārtotas noziedzīgas uzvedības risku.

Būtisks impulss resocializācijas pieejas attīstībai bija Eiropas Kopienas iniciatīvas EQUAL projekts "Jauni risinājumi bijušo ieslodzīto nodarbinātības veicināšanai", kas tika īstenots no 2005. līdz 2007. gadam. Projekta pamatmērķis bija veicināt ieslodzīto un bijušo ieslodzīto integrāciju darba tirgū un sabiedrībā, attīstot sadarbību starp valsts institūcijām, pašvaldībām, nevalstiskajām organizācijām un ārvalstu partneriem. Projektā tika izstrādāti vairāki risinājumi, kas vēlāk kļuva par pamatu mūsdienu resocializācijas sistēmai Latvijā. Tika pilnveidotas notiesāto nodarbinātības iespējas, izstrādāta un ieviesta riska un vajadzību novērtēšanas metodika, attīstītas vispārējās un profesionālās izglītības programmas ieslodzījuma vietās, kā arī stiprināta personāla profesionālā kompetence. Vienlaikus tika izstrādāti konceptuāli priekšlikumi ieslodzīto sociālās rehabilitācijas sistēmas pilnveidošanai un nepieciešamajām normatīvā regulējuma izmaiņām.[6]

Lai veidotu sistēmiskāku pieeju resocializācijas jautājumu risināšanai, 2007. gadā tika veiktas pārmaiņas Ieslodzījuma vietu pārvaldes struktūrā. Ieviestās pārmaiņas paredzēja Resocializācijas dienesta izveidi, tajā iekļaujot trīs daļas: Sociālās rehabilitācijas daļu, Izglītības daļu un Nodarbinātības daļu.[7] Resocializācijas dienesta izveide, atbilstošas kompetences speciālistu piesaiste un profesionālā sadarbība ar Tieslietu ministrijas Nozaru politikas Krimināsodu izpildes politikas nodaļas speciālistiem ļāva straujāk virzīt normatīvo aktu izstrādi. Būtisks resocializācijas politikas attīstības posms bija Nepilngadīgo brīvības atņemšanas soda un apcietinājuma izpildes politikas pamatnostādņu pieņemšana 2007. gadā. Šis dokuments pirmo reizi valsts līmenī skaidri definēja resocializācijas principu kā vienu no soda izpildes pamatprincipiem, uzsverot individualizācijas, nepārtrauktības un profesionalitātes nozīmi darbā ar nepilngadīgajiem ieslodzītajiem.[8] Turklāt sadarbībā ar Tieslietu ministriju tika uzsākts darbs pie vairāku politikas plānošanas dokumentu izstrādes, piemēram, "Ar brīvības atņemšanas sodu notiesāto personu resocializācijas koncepcijas" un "Ar brīvības atņemšanu notiesāto personu nodarbinātības koncepcijas", kas bija par pamatu normatīvās bāzes sakārtošanai un notiesāto nodarbinātības modeļa īstenošanas uzsākšanai.

> ***Brīvības atņemšanas soda mērķis nav tikai izolēt likumpārkāpēju no sabiedrības, bet arī sagatavot viņu dzīvei pēc atbrīvošanas no ieslodzījuma.***

2009. gadā apstiprinātā "Ar brīvības atņemšanas sodu notiesāto personu resocializācijas koncepcija" kļuva par nozīmīgu pavērsiena punktu Latvijas krimināsodu izpildes sistēmā. Tajā tika skaidri definēts resocializācijas saturs, nosakot to kā sociālās uzvedības korekcijas un sociālās rehabilitācijas pasākumu kopumu. Resocializācijas koncepcija paredzēja pāreju no vispārīgas pieejas uz individuālu darbu ar notiesāto, balstoties uz risku un vajadzību novērtējumu, kā arī ciešāku sadarbību starp Ieslodzījuma vietu pārvaldi un Valsts probācijas dienestu. 2009. gada koncepcijā tika nodefinēts resocializācijas modelis ieslodzījuma vietās un probācijā, tika noteikts atbildību sadalījums starp abām iestādēm, tomēr sekojošā ekonomiskā krīze ieviesa būtiskas korekcijas modeļa iedibināšanā. Neraugoties uz ekonomiskās krīzes radītajiem izaicinājumiem, resocializācijas koncepcijā ietvertais notiesāto resocializācijas modelis Latvijas Sodu izpildes kodeksā tika nostiprināts 2011. gadā.[9]

Turpmākajos gados arvien lielāka loma resocializācijas procesu attīstībā un virzībā bija ārvalstu finansējuma piesaistei, izmantojot dažādu fondu iespējas. Projektu iniciatīvu īstenošanai tika un joprojām tiek piesaistīts finansējums gan no Eiropas Savienības struktūrfondiem, gan arī no Norvēģijas finanšu instrumenta. Ārvalstu struktūrfondu piesaiste ļauj sistēmā veikt dažādas inovācijas, lielāka mēroga iniciatīvas un pilotprojektus, realizējot gan ārvalstīs jau aprobētu labo praksi, gan veidojot savu sistēmas pieeju resocializācijas procesu integrēšanai ikdienas darbā.

---

6 *EQUAL projekts 2005.–2007. gads*. Valsts probācijas dienests. https://www.vpd.gov.lv/lv/equal-projekts-2005-2007gads [sk. 12.08.2026.].
7 2007. gada IeVP Publiskais pārskats.
8 *Likums "Par Nepilngadīgo brīvības atņemšanas soda un apcietinājuma izpildes politikas pamatnostādnēm 2007.–2013. gadam"*. https://likumi.lv/ta/id/153497-par-nepilngadigo-brivibas-atnemsanas-soda-un-apcietinajuma-izpildes-politikas-pamatnostadnem-20072013gadam [sk. 12.08.2026.].
9 *2022. gada 13. jūnija MK rīkojums Nr. 413 "Par Resocializācijas politikas pamatnostādnēm 2022.–2027. gadam"*. https://likumi.lv/ta/id/333223-par-resocializacijas-politikas-pamatnostadnem [sk. 20.08.2026.].

Arī 2015. gadā apstiprinātās ieslodzīto resocializācijas pamatnostādnes[10] un to Īstenošanas plāna realizācija tika balstīta uz Eiropas Sociālā fonda un Norvēģijas finanšu instrumenta ietvaros iezīmēto finansējumu.[11] 2015. gadā apstiprinātajā plānošanas dokumentā liels uzsvars tika likts uz pietiekama resocializācijas instrumentu klāsta iegūšanu, turklāt jau lielāka uzmanība tika pievērsta esošo resocializācijas instrumentu satura kvalitatīvai izvērtēšanai un pilnveidošanai, lai tie atbilstu pasaules praksē pastāvošajiem kvalitātes kritērijiem. Šīs Pamatnostādnes paredzēja jau dziļāku koncentrēšanos uz ieslodzīto tuvināšanu sabiedrībā notiekošajiem procesiem, resocializācijas darba elastības veicināšanu un darba metožu un pakalpojumu pielāgošanu ieslodzīto individuālajām un ļoti dinamiskajām vajadzībām. Šajā resocializācijas politikas attīstības posmā īpaša nozīme bija darbam ar specifiskām mērķa grupām, piemēram, personām, kurām ir garīgās veselības problēmas, atkarīgajiem, sievietēm, bērniem un jauniešiem. Turklāt pastiprināta uzmanība tika veltīta kriminālsodu izpildes (resocializācijas darba) efektivitātes pētījumiem.[12]

Politikas plānošanas dokumentos iekļauto ideju pirmie praktiskie rezultāti bija saskatāmi jau 2016. gadā, kad Olaines cietumā tika atvērts Atkarīgo centrs, kas bija pirmais specializētais resocializācijas centrs Latvijā, kas paredzēts notiesātajiem ar alkohola, narkotisko vai psihotropo vielu atkarības problēmām. Par Atkarīgo centra darbības mērķi tika noteikts uzdevums mazināt atkarību ietekmi uz noziedzīgu uzvedību, samazināt atkārtotas noziedzības risku un veicināt notiesāto veiksmīgu atgriešanos sabiedrībā. Darbs centrā ir balstīts uz terapeitiskās kopienas principiem, kur dalībnieki brīvprātīgi iesaistās rehabilitācijas programmās, saņem psiholoģisko un sociālo atbalstu, attīsta dzīves prasmes un apgūst uzvedības modeļus, kas palīdz dzīvot bez atkarību izraisošām vielām. Atkarīgo centrā tika aprobēta arī kontaktpersonu sistēma. Tā paredz, ka drošība ieslodzījuma vietās tiek panākta ne tikai ar fiziskiem ierobežojumiem un tehniskajiem līdzekļiem, bet arī ar profesionālām attiecībām starp personālu un ieslodzītajiem, savstarpēju uzticēšanos, regulāru komunikāciju un savlaicīgu konfliktu identificēšanu.

> ***Būtiska paradigmas maiņa – no izolācijas un kontroles dominēšanas uz resocializāciju kā vienu no centrālajiem soda izpildes elementiem.***

Pakāpeniski kontaktpersonu sistēma tiek ieviesta visās Latvijas ieslodzījuma vietās.

Arī turpmākajos gados, lielākoties balstoties uz piesaistītajiem struktūrfondu līdzekļiem, tika attīstīta progresīvā soda izpildes sistēma, mērķtiecīgi tika strādāts pie resocializācijas programmu klāsta pilnveides, uzsverot pētījumos balstītas pieejas nozīmi šajā procesā, tāpat tika pārskatīta un aktualizēta notiesāto risku un vajadzību izvērtēšana. Aizvien lielāka uzmanība tika pievērsta individuālo resocializācijas plānu izstrādei un starpinstitucionālajai sadarbībai. Vienlaikus tika stiprināta sadarbība ar pašvaldībām un nevalstiskajām organizācijām. Šo pārmaiņu pamatā bija 2022. gadā izdotais Ministru kabineta rīkojums "Par Resocializācijas politikas pamatnostādnēm 2022.–2027. gadam". Resocializācijas politikas mērķi noteica mazināt noziedzīgās uzvedības riskus specifiskām ieslodzīto un probācijas klientu grupām soda izpildes laikā, tādējādi radot priekšnoteikumus personas veiksmīgai iekļaušanai sabiedrībā pēc soda izpildes beigām, t. sk. aktīvai līdzdalībai sabiedrības procesos (arī nodarbinātības jomā).[13]

Pozitīvas pārmaiņas sistēmā noteikti skatāmas ciešā kopsakarā arī ar ieslodzījuma vietu infrastruktūras modernizāciju. Jaunas cietumu infrastruktūras izbūve paredz ne tikai augstāku drošības līmeni, bet arī mērķtiecīgi veidotu vidi izglītības, nodarbinātības un sociālās korekcijas pasākumu īstenošanai. Tas sasaucas ar Ziemeļvalstu pieredzi, kur resocializācija tiek uzskatīta par galveno sabiedrības drošības nodrošināšanas instrumentu.

Ziemeļvalstīs, salīdzinot Latvijas situāciju ar Norvēģiju, Somiju un Zviedriju, redzams, ka šajās valstīs resocializācijas pieeja ir attīstījusies ilgākā laika periodā un ir cieši integrēta sociālās politikas sistēmā. Tur ieslodzījuma vide pēc iespējas tiek pietuvināta dzīves apstākļiem sabiedrībā, īpašu uzmanību pievēršot izglītībai, darba prasmju attīstībai un sociālo saišu saglabāšanai. Latvijas ieslodzījuma vietu sistēma pēdējo gadu laikā ir pietuvojusies šiem principiem, tomēr atšķirības joprojām saglabājas pieejamo resursu un personāla kapacitātes ziņā.

Neraugoties uz sasniegto progresu, pastāv vairāki aktuāli izaicinājumi. Viens no tiem ir nepieciešamība nodrošināt pietiekamu skaitu kvalificētu psihologu, sociālo darbinieku, kontaktpersonu un citu resocializācijas speciālistu. Tāpat būtiska ir resocializācijas pasākumu pieejamība visām

10 *2015. gada 24. septembra MK rīkojums Nr. 580 "Par Ieslodzīto resocializācijas pamatnostādnēm 2015.–2020. gadam"*. https://likumi.lv/ta/id/276740-par-ieslodzito-resocializacijas-pamatnostadnem-2015-2020-gadam [sk. 12.08.2026.].
11 *2024. gada 1. oktobra MK rīkojums "Resocializācijas politikas pamatnostādņu 2022.–2027. gadam īstenošanas plāns 2025.–2027. gadam"*. https://likumi.lv/ta/id/355343-resocializacijas-politikas-pamatnostadnu-20222027-gadam-istenosanas-plans-20252027-gadam [sk. 12.08.2026.].
12 *2023. gada 8. jūnija MK rīkojums "Par Resocializācijas politikas pamatnostādņu 2022.–2027. gadam īstenošanas plānu 2023.–2024. gadam"*. https://likumi.lv/ta/id/342567-par-resocializacijas-politikas-pamatnostadnu-2022-2027-gadam-istenosanas-planu-2023-2024-gadam [sk. 12.08.2026.].
13 *2022. gada 13. jūnija MK rīkojums Nr. 413 "Par Resocializācijas politikas pamatnostādnēm 2022.–2027. gadam"*. https://likumi.lv/ta/id/333223-par-resocializacijas-politikas-pamatnostadnem [sk. 20.08.2026.].

Resocializācijas politikas mērķis ir mazināt noziedzīgās uzvedības riskus ieslodzītajiem un probācijas klientiem soda izpildes laikā, tādējādi radot priekšnoteikumus personas veiksmīgai iekļaušanai sabiedrībā pēc soda izpildes beigām, tai skaitā aktīvai līdzdalībai sabiedrības procesos (arī nodarbinātības jomā).[14]

Resocializācija – sociālās uzvedības korekcijas un sociālās rehabilitācijas pasākumu kopums, kas vērsts uz tiesiskas uzvedības modeļa veicināšanu, sociāli pozitīvu vērtību izpratnes veidošanu notiesātajā un brīvības atņemšanas soda mērķa sasniegšanu.[15]

Kontaktpersonu sistēma – individuālās lietas vadība, paredzot katram notiesātajam noteikt vienu amatpersonu, kas koordinē resocializācijas procesu visa soda izciešanas laikā.

notiesāto grupām neatkarīgi no soda izciešanas vietas un režīma pakāpes. Aktuāls saglabājas arī jautājums par sabiedrības attieksmi pret bijušo ieslodzīto integrāciju darba tirgū un kopienā. Šos izaicinājumus plānots risināt tuvākajos gados, tai skaitā piesaistot Eiropas Savienības fondu 2028.–2034. gada plānošanas perioda finansējumu.

Kopumā Latvijas ieslodzījuma vietu sistēmas attīstība pēdējo trīsdesmit gadu laikā liecina par būtisku paradigmas maiņu – no izolācijas un kontroles dominēšanas uz resocializāciju kā vienu no centrālajiem soda izpildes elementiem. Lai gan pilnīga pāreja uz mūsdienīgu, pierādījumos balstītu resocializācijas sistēmu vēl turpinās, gadu laikā izveidotais normatīvais, institucionālais un praktiski izmēģinātais pamats ļauj turpināt šo attīstību jau ar uzkrātu pieredzi un izpratni par efektīviem un Latvijas apstākļiem piemērotiem risinājumiem. Jau tuvākajos gados tiks izstrādāts nākamais kriminālsodu izpildes politikas plānošanas dokuments, un sagaidāms, ka tajā vēl lielāka uzmanība tiks pievērsta normalizācijas principa īstenošanai un notiesātā pārejas stiprināšanai no ieslodzījuma uz dzīvi sabiedrībā. Tieši spēja nodrošināt kvalitatīvus un pilnvērtīgus resocializācijas pakalpojumus, attīstīt starpinstitucionālo sadarbību un konsekventi stiprināt saikni starp ieslodzījuma vietu, probāciju un sabiedrību būs priekšnoteikumi turpmākai resocializācijas politikas attīstībai, recidīva mazināšanai un sabiedrības drošības stiprināšanai.

---

14 *2022. gada 13. jūnija MK rīkojums Nr. 413 "Par Resocializācijas politikas pamatnostādnēm 2022.–2027. gadam".* https://likumi.lv/ta/id/333223-par-resocializacijas-politikas-pamatnostadnem-20222027-gadam

15 *2009. gada 9. janvāra MK rīkojums Nr. 7 "Par Ar brīvības atņemšanas sodu notiesāto personu resocializācijas koncepciju".* https://likumi.lv/ta/id/186354-par-ar-brivibas-atnemsanas-sodu-notiesato-personu-resocializacijas-koncepciju-

Resocializācija – no soda objekta līdz pārmaiņu subjektam

Iedomāsimies sešus cietumus. Vienā notiesātais ir tikai ķermenis, kas tiek sodīts. Otrajā viņa laiks sadalīts pa minūtēm – tā viņu vieglāk pārvaldīt. Trešajā notiesātais ir darbaspēks, kas tiek izmantots. Ceturtajā – cilvēks ar traucējumiem, kurus speciālisti mēģina koriģēt. Piektajā notiesātais ir risku un vajadzību profils, uz kuru speciālisti iedarbojas, cenšoties mazināt atkārtota nozieguma risku. Un sestajā – cilvēks, kurš ar speciālistu atbalstu attīsta spēju mainīt savu dzīvi. Taču šie nav seši dažādi cietumi dažādos laikmetos – tas var būt arī viens cietums.

AUTORS: Māris Luste, Ieslodzījuma vietu pārvaldes Eiropas Sociālā fonda Plus projekta "Drošība: atbildīga resocializācija ieslodzītajiem (DARI)" projekta vadītājs

Lai saprastu, kā tas iespējams, vērts paraudzīties, kā dažādos laikmetos mainījies priekšstats par notiesāto – kas viņš ir cietumam un kā cietumam uz viņu jāiedarbojas. Taču katra jauna paradigma ne vienmēr aizstāj iepriekšējo. Tāpēc arī agrāko laikmetu pēdas iespējams atrast mūsdienu cietumos.

Vēsturiskās paradigmas

1. Sodīšanas paradigma

Rietumeiropā un Ziemeļamerikā tā dominē līdz 18. gadsimtam. Cilvēks te parādās kā **soda objekts**, viņa ķermenis tiek izmantots cietumu publiskai demonstrēšanai. Cietums vēl nav patstāvīga soda forma, ieslodzījums galvenokārt kalpo aizturēšanai līdz sodam.

Teorētiskie orientieri pieejas kritikā un analīzē – Čezāre Bekaria, vēlāk – Mišels Fuko.

2. Disciplinārā paradigma

Tā laika progresīvākajās soda izpildes sistēmās dominē 18. gadsimta beigās un 19. gadsimtā. Cilvēks te ir **disciplinēšanas objekts** – ķermenis, kura paklausība tiek panākta galvenokārt ar strukturētu laiku, telpas un darba ritmu. Vide un ikdienas rutīna te kalpo cilvēka paredzamībai un kontrolei. Pieejas stūrakmeņi likti tādos cietumu organizatoriskajos modeļos kā Pensilvānijas jeb Filadelfijas sistēma, Obērnas sistēma un panoptikuma koncepcija.

Teorētiskie orientieri – Džeremijs Bentams, vēlāk paradigmu analizē Mišels Fuko.

3. Industriālā paradigma

Rietumeiropā un Ziemeļamerikā izplatīta 19. gadsimtā un 20. gadsimta sākumā. Cilvēks te ir **objekts resursa lomā.** Soda izpildes fokusā nostiprinās stingra disciplīna savienojumā ar kolektīvo ražošanu un ieslodzīto darbaspēka izmantošanu, tostarp cietuma pašfinansēšanai.

Spilgtākie piemēri – Obērnas cietuma kolektīvā darba režīms, "cietumu industrija" tirgus patēriņa preču ražošanai vai valsts vajadzībām, kā arī ieslodzīto darbaspēks privātuzņēmēju līgumdarbos.

Teorētiskos orientierus soda izpildes ekonomisko aspektu analīzē – Georgs Ruše, Otto Kirheimers, Nilss Kristi.

4. Korekcijas paradigma

Progresīvākajās sistēmās īpaši dominē 20. gadsimta vidū. Cilvēks te ir **korekcijas objekts,** uz kura personības un uzvedības problēmām, traucējumiem un deficītiem tiek fokusēta iedarbība. Nostiprinās pārliecība, ka cilvēka noziedzīgās uzvedības cēloņus iespējams diagnosticēt un viņa uzvedību – koriģēt. Pieejas aizsākums meklējams 19. gadsimta nogales reformatorijos, 20. gadsimtā notiesāto klasifikācijā sāk izmantot diagnosticēšanas rezultātus un tajos balstītos individuālos intervences plānus. Gadsimta vidū korekcijas ideja dažviet attīstās līdz medicīniskajam modelim. Atsevišķās rietumvalstu sistēmās – ieskaitot ķirurģisku iejaukšanos cilvēka ķermenī un smadzenēs: ķirurģisku kastrāciju un psihoķirurģiju, tostarp lobotomiju.

Teorētiskie orientieri – Viljams Hīlijs, Bernards Gliks, Francs Aleksanders un Hugo Štaubs.

5. Pierādījumos balstītas rehabilitācijas paradigma

Paradigma caur risku, vajadzību un atbilstības pieeju likumpārkāpēju

izvērtēšanai un rehabilitācijai (RNR) soda izpildē ienāk 20. gadsimta pēdējās dekādēs un plaši tiek piekopta arī šobrīd. Cilvēks te ir **rehabilitācijas objekts,** kuram empīriski tiek izvērtēts recidīva risks un identificētas dinamiskās kriminogēnās vajadzības. Riska līmenis nosaka intervences intensitāti, kriminogēnās vajadzības – tās saturu, bet atbilstības princips – intervences īstenošanas veidu. Ar korekcijas programmām un citiem līdzekļiem sistēma iedarbojas uz faktoriem, kas uztur recidīva risku cilvēkā.

Teorētiskie orientieri – "What Works" tradīcijas pamatlicēji: Donalds Artūrs Endrūss, Džeimss Bonta, Pols Žandro.

6. Cilvēkorientēta rehabilitācija

Kopš 20. un 21. gadsimta mijas līdz mūsdienām vērojama jaunas paradigmas attīstība, kurā cilvēks parādās kā **rehabilitācijas subjekts** un savu pārmaiņu aģents. Tās uzmanības centrā ir cilvēka identitāte, viņa spējas, pozitīvie dzīves mērķi, sociālās attiecības un vide. Sistēma te nevis pati izmaina cilvēku, bet attīsta viņa spēju un iespējas veidot dzīvi bez noziedzīgas uzvedības. Šo paradigmu raksturo nepārtraukts atbalsts no ieslodzījuma uzsākšanas līdz atbrīvošanai, mentorings, ģimenes un kopienas iesaiste, starpinstitucionālā sadarbība un citi reintegrāciju veicinoši tīkli.

6.1. Rehabilitācijas strāvojumi mūsdienās

Nostiprinoties RNR attīstības vektoram, modernā soda izpildes ideja turpina paplašināties un attīstīties vairākos paralēlos, savstarpēji papildinošos "strāvojumos".

Labās dzīves modelis (GLM)

Šis modelis priekšplānā izvirza jautājumu, kā cilvēkam nepieciešams veidot savu dzīvi, lai noziedzīga uzvedība viņam vairs nekalpotu par līdzekli mērķu sasniegšanai. Cilvēks te parādās kā savu pārmaiņu līdzveidotājs, savukārt rehabilitācija vērsta uz spēju un resursu attīstību, nozīmīgu dzīves mērķu izvirzīšanu un prosociāliem veidiem to sasniegšanai. Atšķirībā no RNR GLM neaprobežojas ar risku mazināšanu. Uzmanība tiek pievērsta arī cilvēka rīcībspējai dzīvot viņam nozīmīgu un vienlaikus viņa stiprajās pusēs balstītu sociāli pieņemamu dzīvi.

Teorētiskie orientieri – Tonijs Vards, Klēra Stjuarte, Gvenda Vilisa.

Noziedzīgas uzvedības pārtraukšanas pieeja (*Desistance*)

Pieeja analizē, kā un kāpēc cilvēki faktiski pārtrauc noziedzīgu dzīvesveidu. Cilvēks te parādās savu pārmaiņu aģenta lomā – pārmaiņas panāk cilvēks pats, profesionālis ir viņa atbalsta persona. Pieejas fokusā atrodas cilvēka jaunas, prosociālas identitātes un piederības meklējumi, rīcībspēja, attiecības un sociālā atzīšana. Īpaša loma te ierādīta nozīmīgiem dzīves gaitas pavērsieniem, kas caur cilvēka ikdienas un sociālo saišu maiņu var mainīt noziedzīgas uzvedības trajektoriju. To vidū var būt stabils darbs, laulība vai partnerattiecības, vecāku loma, dzīvesvietas maiņa, militārais dienests u. c.

Teorētiskie orientieri – Roberts Sampsons, Džons Laubs, Šads Maruna, Ferguss Maknīls, Stīvens Farels.

Sociāli ekoloģiskā pieeja

Cilvēks šajā pieejā tiek aplūkots caur savu vietu sociālajā ekosistēmā un viņa spēju uzturēt pārmaiņas vidē, kurā viņš dzīvo. Tāpēc īpaši svarīga te ir cilvēka mijiedarbība ar ģimeni, vienaudžiem, kopienu, institūcijām un darba vidi. Pārmaiņas tiek aplūkotas ciešā kontekstā ar sociālajiem apstākļiem, rehabilitācijas iznākums lielā mērā atkarīgs no vidē pastāvošajām iespējām un ierobežojumiem.

Teorētiskie orientieri – Urijs Bronfenbrenners, Kevins Raits, Treviss Prats, Edvards Latesa.

7. Rehabilitācijas robežu paplašināšana mūsdienās

"Četru rehabilitāciju" ideja

2012. gadā Ferguss Maknīls savā publikācijā "Četras likumpārkāpēju rehabilitācijas formas: ceļā uz starpdisciplināru skatījumu" aicina pārlieku nekoncentrēties uz cilvēka personisko jeb psiholoģisko rehabilitāciju. Tā vietā viņš piedāvā četrus rakursus uz problēmu.

Personisko jeb **psiholoģisko rehabilitāciju** soda izpildes sistēma pazīst vislabāk, jo šajā laukā darbojas RNR un liela daļa uzvedības korekcijas programmu. Te cilvēks attīsta savas prasmes, maina domāšanas un uzvedības modeļus un mazina recidīva riskus.

Savukārt **morālā rehabilitācija** skar cilvēka attiecības ar nodarījumu. Te svarīgi uzņemties atbildību, atzīt nodarīto kaitējumu un, ja iespējams, to arī atlīdzināt. Jo noziegums nav tikai riska faktoru izpausme dabā – tas kaitē citam cilvēkam un sabiedrībai.

Līdztekus **juridiskās rehabilitācijas** jautājums saistīts ar cilvēka iespējām kļūt par pilnvērtīgu sabiedrības locekli tiesiskā nozīmē. Pilnīga rehabilitācija nav iespējama, ja pēc izciesta soda cilvēks turpina piedzīvot formālas sodāmības sekas kā ierobežojumus – darba tirgū, pilsoniskajā līdzdalībā un sociālo lomu sadalījumā.

Visbeidzot, **sociālā rehabilitācija** te nenozīmē tikai paša cilvēka uzvedības un identitātes maiņu. Pārmaiņām nepieciešama arī sabiedrības gatavība viņu pieņemt citā lomā – kā ģimenes un kopienas locekli, kaimiņu vai kolēģi.

Neirokriminoloģija

Ja Maknīls rehabilitācijas pieeju paplašina "uz āru", tad Roberts Ross to dara pretējā virzienā un piedāvā ieskatīties cilvēkā vēl dziļāk. Tiesa, joprojām raugoties uz viņu kā uz objektu, tikai detalizētāk.

Pagājušā gadsimta astoņdesmitajos gados Ross kopā ar Elizabeti Fabiano darbam ar likumpārkāpējiem attīstīja kognitīvo pieeju, uz kuras bāzes tapusi plaši pazīstamā programma *"Reasoning and rehabilitation"* (R&R). Tās pamatā ir pieņēmums, ka noziedzīga uzvedība mēdz būt saistīta ar sociālajai adaptācijai nepietiekami attīstītām kognitīvajām prasmēm un tās iespējams trenēt. Šī pieeja attīstījās tajā pašā pierādījumos balstītās rehabilitācijas pētījumu laukā, kurā nostiprinājās arī

augstāk minētais RNR modelis, tāpēc R&R programma sekmīgi kalpo kā intervences forma RNR modelī.

Nākamo soli Ross – kopā ar Džeimsu Hilbornu – spēra gandrīz pēc trīsdesmit gadiem, analizējot impulsivitātes, empātijas, emociju un domāšanas neirobioloģiskos mehānismus. Tādējādi – ja tradicionālā R&R programma trenē, piemēram, problēmu risināšanu un paškontroli, neirokriminoloģiskais skatījums pievērš uzmanību tam, kādi neirokognitīvie mehānismi vispār ļauj šīm prasmēm darboties. Tā, ja RNR seko cilvēka kriminogēnajai vajadzībai, neirokriminoloģija precizē, kāds mehānisms cilvēkā šo vajadzību uztur un kā tas ietekmē intervences izvēli. Taču atšķirībā no medicīniskā modeļa korekcijas ziedu laikos neirokriminoloģija cilvēku nereducē līdz konkrētai patoloģijai.

Latvijas vektors – paradigmu uzslāņošanās

Līdz industriālajai paradigmai Latvija ar pārējo Eiropu gāja līdzīgu ceļu. Taču padomju okupācijas gados te jau pazīstamā industriālā paradigma neevolucionēja korekcijas modelī – tā vietā industriālais modelis hipertrofējās līdz galējībai. Ieslodzījums tika integrēts valsts plānveida ekonomikas mehānismā, labošanas darbu nometnes tika atvērtas pie lieliem tautsaimniecības objektiem – raktuvēm, mežistrādes teritorijām, dzelzceļu un kanālu būvēm. Darbs kopā ar politisku iedarbību kļuva par pieaugušu cilvēku pāraudzināšanas metodi. Tikai bez korekcijai raksturīgās profesionālās terapijas psihologu, sociālo darbinieku un psihiatru komandā.

Pēc neatkarības atjaunošanas Latvija neatgriezās nošķiršanās punktā – tā vietā notika mēģinājums strauji pārņemt vairākus Rietumu sabiedrībās aprobētus pieeju slāņus. Citviet sodu izpildes sistēmas vispirms izprata, ko ar cilvēku dara pašas, tad – kas cilvēkā jāmaina, un turpinājumā sāka analizēt, kā cilvēks patiešām mainās. Savukārt Latvijā politisko laikmetu maiņu pārdzīvojusī prakse bija jāapvieno ar modernām pieejām, turklāt uz jaunapgūstamo cilvēktiesību prasību fona. Šajā situācijā individuālo noziedzīgas uzvedības risku vadības loģika tika uzmontēta jau pastāvošai konstrukcijai, kas sastāvēja gan no dažādiem vēsturiskajiem slāņiem, gan mūsdienīgām iniciatīvām. Un šī visa administratīvai apvienošanai Latvija izraudzījās resocializācijas jēdzienu.

Rietumvalstu sistēmās jaunās paradigmas lielā mērā izauga debatē ar iepriekšējām, taču to hibrīdi pastāv visur – Latvija nav izņēmums. Latvijas specifika slēpjas tajā, ka jaunās paradigmas strauji uzslāņojušās, pilnībā nepārdefinējot iepriekšējās. Normatīvi resocializācijai piešķirta ļoti ievērojama loma sodu izpildē, taču no tās automātiski neizriet, kādas pārmaiņas sistēma vēlas cilvēkā panākt un kā tā pazīs, ka pārmaiņas ir notikušas.

Salīdzinājumā ar šo vieglāk ir izsecināt, vai cilvēkam ieslodzījumā ir nodrošinātas tiesības uz humāniem apstākļiem, darbu, izglītību, sociālo un psiholoģisko atbalstu, kā arī iespējām piedalīties resocializācijas pasākumos. Tāpēc mūsdienu Latvijas modeli drīzāk var raksturot kā tiesību un iespēju nodrošināšanas paradigmu ar piesardzīgām cilvēka transformācijas ambīcijām. Un uz šī fona Latvijas resocializācijas nākamais attīstības solis visdrīzāk nav vēl kāda pasākuma pievienošana visnotaļ plašajam katalogam, bet gan skaidrāka dažādu vēsturisko slāņu sasaistīšana vienotā pārmaiņu loģikā. Saprotot, kam tieši katrs instruments paredzēts, kādas izmaiņas cilvēkā ar to var panākt un kurā brīdī mazliet jāpaiet malā, ļaujot cilvēkam pašam kļūt par viņa pārmaiņu subjektu.

Resocializācijas instrumentu pilnveidošana – ieguldījums drošākai sabiedrībai

Resocializācija nav tikai ieslodzītā sagatavošana dzīvei pēc soda izciešanas. Tā ir mērķtiecīga, uz pierādījumiem balstīta un starpinstitucionāla sistēma, kuras galvenais uzdevums ir mazināt atkārtotas noziedzīgas uzvedības risku un veicināt personas sekmīgu atgriešanos sabiedrībā. Jo efektīvāk tiek īstenota resocializācija, jo drošāka kļūst sabiedrība.

Šādu pieeju nostiprina arī Resocializācijas politikas pamatnostādnes 2022.–2027. gadam, kurās viens no nozīmīgākajiem rīcības virzieniem ir ieslodzīto un probācijas klientu resocializācijas instrumentu pilnveidošana.

Pamatnostādnes uzsver, ka recidīva mazināšana nav atkarīga tikai no soda izciešanas fakta – to nosaka kvalitatīvs darbs ar cilvēku, efektīva institūciju sadarbība un sabiedrības gatavība pieņemt cilvēku pēc soda izciešanas.

Kā resocializācijas instrumenti palīdz sasniegt pamatnostādnēs izvirzītos mērķus?

Resocializācijas politikas pamatnostādnēs ir norādīti trīs būtiski priekšnoteikumi recidīva rādītāju samazināšanai.

Pirmkārt, nepieciešama arvien precīzāka sodu piemērošana un individualizācija. Kvalitatīvi resocializācijas instrumenti ļauj daudz precīzāk izvērtēt personas riskus un vajadzības, tādējādi nodrošinot piemērotāko darba saturu un intensitāti.

Otrkārt, būtiska ir sodu izpildes institūciju darba efektivitāte. Vienotas metodikas, standartizēti izvērtēšanas instrumenti, digitālie risinājumi un regulāra speciālistu profesionālā pilnveide ļauj paaugstināt darba kvalitāti un nodrošināt vienotu pieeju visās ieslodzījuma vietās.

Treškārt, recidīva mazināšanai nepieciešama sabiedrības iesaiste. Atvērtāka attieksme pret personām pēc soda izciešanas, darba devēju gatavība nodarbināt bijušos ieslodzītos, aktīva nevalstisko organizāciju darbība un pašvaldību sniegtais atbalsts būtiski palielina iespēju cilvēkam veiksmīgi nostiprināties likumpaklausīgā dzīvē.

Šie trīs virzieni nav savstarpēji nodalāmi – tie papildina cits citu un kopā veido efektīvu resocializācijas sistēmu.

Resocializācijas instrumenti – pamats individuālai pieejai

Mūsdienu resocializācija balstās uz principu, ka katram notiesātajam nepieciešams piemērot tādus pasākumus, kas atbilst viņa individuālajiem riska faktoriem un vajadzībām. Universāli risinājumi šajā jomā nav efektīvi.

Līdz ar to arvien lielāka nozīme tiek piešķirta resocializācijas instrumentiem, kas ļauj:

- identificēt kriminogēnas vajadzības;
- novērtēt atkārtotas noziedzīgas uzvedības risku;
- plānot resocializācijas pasākumus;
- izvērtēt sasniegtos rezultātus un nepieciešamās korekcijas.

Vienlaikus tiek pilnveidoti arī metodiskie materiāli un darba organizācija, lai dažādās ieslodzījuma vietās nodrošinātu vienotu pieeju resocializācijas procesa īstenošanai.

No riska izvērtēšanas līdz mērķtiecīgam darbam

Viens no būtiskākajiem priekšnoteikumiem efektīvai resocializācijai ir kvalitatīva riska un vajadzību izvērtēšana.

Jo precīzāk iespējams identificēt faktorus, kas veicinājuši personas nonākšanu konfliktā ar likumu, jo mērķtiecīgāk iespējams plānot turpmākās aktivitātes. Tieši tādēļ turpinās darbs pie resocializācijas instrumentu pilnveidošanas, tostarp izvērtēšanas metodoloģiju un digitālo risinājumu attīstības. Kopš 2025. gada notiesāto kriminogēnās vajadzības un atkārtota noziedzīga nodarījuma risks tiek izvērtēts, izmantojot jauno Riska un vajadzību novērtēšanas instrumentu vispārējā recidīva riskam, kas izstrādāts IeVP Eiropas Sociālā fonda Plus projektā "Drošība: atbildīga resocializācija ieslodzītajiem (DARI)".

Lai speciālistu rīcībā būtu mūsdienīgi instrumenti, kas ļauj pieņemt datos balstītus lēmumus un efektīvāk plānot darbu ar notiesāto, sākot ar 2026. gadu, ikdienas praksē paredzēts ieviest arī specifisko risku izvērtēšanas instrumentus:

- Vardarbības riska skalu (VRS) – vardarbīga noziedzīga nodarījuma izdarīšanas riska noteikšanai;
- Vardarbības riska skalu (VRS-SO) – personu, kuras ir izdarījušas noziedzīgu nodarījumu pret tikumību un dzimumneaizskaramību, kas saistīts ar vardarbību, atkārtota noziedzīga nodarījuma izdarīšanas riska izvērtēšanai;
- jauno izvērtēšanas instrumentu ieslodzīto suicidālas uzvedības riska noteikšanai.

Resocializācija – daudz vairāk nekā sociālais darbs

Resocializācijas process ietver plašu pasākumu kopumu, kas palīdz notiesātajam attīstīt prasmes un motivāciju likumpaklausīgai dzīvei.

Ieslodzījuma vietās tiek nodrošinātas individuālās resocializācijas speciālistu konsultācijas, vispārējās izglītības ieguves iespējas, profesionālā apmācība, nodarbinātība par samaksu saimnieciskajā apkalpē un pie komersanta, uzvedības korekcijas programmas, sociālo prasmju pilnveidošana, atkarību mazināšanas pasākumi, brīvā laika aktivitātes un sagatavošanās atbrīvošanai.

Katram no šiem instrumentiem ir sava nozīme, taču vislabākie rezultāti tiek sasniegti, tos savstarpēji kombinējot un pielāgojot konkrētās personas vajadzībām. Vienlaikus arvien lielāka uzmanība tiek pievērsta motivācijas veidošanai. Šim nolūkam ieslodzījuma vietās tiek īstenota resocializācijas programma "Pārmaiņām – Jā!", kā arī organizētas individuālās psihologa un sociālā darbinieka konsultācijas.

Vispārējās izglītības programmu īstenošanas organizēšana ieslodzījuma vietās izglītības reformu un izglītības iestāžu reorganizācijas laikā ir būtisks izaicinājums Pārvaldei un ieslodzījuma vietām. Tādēļ īpaša uzmanība tiek pievērsta profesionālās kvalifikācijas apguves iespēju nodrošināšanai, kas atbilst Pamatnostādnēs noteiktajam mērķim – radīt priekšnoteikumus personas veiksmīgai iekļaušanai sabiedrībā pēc soda izpildes beigām, tostarp aktīvai līdzdalībai sabiedrības procesos (arī nodarbinātības jomā).

Lai veicinātu notiesāto sekmīgu atgriešanos darba tirgū, Nodarbinātības valsts aģentūra sadarbībā ar ieslodzījuma vietām nodrošina individuālas karjeras konsultācijas pirms notiesāto iesaistes profesionālās izglītības programmās, kā arī konsultācijas par darba meklēšanas iespējām un citiem ar nodarbinātību saistītiem jautājumiem pirms notiesātā plānotās atbrīvošanas.

Vislielākā nozīme notiesāto uzvedības maiņas veicināšanā ir resocializācijas programmām, īpaši

sociālās uzvedības korekcijas programmām, kas vērstas uz antisociālās domāšanas modeļu maiņu, emociju un impulsu kontroles prasmju pilnveidošanu, sociālo un problēmu risināšanas prasmju attīstīšanu, kā arī atbildības uzņemšanās veicināšanu.

Pateicoties Pārvaldes Eiropas Sociālā fonda projektam "Resocializācijas sistēmas efektivitātes paaugstināšana" un Pārvaldes Eiropas Sociālā fonda Plus projektam "Drošība: atbildīga resocializācija ieslodzītajiem (DARI)", ir nodrošināts, ka katrai risku un vajadzību izvērtēšanā identificētajai kriminogēnajai vajadzībai ir pieejama atbilstoša resocializācijas programma – sociālās uzvedības vai sociālās rehabilitācijas programma. Pēdējo trīs gadu laikā ieslodzījuma vietās ir ieviestas un tiek īstenotas jaunas, starptautiskajiem standartiem atbilstošas resocializācijas programmas, tostarp "Domas. Atbildība.Rīcība.", "Racionalitāte un resocializācija 2 (R&R2)", "Stresa mazināšana", "Dzīves skola IV", "Vecāku prasmes", "Dzīve turpinās" un citas. Dalība minētajās programmās veicina notiesāto motivāciju mainīt savu domāšanu un uzvedību, attīstot atbildības izjūtu un spēju pieņemt pārdomātus lēmumus. Programmas sekmē morālā sprieduma attīstību, palīdz mazināt agresīvu uzvedību un, izmantojot savstarpējā atbalsta pieeju, attīsta prasmes, un stiprina vērtības, kas mazina antisociālas uzvedības izpausmes un veicina prosociālu kompetenču attīstību.

Resocializācija nav iespējama bez paša notiesātā līdzdalības, tādēļ speciālistu uzdevums ir ne vien organizēt dažādus pasākumus, bet arī palīdzēt cilvēkam apzināties pārmaiņu nepieciešamību un uzņemties atbildību par savu nākotni.

Sabiedrība – būtisks priekšnoteikums veiksmīgai reintegrācijai

Resocializācijas politikas pamatnostādnes uzsver, ka recidīva mazināšanā izšķiroša nozīme ir sadarbībai starp institūcijām.

Neviena iestāde viena pati nevar nodrošināt pilnvērtīgu personas atgriešanos sabiedrībā. Tādēļ nozīmīga loma ir sadarbībai ar pašvaldībām, Valsts probācijas dienestu,

> ***Katram notiesātajam nepieciešams piemērot tādus pasākumus, kas atbilst viņa individuālajiem riska faktoriem un vajadzībām. Universāli risinājumi šajā jomā nav efektīvi.***

Nodarbinātības valsts aģentūru, sociālajiem dienestiem, izglītības iestādēm, ārstniecības iestādēm, reliģiskajām organizācijām, biedrībām un nodibinājumiem.

Krimināls odu izpildes laikā krimināls odu izpildes iestādes – ieslodzījuma vietu pārvalde, Valsts probācijas dienests un Valsts policija – organizē starpinstitūciju sadarbības sanāksmes, lai krimināls odu izpildes iestāžu un citu iesaistīto institūciju kompetences ietvaros koordinētu pasākumus un aktivitātes ar mērķi mazināt risku, ka notiesātais izdara jaunu noziedzīgu nodarījumu.

Starpinstitūciju sadarbības sanāksmes organizē personām, kurām iestāde nodrošina krimināls oda izpildi, ja:

- persona ir notiesāta par smagu vai sevišķi smagu noziegumu, kas saistīts ar vardarbību vai vardarbības piedraudējumu;
- persona ir notiesāta par noziedzīgu nodarījumu pret tikumību un dzimumneaizskaramību;
- notiesātajam ir konstatētas radikalizācijas pazīmes;
- notiesātais ir nepilngadīgs probācijas klients.

Starpinstitūciju sadarbības sanāksmes var organizēt nepilngadīgam notiesātajam, notiesātajam ar garīgās veselības traucējumiem vai notiesātajam, kuram ir konstatēts ļoti augsts jauna noziedzīga nodarījuma izdarīšanas risks, kā arī gadījumos, ja notiesātā jauna noziedzīga nodarījuma risku mazināšanai nepieciešama citu institūciju iesaiste, lai nodrošinātu koordinētus pasākumus un aktivitātes.

Nevalstiskās organizācijas sniedz būtisku ieguldījumu gan ieslodzījuma laikā, gan pēc personas atbrīvošanas. Tās organizē brīvā laika aktivitātes, mentorēšanu, atbalsta grupas, izglītojošas nodarbības, kā arī sniedz notiesātajiem emocionālu un praktisku atbalstu īpaši nozīmīgajā periodā pēc atbrīvošanas no ieslodzījuma, sekmējot viņu veiksmīgāku reintegrāciju sabiedrībā. Daudzu gadu garumā

Pārvalde un ieslodzījuma vietas ir izveidojušas veiksmīgu, stabilu un jēgpilnu sadarbību ar nevalstiskajām organizācijām, tostarp biedrībām "Bona fide Latvija", "Iļģuciema sievietes", "Pro Bono & Mentors", "Anonīmo alkoholiķu sadraudzība", "Latvijas anonīmie narkomāni", "Radi Vidi Pats", "Latvijas Sarkanais Krusts" un citām. Šo organizāciju un brīvprātīgo iesaiste būtiski papildina resocializācijas procesu, sniedzot notiesātajiem daudzveidīgu sociālu, emocionālu un praktisku atbalstu, kā arī veicinot viņu sekmīgāku atgriešanos sabiedrībā.

Savukārt pašvaldību sociālie dienesti nodrošina pakalpojumu nepārtrauktību pēc atbrīvošanās, palīdzot personai saņemt sociālo palīdzību un risināt mājokļa jautājumus, kā arī piekļūt citiem pašvaldības iedzīvotājiem pieejamiem pakalpojumiem. Kā labās prakses piemērs izceļama Pārvaldes sadarbība ar Rīgas Sociālo dienestu. Savstarpējā sadarbībā notiesātajiem, kuriem līdz atbrīvošanai no ieslodzījuma vietas, nosacīti pirms termiņa atbrīvošanai, tostarp ar elektronisko uzraudzību, ir atlikuši ne vairāk kā trīs mēneši, tiek nodrošinātas sociālā dienesta speciālistu konsultācijas. Šīs sadarbības mērķis savlaicīgi sagatavot personas atgriešanai sabiedrībā, sniedzot nepieciešamo informatīvo atbalstu, kā arī veicinot veiksmīgāku reintegrāciju sabiedrībā un iekļaušanos darba tirgū pēc atbrīvošanas.

Tieši šī nepārtrauktība starp ieslodzījuma vietu un sabiedrību bieži vien nosaka, vai cilvēkam izdosies veiksmīgi uzsākt patstāvīgu dzīvi.

Sagatavošanās atbrīvošanai sākas vēl pirms atbrīvošanas

Sagatavošanās atbrīvošanai nav pēdējā notiesāto resocializācijas posma formāla prasība. Tas ir process, kas sākas savlaicīgi un ietver gan praktisku jautājumu risināšanu, gan personas gatavības dzīvei sabiedrībā izvērtēšanu.

Speciālisti izvērtē nepieciešamos atbalsta pasākumus pēc atbrīvošanās, plāno sadarbību ar pašvaldībām, sociālajiem dienestiem, Valsts probācijas dienestu un citām institūcijām. Mērķis ir nodrošināt, lai cilvēks pēc soda izciešanas nenonāktu situācijā, kurā atbalsta trūkums kļūst par iemeslu atkārtotai noziedzīgai rīcībai.

Skats nākotnē

Resocializācijas instrumentu pilnveidošana ģimenes saišu stiprināšanas un specifisku ieslodzīto mērķgrupu resocializācijas jomās turpināsies. Attīstoties digitālajiem risinājumiem, uz pierādījumiem balstītām metodēm un starpinstitucionālajai sadarbībai, pieaug iespējas vēl precīzāk identificēt personas vajadzības un nodrošināt efektīvākus atbalsta pasākumus.

Vienlaikus arvien lielāka nozīme būs sadarbībai ar nevalstisko sektoru, pašvaldībām un citām institūcijām, jo sekmīga reintegrācija nav iespējama bez nepārtraukta atbalsta pēc atbrīvošanās.

Resocializācija ir ieguldījums cilvēkā, taču vienlaikus arī ieguldījums sabiedrības drošībā. Katrs veiksmīgi īstenots resocializācijas process nozīmē mazāku atkārtotas noziedzības risku, lielākas iespējas personai dzīvot likumpaklausīgu dzīvi un drošāku vidi mums visiem.

Izglītība

Resocializācija fotogrāfijās

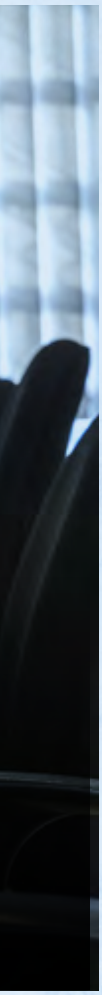

Nodarbinātība

Resocializācija fotogrāfijās

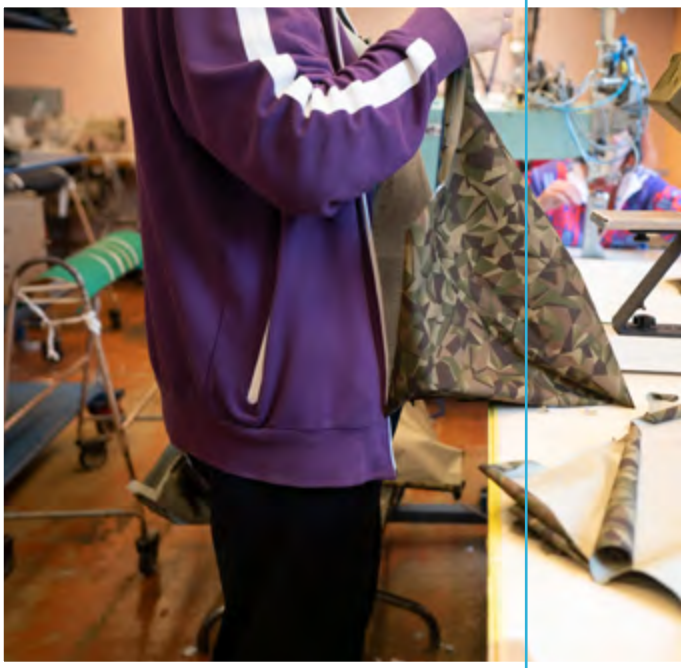

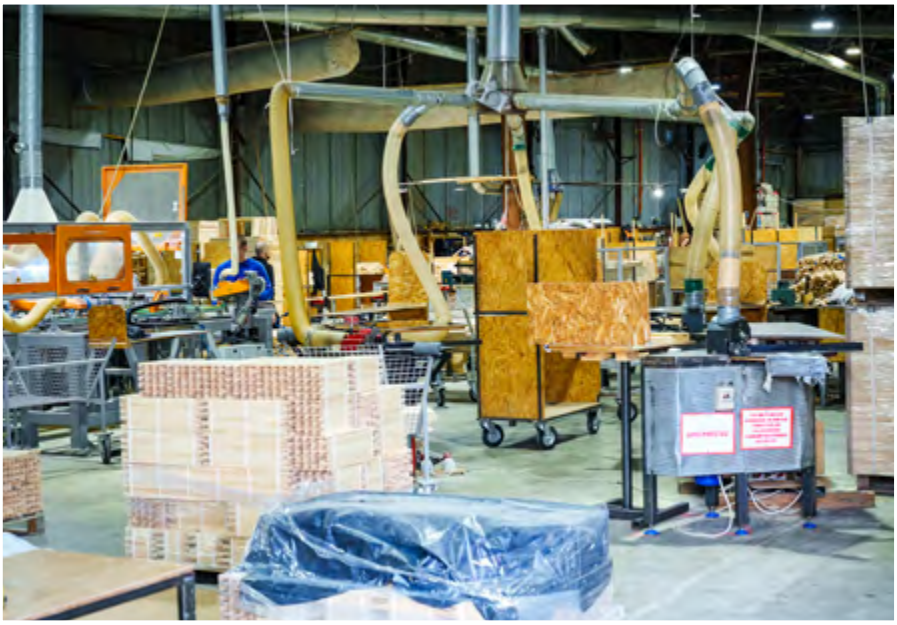

Garīgā aprūpe

Resocializācija fotogrāfijās

Sports

Resocializācija fotogrāfijās

Brīvais laiks

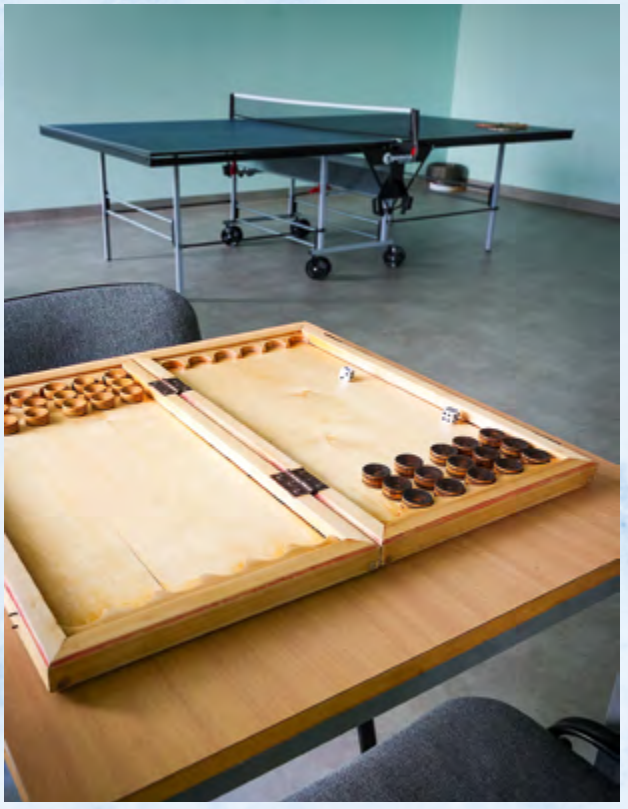

Resocializācija fotogrāfijās

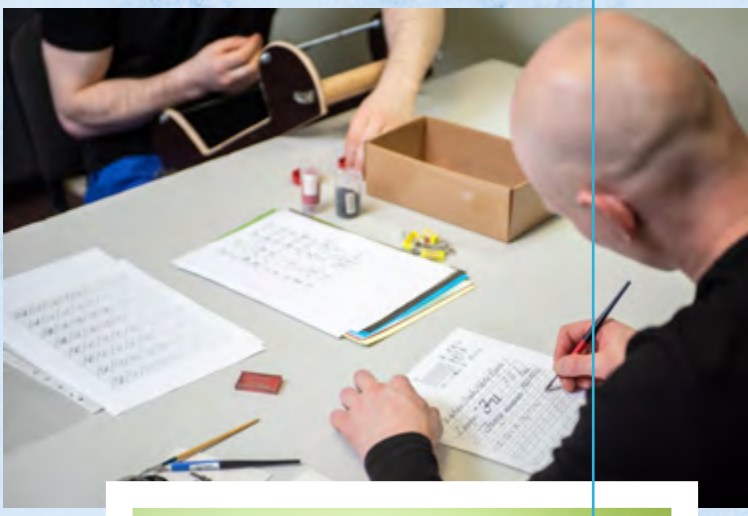

Starpinstitucionālā sadarbība un tās loma ieslodzīto resocializācijā

AUTORS: ***Dr. iur., Mg. phil*. Anda Smiltēna,**
Tieslietu ministrijas valsts sekretāra vietniece tiesību politikas jautājumos

Ieslodzījuma vietu pārvaldes gadadienā valsts sekretārs nolasīja manu sveicienu jums: "Šis ir IeVP pārmaiņu laiks. Šis ir IeVP izrāviena laiks!!! Lai mums kopā netrūkst lielu ideju, ko īstenot. Lai mums kopā nepietrūkst pacietības un izturības tās īstenot. Un patiesībā tas jau tagad notiek, ik dienu soli pa solītim. Lai mums nepietrūkst drosmes tiekties pēc izcilības, un, ja būs drosme, tad mums kopā būs spēks idejas padarīt par īstenību. Ja mērķi ir lieli un darbi ir lieli, tad patiesi ir gods kalpot Latvijai."

Šis nebūs nedz zinātnisks, nedz populārzinātnisks raksts. Katrs lasītājs zina, ka es savā darba pieredzē neesmu strādājusi nevienā cietumā un neesmu resocializējusi nevienu klientu. Es nevaru jūs pamācīt darīt savu darbu, to jūs paši vislabāk protat. Man ir cits uzdevums. Man ir jāveido vīzija par to, kāda cietumu sistēma būs pēc pieciem, desmit un piecpadsmit gadiem, un jāveicina, lai cietumi pēc pieciem un desmit gadiem tiešām tādi arī būtu. Viss turpmāk rakstītais ir ar mērķi uzrunāt jūs un aicināt katru būt par pārmaiņu īstenotāju savā darbavietā. Ar aicinājumu izmantot iespējas, ko šobrīd dod laikmeta sniegtās priekšrocības, jaunākās tehnoloģijas, ārvalstu finansējums un globālās informācijas pārpilnība.

Es patiešām domāju, ka ieslodzījuma vietas šobrīd piedzīvo lielākās pārmaiņas pēdējās desmitgadēs. Ir jauns cietums Liepājā, ir jaunas automašīnas konvojam, ir jauns Mācību centrs Olainē un pat jauni darbinieku formastērpi. Tomēr neviena laba pārmaiņa nenotiek spontāni, nevadīti un nekontrolēti. Kopš skolas laikiem dzirdam vietā un nevietā skandinātu Raiņa frāzi: "Tas jaunais laiks, kas gaidās trīs, tas nenāks, ja ļaudis to nevedīs." Šobrīd ir laiks un vieta šo frāzi ņemt par savu moto. Nevienu labi iecerētu pārmaiņu nav iespējams īstenot, ja tajā nepiedalās visi – ministrijas darbinieki, IeVP centrālais aparāts, cietumu administrācija, uzraugi, apsargi, resocializācijas daļa un visi citi. Katram inovāciju ieviešanā ir savs uzdevums – no ieceres līdz izpildei, līdz atgriezeniskajai saitei par sasniegtajiem rezultātiem. Te mēs esam vienā lielā airu laivā, un laiva neslīd uz priekšu, ja airē tikai viens no daudziem airiem.

Mēs uzcēlām Liepājā jaunu cietumu, mēs plānojam Cēsīs celt jaunu cietumu. Bet vai moderns cietums nozīmē tikai modernu māju? Nē. Kvalitatīvs cietumu pakalpojums nav tikai jaunas ēkas, modernas tehnoloģijas vai uzlabota infrastruktūra. Tikpat svarīgs ir saturs – metodes, programmas un sadarbības formas, kas palīdz notiesātajām personām pēc soda izciešanas veiksmīgi atgriezties sabiedrībā. Un te es vēlētos vilkt paralēles – tieši tikpat svarīgi, kā uzbūvēt jaunas sienas, ir arī modernizēt šajās sienās esošo saturu. Nevienā brīdī negribu teikt, ka jau šobrīd kaut kas netiek darīts vai tiek darīts maz! Bet mans darbs ir mudināt lūkoties uz priekšu un tālāk, skatīties pāri tam, kas notiek ikdienā!

> ***Te mēs esam vienā lielā airu laivā, un laiva neslīd uz priekšu, ja airē tikai viens no daudziem airiem.***

Mūsdienu resocializācijas izpratne būtiski atšķiras no pieejas, kas dominēja pirms vairākiem gadu desmitiem. Agrāk ieslodzījuma vietas galvenokārt tika uztvertas kā sabiedrības aizsardzības instruments, kura primārais uzdevums bija izolēt likumpārkāpēju no sabiedrības. Citiem vārdiem sakot, aizvākt prom no sabiedrības acīm cilvēku, kas sabiedrībai nav bijis vajadzīgs.

Šodien (bet patiesībā šī ideja ir vairāk nekā 100 gadus veca) arvien lielāka uzmanība tiek pievērsta tam, kas notiek ar personu soda izciešanas laikā un pēc tās. Mērķis ir ne tikai sodīt par izdarīto noziedzīgo nodarījumu, bet arī mazināt riskus atkārtoti nonākt konfliktā ar likumu. Tādēļ resocializācija ietver izglītības iegūšanu, profesionālo apmācību, atkarību ārstēšanu, sociālo prasmju attīstīšanu, psiholoģisko atbalstu un sagatavošanu dzīvei brīvībā.

Kāpēc izpratne par labu resocializāciju ik pa laikam lēcienveidīgi mainās? Izpratne par to, kādas resocializācijas taktikas un metodes strādā, mainās līdz ar laiku. Kopš pasaulē darbojas probācijas sistēmas, cietumos pamatā nonāk tikai tie notiesātie, kas nevar kļūt par probācijas klientiem. Vai tas ir mainījis vidējā ieslodzītā profilu cietumos? Noteikti! Bet papildus šim arī paaudžu nomaiņa sabiedrībā, darba tirgus pārmaiņas, tehnoloģiju attīstība un mainīgā noziedzības struktūra pieprasa nepārtrauktu resocializācijas pieeju pilnveidošanu. Tas nozīmē, ka arī ieslodzījuma sistēmai jāspēj sekot laikam. Programmas, kas bija efektīvas pirms divdesmit gadiem, ne vienmēr atbilst mūsdienu vajadzībām. Mūsu klientiem pieaug nepieciešamība attīstīt digitālās prasmes, finanšu pratību, mentālās veselības atbalsta sistēmas un individuālajām vajadzībām pielāgotus resocializācijas risinājumus. Un papildus šim mums ir jāspēj sasniegt labus resocializācijas rezultātus, neraugoties uz tiem klupšanas akmeņiem, ko rada ieslodzīto neformālā hierarhija.

Tieši starpinstitucionālā sadarbība pēdējos gados arvien biežāk tiek minēta kā viens no būtiskākajiem faktoriem veiksmīgai notiesāto integrācijai sabiedrībā. Starptautiskā pieredze rāda, ka neviena institūcija viena pati nespēj nodrošināt visus pakalpojumus un

atbalsta pasākumus, kas nepieciešami personai pēc atbrīvošanas no ieslodzījuma. Resocializācija sākas cietumā, taču personas integrācija sabiedrībā turpinās arī pēc personas atgriešanās sabiedrībā. Tāpēc būtiska nozīme ir koordinētai sadarbībai starp 1) ieslodzījuma vietām, 2) probācijas dienestu, 3) sociālajiem dienestiem, 4) izglītības iestādēm, 5) veselības aprūpes sistēmu un 6) darba devējiem.

Starpnozaru sadarbības priekšrocība ir iespēja nodrošināt nepārtrauktu atbalsta ķēdi. Ja persona ieslodzījuma laikā ir uzsākusi izglītības programmu, pēc atbrīvošanas ir jāspēj to turpināt. Ja persona ir ārstējusies no atkarības, jābūt iespējai saņemt atbalstu arī sabiedrībā. Ja notiesātais ir apguvis profesiju, nepieciešams palīdzēt viņam atrast darba iespējas. Ja persona nespēj atrast legāla darba iespējas, tas ir ātrs ceļš uz ēnu ekonomiku un atpakaļ uz cietumu. Šādu koordinētu pieeju daudzās valstīs uzskata par vienu no efektīvākajiem instrumentiem recidīva mazināšanai. Jo vairāk institūcijas sadarbojas un apmainās ar informāciju, jo lielāka iespēja, ka persona pēc soda izciešanas izvēlēsies sabiedrībai pieņemamu dzīvesveidu.

Es zinu, ka mēs nesākam no baltas lapas, un zinu, ka resocializācijas veiksmes faktoram pretdarbojas vairāki izaicinājumi.

Viens no lielākajiem izaicinājumiem ir sabiedrības stigma, ko tā uzliek gan cietumiem, gan ieslodzītajiem. Mēs zinām, ka stigmatizācijas un aizspriedumu pamats ir vienkārša nezināšana. Tātad – mūsu pienākums ir skaidrot sabiedrībai mūsu mērķus, vīziju un darbības metodes. Nereti bijušie ieslodzītie sastopas ar aizspriedumiem un neticību viņu spējai mainīties. Tas var apgrūtināt darba atrašanu, mājokļa nodrošināšanu un sociālo kontaktu veidošanu. Tomēr veiksmīga integrācija iespējama tikai tad, ja sabiedrība ir gatava dot cilvēkam otru iespēju. Tāpēc svarīgs uzdevums ir ne tikai strādāt ar notiesātajiem, bet arī veicināt sabiedrības izpratni par resocializācijas nozīmi kā drošības politikas instrumentu.

Notiesātajiem nereti ir milzīgi robi izglītībā. Daudzi ieslodzītie cietumā nonāk ar nepabeigtu pamatizglītību vai bez profesionālās kvalifikācijas, kas būtiski apgrūtina viņu konkurētspēju darba tirgū pēc atbrīvošanas. Lai arī darba devēji šobrīd apgalvo, ka būtu gatavi darbā ņemt ikvienu cilvēku, tomēr bieži vien viņi nevēlas nodarbināt personas ar sodāmību. Īpaši tad, ja tām nav profesionālo prasmju vai darba pieredzes. Tas rada risku, ka persona atkal nonāks sociālajā izolācijā vai meklēs nelegālus ienākumu avotus. Es zinu, ka daļa ieslodzīto nekad nemēģinās meklēt legālus ienākumu avotus, bet lielākā daļa tomēr meklēs algotu darbu, lai nodrošinātu savu iztikšanu, un mums būtu jāveicina viņu iespējas atgriezties legālajā darba tirgū.

> ***Tieši tikpat svarīgi, kā uzbūvēt jaunas sienas, ir arī modernizēt šajās sienās esošo saturu.***

Nopietns izaicinājums ir arī dažādu atkarību izplatība ieslodzīto vidū. Alkohola, narkotisko vielu un azartspēļu atkarības bieži ir cieši saistītas ar noziedzīgas uzvedības veidošanos. Lai gan ieslodzījuma laikā pieejamas dažādas ārstēšanas un rehabilitācijas programmas, ilgtermiņa rezultātu sasniegšanai nepieciešams nodrošināt atbalstu arī pēc personas atgriešanās sabiedrībā. Šeit īpaši svarīga kļūst sadarbība starp veselības aprūpes iestādēm, sociālajiem dienestiem un probācijas sistēmu. Kalpošana atkarībai prasa finanšu līdzekļus, ja tie ir nepietiekami, tad parasti tiek iegūti, veicot jaunus noziegumus.

Ne mazāk aktuāla ir garīgās veselības problēma. Arvien biežāk tiek konstatēts, ka notiesāto personu vidū ir augsts psiholoģisko un psihisko traucējumu īpatsvars un iepriekš nediagnosticētas garīgās slimības. Efektīva resocializācija šādos gadījumos nav iespējama bez savlaicīgas diagnostikas, kvalitatīviem psihiatriskajiem pakalpojumiem un ilgstoša profesionāla atbalsta. Šajā jomā nepieciešama ciešāka sadarbība starp tieslietu, veselības un labklājības nozari. Tas nav un nebūs viegli, bet uz to ir jāiet.

Nav vienas universālas mācību grāmatas, kurā būtu aprakstīts ideālais Latvijas resocializācijas modelis. Katra valsts savu sistēmu veido atbilstoši vēsturiskajām tradīcijām, sociālajai situācijai, finanšu iespējām un sabiedrības vajadzībām. Tas, kas veiksmīgi darbojas Skandināvijas valstīs, ne vienmēr automātiski būs piemērojams Latvijā. Tāpēc mums pašiem ir jāmeklē veidi, kā nemitīgi turēties līdzi laikam un pilnveidot savu sistēmu.

Šajā kontekstā jaunā infrastruktūra, moderni cietumi un attīstīta starpinstitucionālā sadarbība jāuztver kā savstarpēji papildinoši elementi vienotā sistēmā. Liepā jas cietuma atvēršana, plānotais sieviešu cietums Cēsīs un jaunie korpusi esošajās ieslodzījuma vietās rada iespēju pārskatīt arī resocializācijas saturu un organizāciju. Tieši tagad Latvijai ir iespēja veidot savu mūsdienīgu resocializācijas modeli – tādu, kas balstīts sadarbībā, inovācijās un pierādījumos, vienlaikus saglabājot fokusu uz galveno mērķi: laikmetīgi cietumi drošākai sabiedrībai.

Kāpēc es domāju, ka tie nav tikai tukši vārdi un tas Latvijai ir iespējams? Tāpēc, ka arī citās valstīs cietumus, kas šobrīd tiek uzskatīti par pasaules mēroga paraugiem, veidoja un pārveidoja tādi paši cilvēki kā mēs.

APAC cietumu rehabilitācijas projekts (Brazīlija)[1]

APAC (Notiesāto aizsardzības un palīdzības asociācija) modeli Brazīlijā 1972. gadā izveidoja jurists un žurnālists Mario Otoboni (*Mário Ottoboni*). APAC toreiz tika radīts kā alternatīva tradicionālajiem cietumiem ar mērķi rehabilitēt likumpārkāpējus, aizsargāt sabiedrību, atbalstīt upurus un samazināt atkārtotu noziedzīgu nodarījumu skaitu. APAC atšķirīgā iezīme ir tā, ka ieslodzītie, kurus dēvē par *recuperandos* (personas, kas atveseļojas), aktīvi piedalās ikdienas cietuma dzīves pārvaldībā. Modelis ir balstīts uz uzticības, disciplīnas un cieņas principiem, radot vidi, kas veicina pozitīvas personības pārmaiņas, nevis koncentrējas uz sodīšanu. Šī metode ļoti līdzinās tam, ko mūsu norvēģu kolēģi sauc par "normalitātes principu" – cietumam ir jāiemāca, kāda ir parasta un normāla ikdienas dzīve ārpus cietuma, jo bieži vien klienti šādu normālu dzīvi savā ģimenē nekad nav varējuši iemācīties. Mūsdienās APAC starpdisciplināra socializācijas metode ir starptautiski atpazīstama.

Ikdienas dzīve APAC iestādēs notiek pēc strukturētas rutīnas, kurā izglītība un darbs ir obligāti. Ieslodzītie tiek mudināti uzņemties atbildību par savu rīcību, attīstīt jaunas prasmes, stiprināt ģimenes attiecības un sagatavoties dzīvei pēc atbrīvošanas. Modelis ietver sadarbību starp cietumiem, psihologiem, pedagogiem, sociālajiem darbiniekiem, veselības aprūpes speciālistiem, brīvprātīgajiem, darba devējiem un vietējām kopienām. Pētījumi un praktiskā pieredze liecina, ka APAC ir sasniedzis pozitīvākus rezultātus salīdzinājumā ar daudzām tradicionālajām cietumu sistēmām. Modelis tiek augstu novērtēts par drošākas cietumu vides veicināšanu, vardarbības mazināšanu un personiskās atbildības veicināšanu ieslodzīto vidū. Viens no APAC galvenajiem sasniegumiem ir tā koncentrēšanās uz veiksmīgu reintegrāciju sabiedrībā. Pateicoties darba pieredzei, izglītībai un iesaistīšanai sabiedrībā, ieslodzītie ir labāk sagatavoti, lai nodrošinātu darbu un uzturētu pozitīvas sociālās attiecības pēc atbrīvošanas. APAC iestādes gūst labumu arī no spēcīgas sabiedrības iesaistes, palīdzot mazināt stigmu un veicināt bijušo likumpārkāpēju atkalpieņemšanu atpakaļ sabiedrībā.

Cietumu sistēmas vadītājiem APAC piedāvā vairākas svarīgas mācības:

1. Cilvēka cieņai jābūt resocializācijas pamatā. Cieņpilna attieksme veicina atbildību un uzvedības maiņu.

1 *APAC: Prisons without guards, police, weapons, violence, corruption, drugs and discrimination*. https://justice-trends.press/the-apac-revolution-prisons-without-guards-without-police-without-weapons-without-violence-without-corruption-without-drugs-without-discrimination; *Combating recidivism and promoting reintegration: Brazil's experiment with prisons without guards*. https://www.equaltimes.org/combating-recidivism-and-promoting; *Humanizing practices for restorative justice (APAC Model)*. https://avsi-usa.org/model/apac-restorative-justice

2. Starpdisciplināra sadarbība ir būtiska. Veiksmīgai resocializācijai ir nepieciešama sadarbība starp cietumu dienestiem, sociālajiem darbiniekiem, pedagogiem, veselības aprūpes speciālistiem, darba devējiem, brīvprātīgajiem un ģimenēm.

3. Sabiedrības iesaistīšanās uzlabo reintegrāciju. Spēcīgas saites starp cietumiem un vietējām kopienām atbalsta sociālo pieņemšanu un mazina šķēršļus pēc atbrīvošanas.

4. Izglītība un nodarbinātība ir galvenie aizsardzības faktori pret atkārtotu noziedzīgu nodarījumu izdarīšanu. APAC uzsvars uz mācīšanos un darbu palīdz ieslodzītajiem attīstīt praktiskas prasmes un nākotnes iespējas.

Bastøy cietuma rehabilitācijas modelis (Norvēģija)[2]

Šis cietums ir atklātā tipa cietums, kas atrodas Bastoja (*Bastøy*) salā Norvēģijā. Tas tiek starptautiski atzīts par vienu no pasaulē inovatīvākajiem uz rehabilitāciju orientētajiem cietumiem. Cietums darbojas pēc principa, ka ieslodzījums pats par sevi jau ir sods, savukārt cietuma videi vajadzētu palīdzēt indivīdiem sagatavoties veiksmīgai reintegrācijai sabiedrībā. *Bastøy* cietums apvieno vairākus rehabilitācijas pasākumus vienotā resocializācijas sistēmā: 1) profesionālā izglītība lauksaimniecībā, zvejniecībā, mežsaimniecībā; 2) formālā izglītība, tostarp pamatizglītība, vidējā izglītība un profesionālā izglītība, kas pielāgota individuālām vajadzībām; 3) psiholoģiskā konsultēšana un kognitīvi biheiviorālais atbalsts; 4) dzīves prasmju attīstīšana, izmantojot kopīgu mājokli, ēdiena gatavošanu, budžeta plānošanu un personīgo atbildību; 5) sporta, atpūtas un kultūras aktivitātes, kas veicina labsajūtu un sociālo mijiedarbību; 6) cietuma darbinieki darbojas kā mentori un paraugi, nevis tikai drošības personāls, tādējādi palīdzot ieslodzītajiem attīstīt atbildību un pozitīvu sociālo uzvedību. Norvēģijas cietumu sistēma ir starptautiski zināma ar savu zemo recidīva līmeni. *Bastøy* cietums veicina šo rezultātu sasniegšanu, koncentrējoties uz rehabilitāciju, izglītību, darba prasmēm un pakāpenisku reintegrāciju sabiedrībā. Ieslodzītie var piedalīties darba un izglītības aktivitātēs, kas uzlabo viņu izredzes atrast darbu pēc atbrīvošanas. Cietuma humānā vide atbalsta garīgo labsajūtu un veicina personīgo atbildību, padarot atgriešanos sabiedrībā vienmērīgāku un veiksmīgāku.

Svarīgi uzsvērt, ka *Bastøy* cietumā ieslodzītie var piedalīties dažādās praktiskās darba aktivitātēs, tostarp lauksaimniecībā, lopkopībā, mežsaimniecībā, zvejniecībā, ēdiena gatavošanā un velosipēdu remontā. Šīs aktivitātes nav vienkārši cietuma darbi, bet gan reāla un praktiska iespēja attīstīt profesionālās kompetences, atbildību, komandas darbu un darba disciplīnu tajās nodarbinātības sfērās, kurās ieslodzītajiem ir izredzes strādāt pēc soda izciešanas. Ieslodzītie saņem apmācību un praktisku pieredzi, kas var uzlabot viņu nodarbinātības iespējas pēc atbrīvošanas.

Bastøy cietums pierāda, ka veiksmīga resocializācija ir atkarīga no: 1) cieņpilnas attieksmes pret ieslodzītajiem; 2) izglītības, darba, veselības un sociālā atbalsta pakalpojumu integrēšanas; 3) personīgās atbildības un patstāvīgas dzīves prasmju veicināšanas; 4) ieslodzīto sagatavošanas atbrīvošanai no soda sākuma.

Hōkai Rangi – Jaunzēlandes cietumu rehabilitācijas un reintegrācijas stratēģija[3]

Hōkai Rangi ir Jaunzēlandes Korekcijas departamenta (*Ara Poutama Aotearoa*) rehabilitācijas un reintegrācijas stratēģija. Tā tika ieviesta 2019. gadā, un tās mērķis ir samazināt atkārtotu nodarījumu skaitu un risināt maoru tautības cilvēku pārmērīgo īpatsvaru kriminālsodu izpildes sistēmā. Stratēģijas pamatā ir princips, ka rehabilitācijai jākoncentrējas uz personas vispārējo labsajūtu (*oranga*), nevis tikai uz sodīšanu.

Lai gan maoru veido tikai aptuveni 16–17 % no Jaunzēlandes iedzīvotājiem, tie sastādīja vairāk nekā 50 % no ieslodzīto skaita. Kad tika uzsākta *Hōkai Rangi* cietuma darbība, aptuveni 52 % ieslodzīto bija maori. Daudzi maoru ieslodzītie pēc cietumsoda izciešanas atkārtoti atgriezās cietumā. Esošās resocializācijas programmas bieži vien bija veidotas, ņemot vērā specifisko maoru kultūru, vērtības vai kopienas struktūras. Akadēmiskajā literatūrā un Jaunzēlandes institūciju oficiālajos dokumentos maoru pārmērīgā pārstāvniecība cietumos visbiežāk tiek skaidrota ar kolonizācijas sekām, sociālekonomisko nevienlīdzību, starppaaudžu traumām, nelabvēlīgu bērnības pieredzi un daļēji arī institucionāliem aizspriedumiem, nevis ar kādām maoru kultūrai raksturīgām kriminogēnām īpašībām.

Hōkai Rangi izmanto holistisku un starpdisciplināru pieeju, apvienojot: 1) resocializācijas un uzvedības maiņas programmas; 2) garīgās veselības un labbūtības pakalpojumus; 3) ģimenes (*whānau*) iesaistīšanu un atbalstu; 4) izglītību un sagatavošanos nodarbinātībai; 5) kultūras identitāti un maoru pamatiedzīvotāju vērtības; 6) partnerību ar maoru kopienām, sociālajiem dienestiem un vietējām organizācijām.

Stratēģijas galvenais princips ir "ārstēt cilvēku, nevis noziegumu". Ieslodzītie tiek mudināti stiprināt ģimenes saites, atjaunot saikni ar savu kultūras identitāti un attīstīt prasmes, kas nepieciešamas veiksmīgai reintegrācijai sabiedrībā.

Hōkai Rangi ir nozīmīga pāreja no tradicionālā korekcijas modeļa uz

2 Bastøy Prison. https://theprisondirect.com/bastoy-prison; *Rehabilitation not recidivism: Norway's success in keeping re-offending rates low*. https://www.prisonersabroad.org.uk/news/rehabilitation-not-recidivism-norways-success-in-keeping-re-offending-rates-low; *Reentry to society is primary goal of Norwegian risons, Not Punishment*.

3 *Hōkai Rangi: The plan to reduce Māori in prison from 52 percent to 16*. https://www.rnz.co.nz/news/te-ao-maori/396988/hokai-rangi-the-plan-to-reduce-maori-in-prison-from-52-percent-to-16; Hōkai Rangi 2019–2024. https://www.corrections.govt.nz/resources/strategic_reports/corrections_strategic_plans/hokai_rangi

labbūtībā orientētu pieeju. Stratēģija veicina ģimeņu, pamatiedzīvotāju kopienu un sociālo dienes tu partneru lielāku iesaistīšanos resocializācijas un atbrīvošanas plānošanā. Saistītā iniciatīva *"Paiheretia te Muka Tangata"* apvieno Korekcijas departamentu, Sociālās attīstības ministriju, maoru organizācijas un kopienas koordinatorus, lai atbalstītu indivīdus un viņu ģimenes pirms un pēc atbrīvošanas. Šī sadarbība palīdz uzlabot piekļuvi nodarbinātībai, sociālajiem pakalpojumiem, kultūras atbalstam un saziņai ar kopienu.

Hōkai Rangi iemieso vairākas svarīgas mācības par resocializāciju cietumos: 1) labklājībai jābūt rehabilitācijas centrā; 2) ģimenes un kopienas ir svarīgi partneri reintegrācijā; 3) kultūras identitāte var būt spēcīgs rehabilitācijas instruments; 4) efektīvai resocializācijai ir nepieciešama sadarbība starp korekcijas iestādēm, sociālajiem dienestiem, pedagogiem, darba devējiem un kopienas organizācijām.

PI Lelystad un Nīderlandes rehabilitācijas un reintegrācijas modelis[4]

Cietums *Lelystad* ir viena no lielākajām penitenciārajām iestādēm Nīderlandē. Nīderlandes cietumu sistēma uzskata resocializāciju par vienu no ieslodzījuma galvenajiem mērķiem. Resocializācija sākas jau pirmajā ieslodzījuma dienā, nevis tikai pirms atbrīvošanas. Ieslodzītajiem tiek veidots individuāls plāns, kas aptver izglītību, darbu, dzīvesvietu, veselību un sociālos kontaktus. Uzmanības centrā ir cilvēka vajadzības, nevis sods. Tiek strādāts pie nodarbinātības, mājokļa, ienākumu, dokumentu, atkarību un psihiskās veselības jautājumiem. *Lelystad* resocializāciju raksturo sadarbība starp cietuma darbiniekiem, pedagogiem, profesionālās apmācības pasniedzējiem, psihologiem, veselības aprūpes speciālistiem, probācijas dienestiem, pašvaldībām un darba devējiem. Galvenie resocializācijas elementi ietver: 1) apmācības un darba programmas; 2) izglītības iespējas; 3) uzvedības un psiholoģiskās intervences; 4) veselības aprūpi un garīgās veselības atbalstu; 5) reintegrācijas sabiedrībā plānošanu; 6) sagatavošanos nodarbinātībai un patstāvīgai dzīvei; 7) sadarbību ar kopienas un probācijas dienestiem. Nīderlandes pārliecība ir tāda, ka veiksmīgai reintegrācijai sabiedrībā ir jārisina ne tikai kriminālā uzvedība, bet arī nodarbinātība, mājoklis, sociālās attiecības un labklājība.

> ***Ja persona nespēj atrast legāla darba iespējas, tas ir ātrs ceļš uz ēnu ekonomiku un atpakaļ uz cietumu.***

Šādu labās prakses piemēru aprakstu varētu turpināt. Visus Eiropas un pasaules labākās prakses piemērus vieno viens apstāklis – kādu dienu kāds cilvēks nolēma, ka šis cietums var darboties citādāk un labāk. Un sāka pārmaiņas. Ja tā tas strādā visā pasaulē, tad tā tas strādā arī Latvijā.

Visus šajā rakstā aprakstītos pasaules piemērus vieno viena vienkārša patiesība – neviena pārmaiņa nesākās ar jaunu ēku, likumu vai tehnoloģiju. Tā sākās ar cilvēkiem. Ar cilvēkiem, kuri noticēja, ka cietums var strādāt citādāk, gudrāk un efektīvāk. Ar cilvēkiem, kuri negaidīja, kad pārmaiņas kāds atnesīs no malas, bet paši kļuva par to iniciatoriem.

Tāpēc mans aicinājums katram IeVP darbiniekam ir vienkāršs – neuzskatīt pārmaiņas par kāda cita darbu. Pārmaiņas sākas katrā postenī, katrā nodaļā, katrā cietumā un katrā ikdienas lēmumā. Ne vienmēr nepieciešamas grandiozas idejas. Dažkārt visvērtīgākās pārmaiņas sākas ar vienu jautājumu – vai šo var izdarīt jēgpilnāk?

Tuvākajos gados IeVP gaida virkne nozīmīgu attīstības projektu. Daļa no tiem būs šķietami nelielas, bet ļoti vajadzīgas pārmaiņas – jauna iepirkšanās modeļa ieviešana, cietumu bibliotēku attīstības iniciatīva, *body cam* sistēmas ieviešana un ieslodzīto Digitālā kabineta izveide. Tās visas ir pārmaiņas, kuru mērķis ir uzlabot mūsu pakalpojumu klientiem. Bet ne mazāk svarīgs pārmaiņu mērķis ir arī uzlabot darba apstākļus mūsu cietumu darbiniekiem.

Vienlaikus mūs sagaida arī daudz lielāki uzdevumi. Īpaši nozīmīgs būs jaunā sieviešu cietuma projekta prototipa izstrādes darbs – tāda cietuma, kas balstīts sieviešu specifiskajos riskos un vajadzībās, kur infrastruktūra, arhitektūra un pakalpojumu saturs veido vienotu resocializācijas vidi. Tas būs projekts, kurā Latvijai ir iespēja radīt ko patiesi unikālu Eiropas mērogā.

Tas viss tiek darīts viena mērķa vārdā – lai uzlabotu ieslodzītajiem sniegtos pakalpojumus un vienlaikus padarītu vieglākus, drošākus un efektīvākus cietuma darbinieku darba apstākļus. Savukārt Latvijas sabiedrība iegūtu drošāku vidi savai ikdienai.

Šodien Latvijas cietumiem ir reāla iespēja kļūt par Eiropas un pat pasaules mēroga inovāciju līderiem. Priekšnoteikumi tam ir – pieejami finanšu resursi, modernās tehnoloģijas, starptautiskā pieredze un politiskais atbalsts. Taču izšķirošais resurss joprojām esat jūs – IeVP darbinieki. Jūsu atbalsts pārmaiņām, jūsu idejas, drosme un gatavība rīkoties.

Varbūt pēc desmit gadiem mēs strādāsim tādos Latvijas cietumos, kurus pētīt un iepazīt brauks kolēģi no visas pasaules. Tas nav neiespējams sapnis. Tā ir iespēja, kas ir mūsu rokās jau šodien. Atliek tikai uzdrošināties to īstenot. Īstais laiks ir tagad!

4 *PI Lelystad*. https://www.strafrechtadvocaten.nl/en/info/penitentiary-institutions-pis/pi-lelystad; Pasma, A. J. (2023, October 11). *Re-entry support from prison-based and community-based professionals. Meijers-reeks*. https://hdl.handle.net/1887/3643716; *Prison rehabilitation programs, recidivism, and labor market outcomes*. https://maddalenatotarelli.github.io/Totarelli_JMP_PrisonRehabilitation.pdf

Brīvība ir tikai sākums

Pirmās 365 dienas brīvībā

Atbrīvošana no ieslodzījuma ir ilgi gaidīts brīdis. Pēc gadiem institūcijas noteikta režīma cilvēks atkal pats var lemt, kur doties, ko darīt un kā veidot savu ikdienu. Taču līdz ar cietuma vārtu aizvēršanos dzīve automātiski nekļūst vienkārša. Daudziem tieši tad sākas viens no sarežģītākajiem resocializācijas posmiem – atgriešanās sabiedrībā.

AUTORI: Sintija Stivriņa, Valsts probācijas dienesta Resocializācijas departamenta vadošā eksperte, **Jānis Nicmanis,** Valsts probācijas dienesta vadošais eksperts attīstības jautājumos

Šajā rakstā pārejai no ieslodzījuma uz dzīvi sabiedrībā sekosim caur Andreja stāstu. Andrejs ir veidots, apvienojot dažādu probācijas klientu[1] pieredzi un situācijas, ar kurām Valsts probācijas dienesta (VPD) speciālisti sastopas ikdienas darbā.

Kādā janvāra rītā pēc daudziem ieslodzījumā pavadītiem gadiem brīvībā iznāca divdesmit sešus gadus vecais Andrejs, kurš brīvības atņemšanas iestādē bija nonācis vēl nepilngadīgs. Pie cietuma vārtiem viņu sagaidīja nevis ģimene vai draugi, bet Valsts probācijas dienesta brīvprātīgais, kuru VPD sauc par līdzgaitnieku. Klātienē abi satikās pirmo reizi, taču viņu sadarbība bija sākusies jau pirms Andreja atbrīvošanas. Tagad līdzgaitnieks bija līdzās brīdī, kad iepriekš pārrunāto bija jāsāk īstenot dzīvē.

Kur dzīvot? Kā atrast darbu un nodrošināt sev iztiku? Kā risināt ieslodzījuma laikā tikai daļēji dzēstās parādsaistības? Kā atvērt bankas kontu, izmantot e-pakalpojumus un internetbanku? Kā apgūt tehnoloģijas, kas Andreja ieslodzījumā pavadītajos gados citiem kļuvušas par pašsaprotamu ikdienas sastāvdaļu?

Katrs no šiem jautājumiem atsevišķi var šķist atrisināms. Taču cilvēkam, kurš faktiski pieaudzis vidē, kur ikdienas kārtību un daudzus lēmumus nosaka institūcija, nepieciešamība tos visus risināt vienlaikus var kļūt par nopietnu pārbaudījumu, un atbalsta plecs ikdienā ir īpaši būtisks.

Andreja pieredze ir individuāla, taču nepieciešamība pēc ieslodzījuma no jauna veidot dzīvi sabiedrībā skar daudzus. Cilvēki no ieslodzījuma atgriežas ar ļoti atšķirīgu pieredzi un resursiem. Vienu sagaida ģimene un dzīvesvieta, citam jau ir darba iespējas, bet vēl kādam dzīve sabiedrībā jāsāk gandrīz no jauna.

Tāpēc pāreja no ieslodzījuma uz dzīvi sabiedrībā nav tikai jautājums par to, kas notiek dienā, kad cilvēks iziet pa cietuma vārtiem. Tā sākas jau pirms atbrīvošanas un turpinās pēc tās. Šajā procesā nozīmīga loma var būt VPD brīvprātīgajiem līdzgaitniekiem, kuri sniedz cilvēcisku un praktisku atbalstu, taču ar to resocializācijas darbs nebeidzas. VPD profesionālais darbs ir vērsts uz atkārtotas noziedzīgas uzvedības riska mazināšanu – izvērtējot konkrētā cilvēka riskus un vajadzības, plānojot uzraudzību un izmantojot atbilstošas intervences, darba metodes un sadarbības iespējas. Savukārt ilgtermiņa pārmaiņas iespējamas tikai ar paša cilvēka iesaisti – pakāpeniski pārņemot arvien lielāku atbildību par savu dzīvi un izdarītajām izvēlēm.

Gatavošanās brīvībai sākas jau cietumā

Ja notiesātais ieslodzījuma vietā aktīvi iesaistījies resocializācijas pasākumos un ir izpildīti likumā noteiktie priekšnosacījumi, viņš var pretendēt uz nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu (NPTA), kas nozīmē iespēju daļu brīvības atņemšanas soda izciest sabiedrībā. Nosacīta pirmstermiņa atbrīvošana iespējama ar elektronisko uzraudzību vai bez tās. Turklāt likums iespēju pretendēt uz NPTA ar elektronisko uzraudzību paredz agrāk – pēc mazākas brīvības atņemšanas soda daļas izciešanas – nekā gadījumā, ja elektroniskā uzraudzība netiek piemērota.

Elektroniskā uzraudzība ļauj ar elektroniskajām ierīcēm kontrolēt personas atrašanos noteiktā vietā un laikā un nodrošināt likumā paredzēto un VPD noteikto ierobežojumu ievērošanas kontroli. Vienlaikus tā ir iespēja pakāpeniskai pārejai no ieslodzījuma režīma uz dzīvi sabiedrībā, sniedzot iespēju turpināt vai uzsākt darba gaitas un mācības, atjaunot ģimeniskās un sociālās saites, kā arī risināt citus ar patstāvīgas dzīves uzsākšanu saistītus jautājumus. Elektroniskās ierīces ļauj kontrolēt, vai persona atrodas noteiktā vietā un laikā, taču elektroniskā uzraudzība neaizstāj pārējo probācijas darbu ar cilvēku.

Pretendējot uz NPTA, pirms iespējamās atgriešanās sabiedrībā tiek vērtēta notiesātā dzīves situācija, soda izpildes laikā sasniegtais un nākotnes perspektīva ārpus ieslodzījuma vietas. Šajā procesā VPD pēc brīvības atņemšanas iestādes administrācijas pieprasījuma sagatavo izvērtēšanas ziņojumu. Tā uzdevums nav izlemt, vai cilvēks "ir pelnījis" atbrīvošanu. Lēmumu par nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu pieņem tiesa. VPD uzdevums ir sniegt tiesai profesionāli izvērtētu informāciju par probācijas klienta dzīves situāciju, plāniem pēc atbrīvošanas, pieejamajiem resursiem, riskiem un citiem apstākļiem, kas var būt nozīmīgi šā lēmuma pieņemšanā.

Lai izvērtējums būtu iespējami vispusīgs, probācijas speciālists izmanto normatīvajos aktos paredzētus informācijas avotus – paša probācijas klienta sniegto informāciju, viņa norādīto kontaktpersonu, piemēram, ģimenes locekļu, draugu vai darba devēja, sniegtās ziņas, kā arī valsts un pašvaldību iestāžu rīcībā esošo informāciju. Saruna ar probācijas klientu neaprobežojas tikai ar noziedzīgo nodarījumu. Sarunās ar probācijas klientu tiek noskaidrota viņa līdzšinējā dzīves pieredze, izglītība un nodarbinātība, ģimenes un sociālās attiecības, dzīvesvietas iespējas, plāni pēc atbrīvošanas un citi būtiski apstākļi. Daļa no izvērtēšanas ir arī skats nākotnē. Kur cilvēks dzīvos? Kādi resursi viņam būs pieejami? Kādi apstākļi var apgrūtināt sekmīgu atgriešanos sabiedrībā? Un kādi, gluži pretēji, var palīdzēt tajā nostiprināties?

Izvērtēšanas ziņojumā iegūtā informācija tiek analizēta, savstarpēji salīdzinot dažādus informācijas avotus un formulējot VPD profesionālo viedokli par to, kā minētie apstākļi var ietekmēt atkārtotu noziedzīgu nodarījumu izdarīšanu.

1 Probācijas klients – persona, ar kuru VPD strādā tam likumā noteikto funkciju ietvaros, piemēram, sagatavojot izvērtēšanas ziņojumu, īstenojot probācijas uzraudzību vai sabiedriskā darba izpildi u. c.

Būtiska šīs analīzes daļa ir izprast, kuri no konstatētajiem apstākļiem konkrētā cilvēka gadījumā ir saistīti ar atkārtotas noziedzīgas uzvedības risku un kuri, gluži pretēji, var sekmēt viņa veiksmīgu iekļaušanos sabiedrībā.

Lai profesionāli izvērtētu atkārtotas noziedzīgas uzvedības risku, būtiski ir analizēt, kuri apstākļi konkrētā cilvēka dzīvē ar to ir saistīti. Šādas jomas var būt attieksme un domāšanas veids, sociālā vide, vielu lietošana, nodarbinātība, ģimenes attiecības un brīvā laika pavadīšana, taču problēmas tajās pašas par sevi nenozīmē paaugstinātu risku. Maināmos faktorus, kas saistīti ar noziedzīgu uzvedību, probācijas darbā sauc par kriminogēnajām vajadzībām, un to identificēšana un mērķtiecīga mazināšana ir viens no probācijas darba pamatprincipiem.[2]

Vairākas nedēļas pirms atbrīvošanas Andrejs ar līdzgaitnieku satikās attālināti. Viņi pārrunāja gan Andreja plānus pēc atbrīvošanas, gan pavisam praktiskus jautājumus – dokumentu sakārtošanu, pirmās nepieciešamības lietas un to, ko iespējams nokārtot vēl pirms iziešanas no ieslodzījuma vietas. Viens no būtiskākajiem jautājumiem bija dzīvesvieta. Līdzgaitnieks iedrošināja Andreju izmantot iespēju pēc atbrīvošanas uzturēties sociālās rehabilitācijas centrā, kur līdztekus dzīvesvietai viņš varētu saņemt arī centra speciālistu atbalstu. Jo vairāk jautājumu izdodas atrisināt jau pirms atbrīvošanas, jo mazāk šķēršļu cilvēkam jāpārvar pirmajās dienās brīvībā.

Pirmās dienas brīvībā: īstais pārbaudījums

Pēc atbrīvošanas ieslodzījuma laikā izvirzītie mērķi un nākotnes ieceres sastopas ar ikdienas realitāti.

Recidīva pētījumi rāda, ka būtiska daļa atkārtotu noziedzīgu nodarījumu tiek izdarīta salīdzinoši drīz pēc atbrīvošanas[3], tāpēc pirmais gads sabiedrībā ir īpaši nozīmīgs resocializācijas procesā. Pēc atbrīvošanas vienlaikus var būt jārisina virkne praktisku jautājumu – par dzīvesvietu, nodarbinātību un ienākumiem, attiecībām ar tuviniekiem un pielāgošanos ikdienai ārpus ieslodzījuma vietas. Arī rūpīgi pārdomātu ieceru īstenošana praksē var izrādīties sarežģītāka, nekā gaidīts. Vienlaikus var aktualizēties arī ar iepriekšējo noziedzīgo uzvedību saistīti apstākļi – vielu lietošana, noziedzīgu uzvedību atbalstoša sociālā vide, impulsīvi rīcības modeļi vai citi konkrētajam cilvēkam nozīmīgi faktori.

Tāpēc sagatavošanās dzīvei pēc atbrīvošanas ir būtiska, taču ar iepriekš izstrādātu plānu vien nepietiek. Tikpat nozīmīgs ir darbs, kas turpinās pēc cilvēka atgriešanās sabiedrībā.

Daļai pirmo dienu praktisko jautājumu Andrejs kopā ar līdzgaitnieku bija sagatavojies jau pirms atbrīvošanas. Taču ne mazāk nozīmīga par praktisko palīdzību bija līdzgaitnieka klātbūtne – cilvēkam, kuru pie cietuma vārtiem negaidīja ģimene vai citi tuvinieki, pirmais solis brīvībā nebija jāsper vienam.

Pēc atbrīvošanas no ieslodzījuma vietas Andrejs kopā ar līdzgaitnieku devās uz VPD, kur sākās viņa uzraudzība. Andrejam tika izskaidrota uzraudzības kārtība un viņam noteiktie pienākumi, pārrunāta turpmākā sadarbība un pirmie risināmie jautājumi. Viens no tiem bija uzturēšanās sociālās rehabilitācijas centrā. Šāda pakalpojuma saņemšanu VPD noteiktos gadījumos var līdzfinansēt līdz 12 mēnešiem.

VPD uzraudzībā[4] ik gadu nonāk vairāki tūkstoši noziedzīgus nodarījumus izdarījušu cilvēku – 2025. gadā uzraudzībā kopumā bija 7931 probācijas klients. Uzraudzība ietver mērķtiecīgu darbu ar kriminogēnajām vajadzībām un noteikto prasību izpildes kontroli. Atbilstoši cilvēka riskam un vajadzībām viņa uzvedības uzraudzību papildina dažādi resocializācijas un atbalsta pasākumi. To kopīgais mērķis ir mazināt jauna noziedzīga

> ***Cilvēkam, kuru pie cietuma vārtiem negaidīja ģimene vai citi tuvinieki, pirmais solis brīvībā nebija jāsper vienam.***

2 Goodley, G., Pearson, D., Morris, P. (2022). Predictors of recidivism following release from custody: a meta-analysis. *Psychology, Crime & Law*, 28(7), 703–729.
3 Zavackis, A., Liekne, L. (2026). *Probācijas klientu noziedzīgu nodarījumu recidīvs: 2019. gada, 2020. gada un 2021. gada kohortu salīdzinājums*. Valsts probācijas dienests.
4 Saskaņā ar Valsts probācijas dienesta likumu VPD uzrauga nosacīti notiesātas personas, nosacīti pirms termiņa no soda izciešanas atbrīvotas personas, personas, pret kurām kriminālprocess izbeigts, nosacīti atbrīvojot no krimināatbildības, un personas, kurām piemērots krimināsods – probācijas uzraudzība.

nodarījuma iespējamību un tādējādi stiprināt sabiedrības drošību.

Būtiska ir arī paša probācijas klienta iesaiste – gatavība sadarboties, līdzdarboties pārmaiņu procesā un pildīt viņam noteiktos pienākumus. Regulāras tikšanās ar probācijas speciālistu ir viena no uzraudzības pamata sastāvdaļām, ko atbilstoši konkrētā cilvēka riskiem un vajadzībām papildina citi uzraudzības un resocializācijas pasākumi.

Pirmajai tikšanās reizei sekoja regulārs Andreja darbs ar probācijas speciālistu. Savukārt par viņa pagaidu mājām uz vairākiem mēnešiem kļuva jau iepriekš izraudzītais sociālās rehabilitācijas centrs. Tur Andrejam bija nodrošināta ne tikai dzīvesvieta un palīdzība pamatvajadzību nodrošināšanā, bet arī psihologa un sociālā darbinieka konsultācijas, atbalsts darba meklēšanā un iespēja pakāpeniski nostiprināt patstāvīgai dzīvei nepieciešamās prasmes.

Tā Andreja pirmā diena brīvībā noslēdzās vietā, kur viņam nebija uzreiz jāpaliek vienam ar visiem jaunās dzīves izaicinājumiem. Taču turpmākajos mēnešos arvien vairāk lēmumu un atbildības par tiem bija jāuzņemas pašam.

No izvērtējuma līdz pārmaiņām

Ar dzīvesvietas, dokumentu un ienākumu sakārtošanu vien nepietiek, lai mazinātu atkārtotas noziedzīgas uzvedības iespējamību.

Cilvēki noziedzīgus nodarījumus izdara dažādu apstākļu mijiedarbībā, un arī viņu vajadzības pēc nonākšanas probācijas uzraudzībā atšķiras. Tāpēc vienādi uzraudzības pasākumi visiem nebūtu ne profesionāli pamatoti, ne efektīvi. Lai saprastu, kam konkrētā cilvēka uzraudzībā jāpievērš vislielākā uzmanība, VPD izmanto riska un vajadzību novērtējumu (RVN).

RVN tiek analizēti gan statiskie faktori – piemēram, iepriekšējā kriminālā pieredze, kuru mainīt vairs nav iespējams –, gan dinamiskie faktori, kurus iespējams ietekmēt. Tie var būt saistīti ar cilvēka attieksmi un domāšanas veidu, sociālo vidi, vielu lietošanu, problēmu risināšanas prasmēm, nodarbinātību, brīvā laika pavadīšanu un citām dzīves jomām. Probācijas darbā īpaša uzmanība tiek pievērsta dinamiskajiem faktoriem, kas konkrētā cilvēka gadījumā ir saistīti ar noziedzīgo uzvedību un kurus iespējams mainīt, vienlaikus identificējot un stiprinot resursus, kas var atbalstīt pozitīvas pārmaiņas.

> ***Uzraudzības plānam ir maz jēgas, ja cilvēks nesaprot, ko, kāpēc un kā viņa attieksmēs un uzvedībā nepieciešams mainīt.***

RVN palīdz noteikt ne tikai to, ar ko uzraudzības laikā nepieciešams strādāt, bet arī to, cik intensīvam šim darbam jābūt. Jo augstāks ir atkārtotas noziedzīgas uzvedības risks, jo intensīvāki uzraudzības un resocializācijas pasākumi nepieciešami. Savukārt cilvēkiem ar zemāku risku pārmērīgi intensīva intervence nav nepieciešama un var būt pat neefektīva.[5]

Taču arī ar riska līmeņa noteikšanu un būtiskāko vajadzību identificēšanu vien nepietiek. Lai intervence būtu efektīva, nozīme ir arī tam, kā tā tiek īstenota. Probācijas darbā jāņem vērā konkrētā cilvēka spējas, motivācija, mācīšanās veids, līdzšinējā pieredze un citi apstākļi, kas var ietekmēt viņa spēju iesaistīties pārmaiņu procesā. Vienam būs nepieciešams vairāk laika un vienkāršāk strukturēta informācija, citam – atšķirīgs informācijas pasniegšanas veids vai mērķtiecīgāks darbs motivācijas stiprināšanai.

Šāda pieeja veido pamatu individualizētam probācijas darbam, ko sauc par riska, vajadzību un atsaucīguma modeli (*Risk-Need-Responsivity* jeb *RNR*). Modeļa pamatā ir trīs principi: riska princips palīdz noteikt, cik intensīvam jābūt darbam ar cilvēku, vajadzību princips – ar ko nepieciešams strādāt, savukārt atsaucīguma princips – kā šo darbu īstenot, lai cilvēks spētu tajā iesaistīties. Tāpēc diviem cilvēkiem, kuri formāli atrodas vienādā probācijas uzraudzībā, tās saturs un intensitāte var būt būtiski atšķirīga.

Andreja gadījumā bija jānošķir divas savstarpēji saistītas, bet ne identiskas lietas. Viena bija viņa noziedzīgās uzvedības riska faktori, ar kuriem bija nepieciešams mērķtiecīgi strādāt. Otra – ilgstošā ieslodzījuma sekas un praktiskās vajadzības, kas apgrūtināja patstāvīgas dzīves uzsākšanu. Kamēr viņa vienaudži bija mācījušies plānot budžetu, meklēt darbu, risināt sadzīves problēmas un pieņemt arvien vairāk patstāvīgu lēmumu, Andrejs dzīvoja vidē, kur daudzus no šiem lēmumiem noteica institūcijas režīms.

5 Hanson, R. K., Bourgon, G., McGrath, R. J., Kroner, D., D'Amora, D. A., Thomas, S. S., Tavarez, L. P. (2017). A five-level risk and needs system: Maximizing assessment results in corrections through the development of a common language. The Council of State Governments Justice Center.

Tāpēc viens no uzdevumiem bija arī pakāpeniski nostiprināt patstāvīgas dzīves prasmes. Ne tāpēc, ka ikvienas trūkstošas sadzīves prasmes būtu noziedzīgas uzvedības riska faktors, bet tāpēc, ka spēja patstāvīgi funkcionēt sabiedrībā ir nozīmīgs priekšnoteikums stabilas dzīves veidošanai.

Pamatojoties uz RVN rezultātiem un iesaistot pašu probācijas klientu, tiek sagatavots individuāls uzraudzības plāns. Tajā izvirza konkrētus, sasniedzamus un novērtējamus mērķus, nosaka pasākumus to sasniegšanai, kā arī šo pasākumu regularitāti un termiņus. Uzraudzības plāns nav nemainīgs dokuments. Uzraudzības laikā tiek vērtēts probācijas klienta progress, izmaiņas viņa situācijā un vajadzībās, un attiecīgi tiek precizēti turpmākie mērķi un pasākumi.

Vienlaikus VPD amatpersonas, ņemot vērā konkrētā cilvēka riskus un vajadzības, uzraudzības laikā var noteikt papildu pienākumus, kā arī atbilstoši situācijas izmaiņām vērtēt nepieciešamību tos grozīt vai atcelt. Papildu pienākumi nav vienādi visiem. Vienam var tikt noteikts pienākums piedalīties probācijas programmā, citam – vērsties pie konkrēta speciālista vai saņemt noteiktu pakalpojumu. Atsevišķos gadījumos nepieciešami arī ierobežojumi, piemēram, pienākums noteiktā laikā atrasties dzīvesvietā vai nelietot alkoholu un citas apreibinošas vielas. Pienākumiem jābūt pamatotiem ar konkrētā cilvēka situācijas izvērtējumu un apstākļiem, kas saistīti ar viņa noziedzīgo uzvedību, un jākalpo uzraudzības mērķu sasniegšanai.

Arī Andreja gadījumā RVN rezultāti kļuva par pamatu turpmākās uzraudzības plānošanai. Probācijas speciālists ar Andreju pārrunāja izvērtējumā konstatēto, viņa mērķus un to, kas būs nepieciešams to sasniegšanai. Andrejam tika skaidrota noteikto pienākumu un paredzēto pasākumu nozīme, uzklausīts viņa viedoklis un pārrunāts, kā plānoto iespējams īstenot

> ***Darbs ar cilvēku, kurš izdarījis noziedzīgu nodarījumu, vienlaikus ir darbs sabiedrības drošības labā.***

praksē. Uzraudzības laikā Andrejs ar probācijas speciālistu tikās regulāri – viņa gadījumā vairākas reizes mēnesī.

Probācijas klienta tikšanās ar probācijas speciālistu nav tikai pienākumu izpildes pārbaude. Tajās tiek pārrunāta cilvēka aktuālā situācija, vērtēts progress uzraudzības plānā noteikto mērķu sasniegšanā, analizētas grūtības un riska situācijas. Šādi uzraudzības laikā iespējams laikus pamanīt būtiskas izmaiņas un, ja nepieciešams, atbilstoši tām precizēt turpmāko darbu. Individuālajā darbā probācijas speciālists izmanto profesionālas metodes un pieejas, kas palīdz stiprināt motivāciju, analizēt ar noziedzīgo uzvedību saistītus domāšanas un uzvedības modeļus, attīstīt problēmu risināšanas prasmes un meklēt citus rīcības veidus.

Paša probācijas klienta līdzdalība šajā procesā ir būtiska – uzraudzības plānam ir maz jēgas, ja cilvēks nesaprot, ko, kāpēc un kā viņa attieksmēs un uzvedībā nepieciešams mainīt.

Darbs ar identificētajiem riska faktoriem nenotiek tikai sarunās ar probācijas speciālistu. Atbilstoši cilvēka riskiem un kriminogēnajām vajadzībām var tikt izmantotas dažādas intervences, tostarp probācijas programmas. Tajās cilvēks mācās atpazīt ar noziedzīgo uzvedību saistītus domāšanas un uzvedības modeļus, attīsta problēmu risināšanas un citas prasmes un mācās izmantot citus rīcības veidus situācijās, kurās iepriekš izvēlējies noziedzīgu rīcību.

Taču pārmaiņas nenotiek vienā kabinetā. Ne visas probācijas klienta vajadzības ir risināmas VPD kompetences ietvaros, un pārmaiņu procesā bieži nepieciešama arī citu institūciju, organizāciju un speciālistu iesaiste. Ja nepieciešams risināt sociālus jautājumus, saņemt ārstniecības vai rehabilitācijas pakalpojumus, meklēt darbu vai iesaistīt citus sabiedrībā pieejamus resursus, nozīmīga kļūst sadarbība ar pašvaldību sociālajiem dienestiem, Nodarbinātības valsts aģentūru, ārstniecības iestādēm, nevalstiskajām organizācijām un citiem partneriem.

Gadījumos, kad vienlaikus nepieciešama vairāku institūciju iesaiste, viens no sadarbības instrumentiem ir starpinstitūciju sadarbības sanāksme (STIS). Tajā iesaistītās institūcijas savas kompetences ietvaros apmainās ar būtisko informāciju, kopīgi izvērtē situāciju un saskaņo turpmāko rīcību. Tas ir īpaši nozīmīgi situācijās, kad vienlaikus jārisina vairāki savstarpēji saistīti jautājumi un to risināšanai nepieciešama vairāku institūciju iesaiste.

Šāda sadarbība vienlaikus parāda arī vienu no būtiskajiem attīstības virzieniem – pēc iespējas savlaicīgāk sasaistīt ieslodzījuma laikā sākto resocializācijas darbu ar sabiedrībā pieejamajiem pakalpojumiem un atbalsta resursiem. Cilvēka vajadzības, atstājot ieslodzījuma vietu, nepāriet vienas institūcijas kompetencē, tāpēc būtiska ir ne tikai atsevišķu pakalpojumu pieejamība, bet arī to pēctecība un iesaistīto institūciju spēja laikus saskaņot savu rīcību.

365 dienas vēlāk: pārmaiņas turpinās

Gads ir pietiekami ilgs laiks, lai pārmaiņas kļūtu redzamas, bet pārāk īss, lai tās uzskatītu par pabeigtām.

Pēc 365 brīvībā pavadītām dienām Andreja dzīve būtiski atšķirās no tās, kāda tā bija janvāra rītā pie cietuma vārtiem. Viņš bija atradis darbu un pēc vairākiem sociālās

rehabilitācijas centrā pavadītiem mēnešiem – arī savu dzīvesvietu. Andrejs regulāri apmeklēja anonīmo alkoholiķu grupu un turpināja nostiprināt atturību no alkohola. Bija nostiprinājušās arī attiecības ar ģimeni.

Daudzas lietas, kuru risināšanai pirms gada viņam bija nepieciešama citu palīdzība, Andrejs arvien vairāk spēja paveikt pats. Viņš plānoja savu ikdienu, pelnīja iztikai un uzņēmās arvien lielāku atbildību par saviem lēmumiem.

Uzraudzības laikā Andrejs piedalījās arī viņam ar pienākumu noteiktajā probācijas programmā. Tajā viņš strādāja ar noziedzīgo uzvedību ietekmējošiem domāšanas un uzvedības modeļiem, mācījās atpazīt riska situācijas, pilnveidoja problēmu risināšanas prasmes un meklēja citus rīcības veidus situācijās, kurās iepriekš pieauga noziedzīgas uzvedības risks.

Taču arī pēc gada, kurā panāktas būtiskas pozitīvas pārmaiņas, nevar secināt, ka visi riski ir izzuduši vai pārmaiņu process ir pabeigts. Kriminoloģijā procesu, kurā cilvēks pakāpeniski pārtrauc noziedzīgu uzvedību un nostiprina dzīvi bez jauniem noziedzīgiem nodarījumiem, raksturo ar jēdzienu *desistance* jeb atturēšanās no noziedzīgas uzvedības. Tas nav viens lēmums vai konkrēts datums, bet gan process, kurā pārmaiņas nostiprinās pakāpeniski. Nozīme ir ne tikai tam, ko cilvēks dara citādi, bet arī tam, kā viņš sāk uztvert pats sevi un savu vietu sabiedrībā. Pārmaiņu nostiprināšanos var sekmēt stabils darbs un dzīvesvieta, atbalstošas attiecības, piederības sajūta, problēmu risināšanas prasmes un paša cilvēka pārliecība, ka viņš spēj savu dzīvi veidot citādi.

Andreja gadījumā darbs, sava dzīvesvieta, atturība no alkohola, nostiprinājušās ģimenes attiecības un arvien lielāka atbildība par ikdienu veidoja pamatu, uz kura turpināt iesāktās pārmaiņas. Mainījās arī Andreja skatījums pašam uz sevi. Noziedzīgais nodarījums un ieslodzījumā pavadītie gadi palika viņa dzīvesstāsta daļa, taču tiem vairs nebija jābūt vienīgajai atbildei uz jautājumu, kas viņš ir un ko spēj.

Brīvība ir tikai sākums

Ne katrs cilvēks pēc ieslodzījuma izies tādu pašu ceļu kā Andrejs. Ne visiem būs vajadzīgs tāds pats atbalsts, ne visiem pārmaiņas notiks vienādā tempā, un arī pārmaiņu procesā iespējamas neveiksmes un atpakaļkritieni.

Tieši tāpēc probācijas darbā nav viena risinājuma visiem. Profesionāls, individualizēts un uz pierādījumiem balstīts darbs nevar garantēt, ka cilvēks nekad vairs neizdarīs noziedzīgu nodarījumu.

> ***Noziedzīgais nodarījums un ieslodzījumā pavadītie gadi palika viņa dzīvesstāsta daļa, taču tiem vairs nebija jābūt vienīgajai atbildei uz jautājumu, kas viņš ir un ko spēj.***

Tas ļauj izvērtēt atkārtotas noziedzīgas uzvedības risku un ar to saistītās kriminogēnās vajadzības, mērķtiecīgi strādāt ar maināmiem riska faktoriem un izmantot cilvēka un viņa sociālajā vidē pieejamos resursus, kas var sekmēt pozitīvas pārmaiņas.

No tā iegūst ne tikai pats cilvēks. Mazinot atkārtotas noziedzīgas uzvedības iespējamību, vienlaikus tiek mazināta arī iespēja, ka noziedzīga nodarījuma dēļ cietīs citi cilvēki. Tāpēc darbs ar cilvēku, kurš izdarījis noziedzīgu nodarījumu, vienlaikus ir darbs sabiedrības drošības labā.

Mainās un attīstās arī pats probācijas darbs. Arvien precīzāka individualizācija nozīmē ne tikai izvērtēt katra cilvēka riskus un vajadzības, bet arī pilnveidot pieejas darbam ar klientu grupām, kurām nepieciešamas specifiskas profesionālās zināšanas un darba metodes. VPD attīstības fokusā ir darbs ar bērniem un jauniešiem, sievietēm, personām, kuras izdarījušas dzimumnoziegumus, personām ar garīgās attīstības traucējumiem un citām klientu grupām, vienlaikus pilnveidojot riska un vajadzību novērtēšanas instrumentus un speciālistu kompetences.

Attīstās arī metodes, ar kurām pārmaiņas tiek veicinātas ikdienas darbā. Līdzās probācijas programmām tiek pilnveidotas individuālā darba pieejas, tostarp interaktīvas metodes, kas ļauj ne tikai pārrunāt problēmas, bet praktiski strādāt ar cilvēka motivāciju, domāšanas un uzvedības modeļiem, problēmu risināšanas prasmēm un rīcību riska situācijās. Šīs attīstības virziens paliek nemainīgs – arvien precīzāk pielāgot probācijas darbu konkrētajam cilvēkam, nezaudējot tā galveno mērķi: mazināt atkārtotas noziedzīgas uzvedības iespējamību un stiprināt sabiedrības drošību.

Pirms gada Andrejs izgāja pa cietuma vārtiem pasaulē, kas viņa ieslodzījumā pavadītajos gados bija būtiski mainījusies. Gadu vēlāk daudzi jautājumi bija atrisināti, bet nozīmīgākās pārmaiņas nebija izmērāmas tikai darba līgumā, dzīvesvietas adresē vai izpildīto uzraudzības pienākumu skaitā. Tās bija redzamas spējā arvien vairāk pašam plānot savu dzīvi, pieņemt lēmumus, uzņemties atbildību un meklēt risinājumus grūtībām, ar kurām viņš sastapās.

Arī tad, kad Andreja uzraudzība reiz beigsies, tas nebūs pārmaiņu procesa noslēgums. Uzraudzības laikā nostiprinātajam būs jāturpinās dzīvē, kurā probācija vairs nebūs klātesoša.

Jo brīvība patiešām ir tikai sākums.

Resocializācija starp procesu un rezultātu

AUTORS: Māris Luste, Ieslodzījuma vietu pārvaldes Eiropas sociālā fonda Plus projekta "Drošība: atbildīga resocializācija ieslodzītajiem (DARI)" projekta vadītājs

1. Resocializācija – soda mērķis vai process?

Ko mēs domājam, izdzirdot vārdu "resocializācija"? Vai mēs resocializāciju vispirms iedomājamies kā soda mērķi vai tomēr procesu, kurā notiesātais tiek iesaistīts soda izciešanas laikā?

Krimināllikumā resocializācija ir viens no soda mērķiem.[1] Šajā līmenī resocializācija nozīmē to, ko valsts vēlas panākt soda izpildes rezultātā.[2] Līdz resocializācijas pievienošanai soda mērķu klāstam 2012. gadā Krimināllikums jau paredzēja vainīgā sodīšanu, kā arī speciālo un ģenerālo prevenciju – mērķi panākt, lai notiesātais un citas personas pildītu likumus un atturētos no noziedzīgu nodarījumu izdarīšanas. Arī šobrīd resocializācija un speciālā prevencija Krimināllikuma 35. pantā ir divi atsevišķi soda mērķi.

Šie mērķi neatrodas vienā loģiskajā līmenī, jo viena mērķa sasniegšana var kalpot arī otra mērķa sasniegšanai. Tā tiesību jaunrades procesā atzīts, ka ar krimināltiesībām vien nav iespējams novērst jaunu noziedzīgu nodarījumu, tāpēc talkā jāņem sodu izpildes sistēma.[3] Attiecīgi, ja citiem soda mērķiem stūrakmens tiek likts jau ar pašu soda piemērošanas aktu tiesas zālē, resocializācijas mērķa smagums krīt uz soda izpildes sistēmas pleciem. Turklāt spēkā esošais Latvijas Sodu izpildes kodekss šai kombinācijai pievieno arī soda izpildes mērķi – efektīvu soda izpildes noteikumu piemērošanu, tādējādi nodrošinot personas resocializācijas procesu un radot priekšnoteikumus tās tiesiskai uzvedībai pēc soda izpildes.[4] Šādā formulējumā resocializācija vēl tiešāk parādās kā starpmērķis ceļā uz speciālās prevencijas mērķi, ciktāl krimināls odu izpildes tiesības šo uzdevumu var līdzdalīt ar krimināltiesībām.

Kā minēts augstāk, atšķirībā no Krimināllikuma sodu izpildes regulējumā resocializācijai ir cita nozīme. Gan Latvijas Sodu izpildes kodeksā, gan Krimināls odu izpildes likumprojektā resocializācija ir process jeb pasākumu kopums soda izpildes laikā.[5,6] Šis gan automātiski nenozīmē pretrunu – ja pieņemam, ka ar resocializācijas procesu soda izpildes līmenī tiek sasniegta resocializācija kā mērķis krimināltiesību līmenī.

> ***Sabiedrība faktiski maksā par procesu, nevis par iecerēto rezultātu.***

Tomēr atšķirība starp resocializāciju kā mērķi un resocializāciju kā procesu nav tikai terminoloģiska. Tā ietekmē arī izpratni par resocializācijas sistēmas efektivitāti. Ieslodzījuma vietu pārvaldes publiskajos pārskatos resocializācijas sistēmas efektivitāte lielā mērā tiek raksturota ar procesa rādītājiem – veiktiem riska un vajadzību novērtējumiem, dalībnieku skaitu resocializācijas programmās, nodarbinātībā un izglītībā, kā arī citiem resocializācijas procesa aptveres rādītājiem.[7] Ja resocializācija soda izpildes līmenī ir process, tad šī pieeja ir pamatota un loģiska: jo plašāk tiek nodrošināts process, jo sekmīgāk soda izpildes sistēma izpilda savu uzdevumu resocializācijas jomā.

Savukārt Valsts kontrole savā lietderības revīzijas ziņojumā uz resocializācijas efektivitāti raugās no citas perspektīvas.[8] Tās trūkumi norāda uz situāciju, kas izriet no likuma, – sabiedrība faktiski maksā par procesu, nevis par iecerēto rezultātu. Un, šādā rakursā raugoties, ar resocializācijas pasākumu īstenošanu vien nepietiek – nepieciešams arī pierādīt, kādas pārmaiņas tie radījuši.

Tādējādi vienā un tajā pašā resocializācijas sistēmā iespējami divi atšķirīgi skatījumi uz efektivitāti. Viens skatījums vēlas noskaidrot, cik intensīvs bijis process. Otrs – kas šajā procesā panākts. Un šis nošķirums liek jautāt tālāk – ko tieši mēs sagaidām no resocializācijas procesa, lai varētu teikt, ka resocializācijas mērķis ir sasniegts?

2. Vai mēs visur ar resocializāciju saprotam vienu un to pašu?

Latvijā mēdz uzskatīt, ka notiesāto resocializācija ir penoloģiskajā domā balstīts soda izpildes koncepts, kas pēc neatkarības atjaunošanas nostiprinājies arī mūsu valstī.[9] Taču universāla "resocializācijas" priekšmeta ar vienotu vēsturi pasaulē nav. Tā vietā jāmeklē konkrētā priekšmeta vēsture, kuru Latvijā esam vienojušies dēvēt par resocializāciju.

Ideja, ka cilvēku var mainīt ar soda izpildi, nav jauna – tās aizmetņi meklējami jau 16. gadsimta korekcijas namos Anglijā un Nīderlandē. Taču, ja ar šo saistītā funkcija vēsturiski ir izsekojama,

---

1 Krimināllikums, 35. pants. https://likumi.lv/ta/id/88966#p35
2 Saeimas debates par grozījumiem Krimināllikumā 2012. gada 13. decembrī. https://www.saeima.lv/en/transcripts/view/149
3 Likumprojekta "Grozījumi Krimināllikumā" sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojums (anotācija). https://titania.saeima.lv/LIVS11/SaeimaLIVS11.nsf/0/F8EAF0BB07FCB67AC2257933004884 19?OpenDocument
4 Latvijas Sodu izpildes kodekss, 8. pants. https://likumi.lv/ta/id/90218#p8
5 Latvijas Sodu izpildes kodekss, 61.[1] pants "Ar brīvības atņemšanu notiesāto resocializācija". https://likumi.lv/ta/id/90218#p61_1
6 Latvijas Krimināls odu izpildes likumprojekts, 67. pants "Notiesāto resocializācijas process". https://tapportals.mk.gov.lv/structuralizer/data/nodes/6148c26b-401c-49a7-98a3-b647afd92a09/preview
7 https://www.ievp.gov.lv/lv/gada-publiskie-parskati
8 *Valsts kontroles revīzijas ziņojums "Valstī īstenoto notiesāto personu resocializācijas pasākumu efektivitāte"*. https://www.lrvk.gov.lv/lv/revizijas/revizijas/noslegtas-revizijas/valsti-istenoto-notiesato-personu-resocializacijas-pasakumu-efektivitate
9 Penoloģija ir kriminoloģijas apakšnozare, kas pēta sabiedrības filozofiju un praksi tās centienos ierobežot noziedzīgas darbības. Soda izpildei profesionalizējoties, līdzās penoloģijai, kas pēta soda pamatojumu, veidus un sekas, attīstījās penitenciārās zinātnes, kas pēta, kā funkcionē ieslodzījuma vietas. https://penology.org/index.php/en-gb/about/topics/penology?utm_; https://www.britannica.com/topic/penology

tad terminoloģijā mēs vienotu attīstības vektoru līdz resocializācijai kā penoloģiskās domas vainagojumam neatradīsim.

Tā, piemēram, notiesāto resocializācijas metodoloģiskais kodols, uz kura balstīti diagnostikas, plānošanas un intervences bāzes principi Latvijā, tiek dēvēts par rehabilitāciju.[10] Vairākās anglosakšu valstīs visas sodu izpildes sistēmas jumta jēdziens ir "korekcija", savukārt Latvijā sociālās uzvedības korekcija līdzās sociālajai rehabilitācijai ir tikai viens no diviem resocializācijas pamatelementiem.

Tādējādi ar rehabilitāciju citviet pasaulē mēdz apzīmēt procesus,

> ***Taču spēja pielāgoties ieslodzījumam vēl nenozīmē cilvēka spēju dzīvot likumpaklausīgu dzīvi pēc soda izciešanas.***

ar kuriem Latvijā apzīmē korekciju un otrādi. Arī resocializācijai mēdz būt cita nozīme. Socioloģijas mācību literatūrā ASV resocializācija ir agrāko sociālo normu un uzvedības atmešana un jaunu apgūšana, piemēram, cilvēkam pielāgojoties dzīvei cietumā.[11] Tikmēr Latvijā līdzīgus procesus mēdz apzīmēt ar "adaptāciju". Taču spēja pielāgoties ieslodzījumam vēl nenozīmē cilvēka spēju dzīvot likumpaklausīgu dzīvi pēc soda izciešanas. Līdz ar to nākamais jautājums ir – ko tieši mēs esam vienojušies Latvijā saukt par resocializāciju?

3. Resocializācija – tas, ko mēs darām, vai tas, ko panākam?

Latvijā resocializācijas jēdziens neizveidojās vienā mirklī, pārņemot kādu gatavu teorētisko modeli. Saturs radās pakāpeniski,

10 Ministru kabineta 2013. gada 9. aprīļa noteikumi Nr. 191 "Notiesātā resocializācijas īstenošanas kārtība", 8.–22. punkts; Andrews, D. A., Bonta, J. *Risk-need-responsivity model for offender assessment and rehabilitation*, Public Safety Canada. https://www.publicsafety.gc.ca/cnt/rsrcs/pblctns/rsk-nd-rspnsvty/index-en.aspx

11 https://openstax.org/books/introduction-sociology-3e/pages/5-4-socialization-across-the-life-course?utm

pārmantojot iepriekš pastāvējušas funkcijas un tām pievienojot jaunas. Tādēļ izpratnei par šī jēdziena evolūciju Latvijā vērts aplūkot, kā tas ienāca normatīvajā un institucionālajā telpā.

Pirms valsts neatkarības atjaunošanas soda izpildes institūtu caurstrāvoja padomju labošanas un pāraudzināšanas filozofija. Līdzās režīmam un notiesāto nodarbināšanai trešais soda izpildes saturiskais balsts tolaik bija notiesāto politiskā audzināšana.[12] Atbilstoši padomju paternālistiskajam priekšstatam par valsts un cilvēka attiecībām soda izpildes institūta pienākums bija ne tikai pieauguša cilvēka uzvedības, bet arī pasaules uzskata mainīšana.

Pēc Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanas normatīvais regulējums pazaudēja tādus ideoloģiskos orientierus kā "kolektīvisma prasmju attīstība" un "padomju sadzīves gars", taču audzināšanas darbs kā atsevišķa funkcija saglabājās.[13] Tāpat kā saglabājās personāls, kura uzdevumi pārsniedza režīma funkcijas.

Attiecīgi – arī resocializācijai tika atrasta vieta jau pastāvošā struktūrā. 2011. gadā Latvijas Sodu izpildes kodeksā nodaļu par audzināšanas darbu aizstāja regulējums par notiesāto resocializāciju.[14] Savukārt Ieslodzījuma vietu pārvaldes likumā audzināšana un resocializācija vēl līdz 2015. gadam bija minētas kā paralēlas funkcijas. Ar šo resocializācijas jēdziens sistēmā nevis ienāca kā pabeigtas reformas zīmols, bet gan pakāpeniski pārklājās ar agrākajiem priekšstatiem par audzināšanu un institucionālajām funkcijām. Arī abi resocializācijas pamatvirzieni – sociālā rehabilitācija un sociālās uzvedības korekcija – neveidojās vienādi. Mainoties terminoloģijai, sociālā rehabilitācija lielā mērā apvienoja jau pastāvošās praktiskās darbības ar noturīgu institucionālo vēsturi – izglītības, nodarbinātības, brīvā laika un citu pasākumu organizēšanu. Savukārt sociālās uzvedības korekcija sistēmā ienāca kā jauna funkcija ar jaunu priekšstatu par mērķtiecīgu darbu notiesāto pozitīvo pārmaiņu virzienā. Likuma formulējums šajā ziņā ir lakonisks: sociālās uzvedības korekcijas līdzeklis ir sociālās uzvedības korekcijas programma – mērķtiecīgu un strukturētu pasākumu kopums notiesātā tiesiskas uzvedības veicināšanai, veidošanai, attīstīšanai un nostiprināšanai, lai mazinātu prettiesiskas uzvedības cēloņus.[15] Par šī līdzekļa "svešķermeņa" raksturu joprojām liecina statistika – 2025. gadā sociālās uzvedības korekcijas programmās Latvijas ieslodzījuma vietās tika iesaistīti tikai 3 % notiesāto.[16]

> ***Resocializācijas jēdziens sistēmā nevis ienāca kā pabeigtas reformas zīmols, bet gan pakāpeniski pārklājās ar agrākajiem priekšstatiem par audzināšanu.***

Šāda asimetriska konstrukcija resocializāciju drīzāk ļauj atpazīt pēc tā, kāda darbība ar notiesāto tiek veikta, nevis pēc tā, kādu ietekmi tā atstāj uz dalībnieka resocializācijas mērķi. Tā, piemēram, likums sociālo rehabilitāciju paredz arī apcietinātajiem.[17] Tas nozīmē, ka sociālās rehabilitācijas līdzekļi – izglītība, nodarbinātība vai brīvā laika pasākumi – paši par sevi vēl nav specifiskas intervences tiesiskas uzvedības veicināšanai pēc soda izciešanas. Par tādiem tie kļūst tikai pēc individuāla notiesātā izvērtējuma un atbilstoši viņa resocializācijas plānam. Tomēr brīvības atņemšanas soda normatīvajā konstrukcijā šie līdzekļi jau pēc darbības veida ievietoti resocializācijas kategorijā. Uz šī fona ir jautājums par to, kāpēc konkrētā darbība ir resocializācija un kādas izmaiņas tai būtu jāpanāk notiesātā turpmākajā uzvedībā, kļūst sekundārs.

Savukārt šis liek uzdot jautājumu – kādēļ Latvijas soda izpildē resocializāciju tik viegli sākām definēt ar to, ko institūcija dara, nevis ar to, ko ar šo darbību paredzēts panākt?

4. Kādēļ resocializācija kļūst par darbību sarakstu?

Lai saprastu, kādēļ resocializācijas saturs Latvijā tik viegli kļuva par normatīvi uzskaitītu darbību kopumu, jāatkāpjas vēl soli atpakaļ – pie mūsu tiesiskās un administratīvās domāšanas tradīcijas. Padomju valsts savulaik pretendēja noteikt, kādam ir jābūt cilvēkam. Ideoloģija bija ieņēmusi reliģijas un citu vērtību vietu, tāpēc pat morālie orientieri tika formulēti tiesību normās. Kad padomju ideoloģiskais pamatojums pazuda, nepieciešamība valsts pārvaldes darbību aprakstīt normatīvās kategorijās saglabājās. Turklāt demokrātiskā, tiesiskā valstī šie procesi ir gluži pretēji – valsts institūcijas drīkst rīkoties tikai juridiski noformulētas kompetences robežās. Tomēr rezultāts abos krasi atšķirīgajos gadījumos var izskatīties līdzīgs – lai valsts varētu rīkoties, darbībai nepieciešams nosaukums un vieta likumā. Paralēli pastāv arī gluži objektīva, birokrātiska nepieciešamība plānot termiņus un noteikt rezultāta rādītājus. Tāpēc arī resocializācija neizbēgami tiek sadalīta darbībās, par kurām ie spējams atskaitīties.

12 Статья 30, Закон СССР от 11.07.1969 N 4074-VII (ред. от 15.05.1989) "Об утверждении Основ исправительно-трудового законодательства Союза ССР и союзных республик".
13 Turpat, Статья 30, Статья 32.
14 *"Grozījumi Latvijas Sodu izpildes kodeksā"*, pieņemti 14.07.2011., spēkā no 11.08.2011.
15 Latvijas Sodu izpildes kodekss, 61.[4] pants "Notiesāto sociālās uzvedības korekcijas līdzeklis". https://likumi.lv/ta/id/90218#p61_4
16 Ieslodzījuma vietu pārvaldes 2025. gada publiskais pārskats. https://www.ievp.gov.lv/lv/media/8364/download?attachment
17 Apcietinājumā turēšanas kārtības likums, 23. pants "Apcietināto sociālās rehabilitācijas galvenie līdzekļi". https://likumi.lv/ta/id/138990#p23

Tādējādi – jo sarežģītāks ir process, jo lielāks kārdinājums par tās saturu uzskatīt darbības, kuras visvieglāk identificēt, piemēram, dalībnieku skaitu pasākumos.

Vēl viens nozīmīgs faktors ir finansējums, kura piesaistei nepieciešams institucionāls pamatojums – ar pārliecību par darbību lietderīgumu budžeta līdzekļu piesaistei nepietiek. Līdz ar to normatīvais regulējums, birokrātiskā uzskaite un finansējums savstarpēji pastiprina cits citu. Darbība tiek nosaukta, lai tai būtu vieta sistēmā, tā tiek iekļauta plānā, lai to varētu īstenot, un tā tiek uzskaitīta, lai varētu pamatot, ka resursi ir izmantoti paredzētajam mērķim. Pakāpeniski var rasties situācija, kurā administratīvi viss ir pareizi sakārtots, bet arvien grūtāk saskatīt vienu kopīgu kritēriju, kas visas šīs darbības padara par resocializāciju.

Taču bez visa minētā soda izpildes sistēma funkcionēt nevar. Izaicinājums te ir cits – kā starp šīm prasībām nezaudēt profesionālo un zinātnisko pamatu tam, kādēļ konkrētā darbība vispār tiek veikta. Ja normatīvais regulējums, pārvaldības prasības un finansējuma loģika mudina resocializāciju aprakstīt ar to, ko sistēma dara, tad ir nākamais jautājums – pēc kāda kritērija iespējams noteikt, kuras no šīm darbībām patiešām palīdz sasniegt resocializācijas mērķi?

5. No darbības uz rezultātu – kā mērīt resocializāciju?

Ja ar resocializāciju esam pieraduši apzīmēt noteiktas darbības, pēc kāda kritērija mēs zinām, ka tieši šīs darbības ir saistītas ar resocializāciju kā soda mērķi? Atbildi piedāvā jaunais Krimināl-sodu izpildes likumprojekts, kurā resocializācija definēta, nevis uzskaitot tās sastāvdaļas, bet gan atspoguļojot sasniedzamo rezultātu. Te resocializācija aprakstīta kā pasākumu kopums noziedzīgās uzvedības riska mazināšanai notiesātajiem soda izpildes laikā, tādējādi radot priekšnoteikumus personas veiksmīgai iekļaušanai sabiedrībā pēc soda izpildes beigām.[18]

Šī ir nozīmīga pārmaiņa, kas iezīmē pagrieziena punktu resocializācijas konceptā. Turpmāk ar darbības iekļaušanu resocializācijas līdzekļu klāstā vairs nepietiks, lai to uzskatītu par resocializāciju.

> ***Pakāpeniski var rasties situācija, kurā administratīvi viss ir pareizi sakārtots, bet arvien grūtāk saskatīt vienu kopīgu kritēriju, kas visas šīs darbības padara par resocializāciju.***

Priekšnoteikums konkrētas darbības uzskatīšanai par resocializāciju nu būs tās atbilstība noziedzīgas uzvedības riska līmenim un kriminogēnajai vajadzībai.

Tādējādi jaunais regulējums novērš agrākās konstrukcijas deficītu. Tas piešķir dažādajiem sociālās rehabilitācijas līdzekļiem un sociālās uzvedības korekcijas līdzeklim kopīgu mērauklu – atbilstību risku un vajadzību novērtēšanas loģikai. Darbība nav resocializācija tikai tāpēc, ka tā tradicionāli uzticēta ieslodzījuma vietu resocializācijas personālam un normatīvajos aktos iekļauta resocializācijai veltītā nodaļā.

Taču, sašaurinot resocializācijas jēdzienu līdz reakcijai uz noziedzīgas uzvedības riska līmeni, atklājas interesanta spriedze. Krimināllikums kā atsevišķus soda mērķus nosauc gan sodītās personas resocializāciju, gan nepieciešamību panākt, lai notiesātais turpmāk pildītu likumus un atturētos no noziedzīgu nodarījumu izdarīšanas jeb speciālo prevenciju. Tādējādi resocializācijas process kā reakcija uz noziedzīgas uzvedības riskiem tieši darbojas speciālās prevencijas virzienā. Savukārt tā saikne ar resocializācijas mērķi ir pastarpināta – mazinot noziedzīgas uzvedības riskus, paredzēts radīt priekšnoteikumus personas veiksmīgai iekļaušanai sabiedrībā pēc soda izpildes beigām. Un šis liek uzdot nākamo jautājumu – vai nepieciešamais veiksmīgai iekļaušanai sabiedrībā vienmēr ir reducējams tikai līdz noziedzīgas uzvedības riskiem un kriminogēnajām vajadzībām?

Abu soda mērķu gala rezultātu iespējams novērtēt tikai pēc so da izciešanas. Brīdī, kad cilvēks atstāj ieslodzījuma vietu, brīvības atņemšanas soda izpildes iestāde pārstāj kontrolēt apstākļus, kas šo rezultātu turpina ietekmēt. Darbs, mājoklis, ģimenes attiecības, sociālais atbalsts, veselības pakalpojumu pieejamība un paša cilvēka izvēles vairs nav cietuma ziņā. Tāpēc resocializācijas darba efektivitātes novērtēšanai nepieciešami tuvāki rezultāti par recidīvu un veiksmīgu iekļaušanos sabiedrībā. Tādi, kurus iespējams novērot laikā, kamēr notiesātais vēl izcieš sodu.

Šis ir būtisks pārejas punkts no ierastās darbību un procesu uzskaites uz efektivitātes vērtēšanu. Korekcijas programmās, izglītībā, nodarbinātībā vairs nepietiek saskaitīt iesaistītās personas, bet psihologa darbā – sniegtās konsultācijas. Lai arī šie ir nozīmīgi rādītāji, tie neatklāj pārmaiņas, kuru dēļ attiecīgie pasākumi tiek iekļauti resocializācijā.

Vienlaikus šo starprezultātu nevar ieslēgt vienā nemainīgā teorētiskajā modelī, jo rehabilitācijas idejas pasaulē turpina attīstīties. Latvijas ieslodzījuma vietās plaši ieviestais riska, vajadzību un atbilstības modelis likumpārkāpēju riska novērtēšanai un rehabilitācijai ļauj precīzāk strādāt ar notiesāto

18 Krimināl-sodu izpildes likums. https://tapportals.mk.gov.lv/structuralizer/data/nodes/6148c26b-401c-49a7-98a3-b647afd92a09/preview

kriminogēnajiem riskiem un vajadzībām.[19] Savukārt Labās dzīves modelis pievēršas jautājumam, kā cilvēkam piedāvāt tiesisku un jēgpilnu alternatīvu noziedzīgam dzīvesveidam. Noziedzīgas uzvedības pārtraukšanas procesa (*desistance*) pētniecībā uzmanība tiek pievērsta cilvēka identitātei un dzīves gaitai, kamēr Atjaunojošā taisnīguma paradigma ved pie atbildības un attiecībām ar cietušo un sabiedrību. Sociālekoloģiskās pieejas analizē parādās jaunas iespējas tām pielāgotā vidē, savukārt neirokriminoloģija turpina meklēt jaunus uzvedības mehānismus. Šo perspektīvu vēl vairāk paplašina četru rehabilitācijas formu modelis.[20] Pat tad, ja cilvēks ir mainījies psiholoģiski, pilnvērtīgai rehabilitācijai nepieciešama arī juridiskā, morālā un sociālā dimensija – tiesiskā statusa un ar sodāmību saistīto ierobežojumu pārvarēšana, nodarītā kaitējuma un atbildības jautājuma risināšana, kā arī sabiedrības gatavība cilvēku atkal atzīt un pieņemt. Šīs dimensijas ir būtiskas soda mērķu sasniegšanai, taču ne vi sas atro das soda izpildes iestādes kontrolē.

> ***Resocializācija nevar garantēt cilvēka tiesisku dzīvi pēc atbrīvošanas. Taču soda izpildes sistēmai jāspēj parādīt, ko tā savas kompetences un ietekmes robežās ir panākusi.***

Varbūt tieši tādēļ resocializācijas jēdzienam ir vērts saglabāt zināmu dinamiku. Resocializācija nevar garantēt cilvēka tiesisku dzīvi pēc atbrīvošanas. Taču soda izpildes sistēmai jāspēj parādīt, ko tā savas kompetences un ietekmes robežās ir panākusi, lai tiesiskas dzīves iespējamība būtu palielinājusies. Un tas ir soda mērķim atbilstošāks resocializācijas efektivitātes kritērijs nekā notikušo pasākumu un dalībnieku skaits.

19 *Risk-need-responsivity model for offender assessment and rehabilitation 2007-06*. https://www.publicsafety.gc.ca/cnt/rsrcs/pblctns/rsk-nd-rspnsvty/index-en.aspx
20 McNeill, F. *Four forms of 'offender' rehabilitation: Towards an interdisciplinary perspective*. https://www.researchgate.net/publication/227732443_Four_forms_of_'offender'_rehabilitation_Towards_an_interdisciplinary_perspective

Kompetence, kas veido pārmaiņas

AUTORS: Kristīne Beitele, Ieslodzījuma vietu pārvaldes Mācību centra priekšniece

Profesionāla cietuma amatpersona ar ikdienas rīcību veido vidi, kurā drošība, cilvēka cieņas ievērošana un resocializācija ir savstarpēji saistīti uzdevumi. Ieslodzījuma vietu pārvaldes Mācību centra (turpmāk – Mācību centrs) skatījumā, resocializācijas darbinieka profesionalitāti raksturo spēja uzturēt profesionālas attiecības ar ieslodzīto, pieņemt un pamatot tiesiskus lēmumus un sekmēt uzvedības pārmaiņas. Šādas darbības pamats ir zināšanas, praktiskās prasmes un profesionālā attieksme, kas ļauj rīkoties atbilstoši amata pienākumiem un piešķirtajām pilnvarām.

Resocializācijas darbā būtiska ir spēja izvērtēt noziedzīgas uzvedības riskus, individuālās vajadzības un personas resursus, iegūto informāciju izmantojot mērķtiecīga atbalsta plānošanā. Kontaktpersonas funkciju izpilde un dinamiskās drošības principu piemērošana balstās regulārā profesionālā saskarsmē, ieslodzītā uzvedības pārzināšanā un savlaicīgā pārmaiņu atpazīšanā. Amatpersonai jāspēj identificēt arī paškaitējuma un suicidālas riska pazīmes, nekavējoties nodot informāciju un rīkoties atbilstoši noteiktajai kārtībai un savai kompetencei.

Specializētā sagatavošana attīsta prasmes plānot, koordinēt, dokumentēt un izvērtēt individuālo resocializācijas procesu, izmantot

> ***Kontaktpersona sekmē individuālu darbu ar ieslodzīto, mentors atbalsta kolēģa profesionālo attīstību, bet treneris nodod apgūtās metodes citiem nodarbinātajiem.***

pierādījumos balstītas intervences un motivējošu komunikāciju, kā arī īstenot resocializācijas programmas un vadīt grupas procesu. Šīs kompetences papildina starpdisciplināra sadarbība, psiholoģiskā noturība un spēja kritiski izvērtēt savu profesionālo rīcību un pilnveides vajadzības. Mācību centra specializētajā resocializācijas programmā šo prasmju attīstība saistīta ar gadījumu analīzi, situāciju simulācijām, lomu spēlēm un praktiskiem uzdevumiem, nostiprinot zināšanu izmantošanu profesionālajā darbībā, veidojot izpratni par tiesisku amata pienākumu izpildi

un katra nodarbinātā lomu drošas, cilvēka cieņu respektējošas un resocializāciju atbalstošas vides uzturēšanā.

Specializēto kompetenču attīstība balstās kopīgā izpratnē par penitenciārās sistēmas uzdevumiem un tiesisku dienesta pienākumu izpildi. Izstrādātā vienotā divu nedēļu sākotnējo apmācību programma visiem jaunajiem ieslodzījuma vietu pārvaldes nodarbinātajiem nodrošina profesionālās sagatavošanas pamatu neatkarīgi no amata un turpmākās darbības jomas.

Sākotnējo apmācību nozīme resocializācijā izpaužas kopīgas profesionālās atbildības izpratnes veidošanā par katra nodarbinātā pienākumu savas kompetences ietvaros ievērot ieslodzīto cilvēktiesības un sekmēt drošu, resocializāciju atbalstošu vidi. Cilvēktiesību ievērošana ietver vardarbības un pazemojošas izturēšanās nepieļaušanu, tiesiski pamatotu un samērīgu rīcību un savlaicīgu reaģēšanu uz apdraudējumu. Šāda pieeja atbilst Eiropas cietumu noteikumos uzsvērtajai nepieciešamībai nodrošināt sākotnējo un turpmāko profesionālo sagatavošanu, tostarp cilvēktiesību standartu apguvi un īpašas mācības darbam ar noteiktām ieslodzīto grupām.

Prasība pēc augstākās izglītības nodrošina nozīmīgu profesionālo pamatu ieslodzījuma vietu Resocializācijas daļu amatpersonu darbam, taču nav pietiekama amata pienākumu izpildei nepieciešamo profesionālo kompetenču apguvē. Šim nolūkam profesionālo kompetenču apguves virzienu atbalsta četras savstarpēji papildinošās vispārējo un specializēto kompetenču virsnieku sastāva programmas Mācību centrā.

Vispārējā programma aptver tiesiskumu, cilvēktiesības, drošību un profesionālo komunikāciju. Resocializācijas specializācija padziļina šo pamatu ar kontaktpersonas darbu, individuālā gadījuma vadību, risku un vajadzību novērtēšanu un uzvedības pārmaiņu veicināšanu. Drošības specializācijā tiesiskās prasības sasaistītas ar apsardzi, uzraudzību, apdraudējuma novēršanu un spēka lietošanu, savukārt vadības programmā – ar lēmumu pieņemšanu, personāla vadību un darba procesu organizēšanu. Šāds programmu saturs ļauj vienotus profesionālās darbības principus apgūt atbilstoši atšķirīgiem amata pienākumiem. Praktiskie uzdevumi un kompetenču vērtēšana savukārt

> ***Izpratne par ieslodzīto subkultūru palīdz atpazīt neformālās ietekmes attiecības un iespējamu piespiešanu, nepieļaujot stereotipisku personas vērtēšanu.***

rada iespēju pārbaudīt spēju iegūtās zināšanas piemērot konkrētās dienesta situācijās.

Pieredzējušu nodarbināto profesionālo pilnveidi papildina neformālās izglītības programmas "Dinamiskā drošība", "Laba cietuma amatpersona", "Pārmaiņu vadība" un "Normalitātes princips". Tās stiprina profesionālo attiecību veidošanu, risku atpazīšanu, sarežģītu situāciju risināšanu un ieslodzītā patstāvības un atbildības attīstību. Normalitātes principa apguve pilnveido izpratni, kā ieslodzījuma apstākļos saglabāt un attīstīt dzīvei sabiedrībā nepieciešamās prasmes, ievērojot tiesiski noteiktos ierobežojumus. Kontaktpersonu, mentoru un treneru sagatavošana nodrošina atšķirīgus, savstarpēji papildinošus profesionālā atbalsta veidus. Kontaktpersona sekmē individuālu darbu ar ieslodzīto, mentors atbalsta kolēģa profesionālo attīstību, bet treneris nodod apgūtās metodes citiem nodarbinātajiem. Profesionālās konsultācijas un pieredzes apmaiņa ar Norvēģijas korekcijas dienestu partneriem ir palīdzējušas padziļināt šo sagatavotību un pielāgot starptautisko pieredzi Latvijas ieslodzījuma vietu darba vajadzībām.

Līderība un koučinga prasmes veicinājušas amatpersonu sadarbību, profesionālo atbildību un patstāvīgu problēmu risināšanu. Izpratne par ieslodzīto subkultūru palīdz atpazīt neformālās ietekmes attiecības un iespējamu piespiešanu, nepieļaujot stereotipisku personas vērtēšanu. Digitālās prasmes savukārt ļauj precīzi dokumentēt resocializācijas procesu, nodrošināt informācijas apriti un izmantot datus lēmumu pamatošanai. Programmās šis virziens konkretizēts ar leslodzīto informācijas sistēmas izmantošanu resocializācijas informācijas un individuālo plānu izstrādei un resocializācijas lietas vadīšanai.

Kontaktpersonām īpaši nozīmīga ir izpratne par atkarību, psihiskās veselības grūtību un traumatiskas pieredzes savstarpējo saistību. Motivējoša komunikācija, starpdisciplināra sadarbība un intervenču rezultātu izvērtēšana ļauj atbalstu pielāgot ieslodzītā vajadzībām un pārmaiņu gatavībai. Šo darbu papildina prasme atpazīt atkarību recidīva riskus un atveseļošanos veicinošos resursus. Starpinstitūciju konsultācijas un starptautiskā pieredzes apmaiņa rada iespēju iegūtās atziņas izmantot atkarību programmu satura, īstenošanas un kvalitātes pilnveidē, sekmējot mērķtiecīgu, ieslodzītā vajadzībām atbilstošu resocializācijas darbu.

Prioritārie attīstības virzieni 2026. gadam ir jaunuzņemto kontaktpersonu un mentoru sagatavošana, Atkarīgo centra personāla kompetenču padziļināšana un Mācību centra lektoru un treneru sagatavošana patstāvīgai starptautiski pārņemto programmu īstenošanai. Mācību organizācijā plānots pilnveidot klātienes praktisko nodarbību un e-mācību savstarpējo sasaisti, lai teorētisko zināšanu apguvi papildinātu situāciju analīze, profesionālās rīcības vingrinājumi

un prasmju pārbaude. Īpaša uzmanība tiks pievērsta jaunā Liepājas cietuma un Cēsu Audzināšanas iestādes nepilngadīgajiem personāla sagatavošanai, kā arī specializētām mācībām darbam ar ieslodzītajām sievietēm un citām mazaizsargātām ieslodzīto grupām.

Būtiska attīstības prioritāte ir pētniecisko kompetenču stiprināšana un pētījumu rezultātu izmantošana mācību satura pilnveidē. MQPL (*Measuring the Quality of Prison Life*) metodoloģijas apguvei nepieciešama prasme ētiski iegūt un analizēt datus, izprast ieslodzīto pieredzi un formulēt pierādījumos balstītus priekšlikumus ieslodzījuma vides uzlabošanai. Paredzētā pētnieku apmācība un sadarbība ar Kembridžas Universitāti veido iespēju padziļināt šīs prasmes. Pētījumu atziņas integrējot personāla mācībās, iespējams mērķtiecīgāk attīstīt profesionālo attiecību kvalitāti, drošību un cilvēka cieņas ievērošanu, vienlaikus izvērtējot turpmākās pilnveides vajadzības.

Starptautisko sadarbību paredzēts sasaistīt ar konkrētiem mācību satura un metožu pilnveides uzdevumiem. Eiropas Padomes ekspertu iesaiste palīdzēs aktualizēt cilvēktiesību, dinamiskās drošības un darba ar mazaizsargātām ieslodzīto grupām moduļus, pakāpeniski sagatavojot Mācību centra lektorus šo tēmu patstāvīgai pasniegšanai. Sadarbībā ar Norvēģijas partneriem paredzēts attīstīt specializētās programmas un treneru sagatavošanu, kā arī sniegt profesionālu atbalstu Atkarīgo centra personālam atkarību programmu pilnveidē. Dalību Starptautiskajā Korekcijas dienestu un ieslodzījuma vietu asociācijā (*International Corrections and Prisons Association*, ICPA), Eiropas Ieslodzījuma vietu un korekcijas dienestu organizācijā (*European Organisation of Prison and Correctional Services*, EuroPris) un starptautiskajā drošības darba grupā plānots izmantot risku pārvaldības un personāla drošības pieeju apguvei. Iegūtās atziņas Mācību centrs izvērtēs atbilstoši Latvijas tiesiskajam regulējumam un iestrādās mācību moduļos, situāciju analīzē un metodiskajos materiālos, nodrošinot to pārnesi uz ieslodzījuma vietu ikdienas darbu.

> ***Šādi sagatavota amatpersona spēj veidot vidi, kurā drošība rada priekšnoteikumus pārmaiņām un profesionāls atbalsts palīdz ieslodzītajam uzņemties atbildību un sagatavoties dzīvei sabiedrībā.***

Mācību centra ambīcijas ir panākt, lai profesionālā izglītība kļūtu par pastāvīgu ieslodzījuma vietu darba kvalitātes attīstības spēku. Tās nozīme atklājas tiesiski pamatotos lēmumos, savlaicīgi atpazītos riskos, koordinētā sadarbībā un cieņpilnā saskarsmē ar ieslodzīto. Šādi sagatavota amatpersona spēj veidot vidi, kurā drošība rada priekšnoteikumus pārmaiņām un profesionāls atbalsts palīdz ieslodzītajam uzņemties atbildību un sagatavoties dzīvei sabiedrībā.

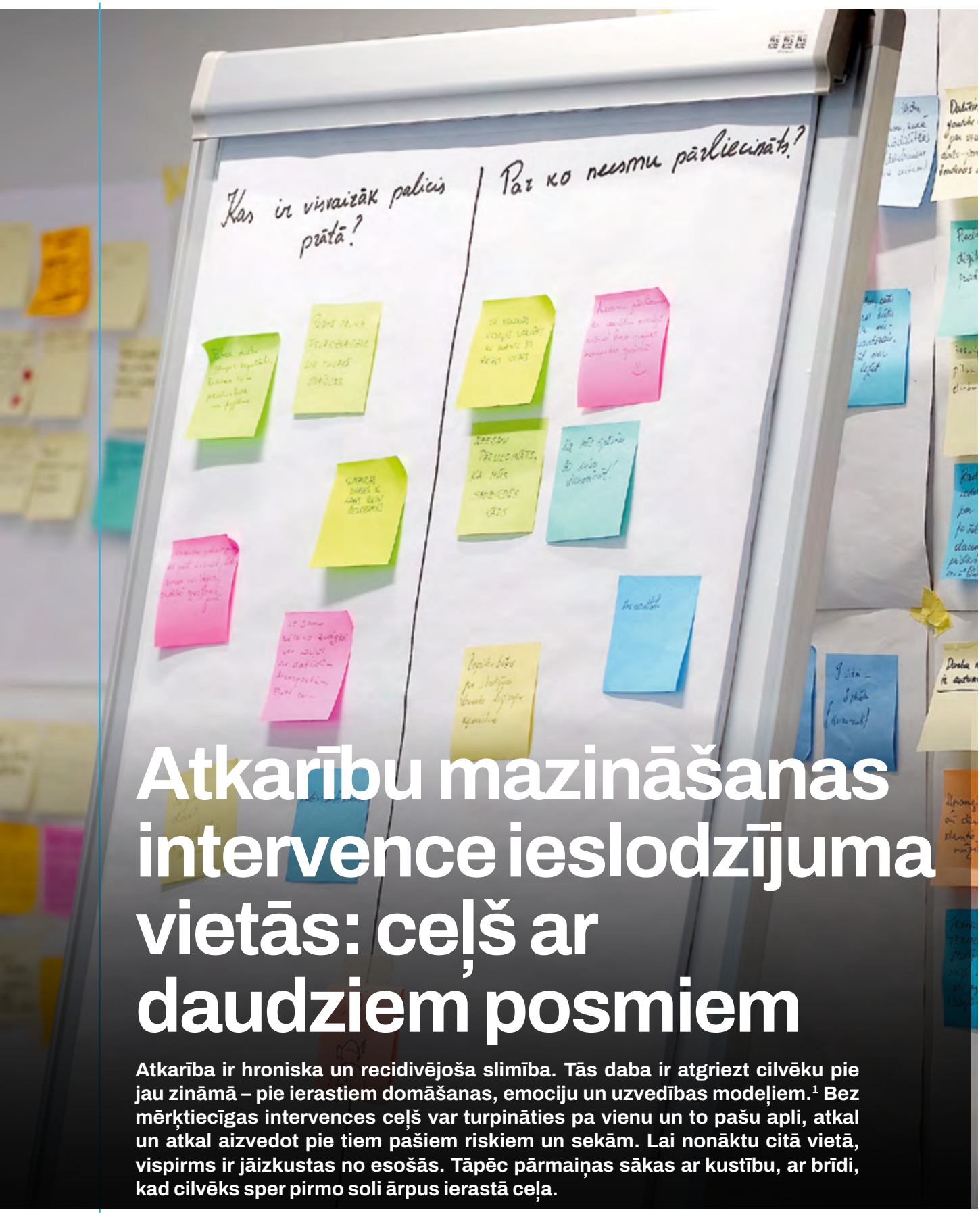

Atkarību mazināšanas intervence ieslodzījuma vietās: ceļš ar daudziem posmiem

Atkarība ir hroniska un recidivējoša slimība. Tās daba ir atgriezt cilvēku pie jau zināmā – pie ierastiem domāšanas, emociju un uzvedības modeļiem.[1] Bez mērķtiecīgas intervences ceļš var turpināties pa vienu un to pašu apli, atkal un atkal aizvedot pie tiem pašiem riskiem un sekām. Lai nonāktu citā vietā, vispirms ir jāizkustas no esošās. Tāpēc pārmaiņas sākas ar kustību, ar brīdi, kad cilvēks sper pirmo soli ārpus ierastā ceļa.

AUTORS: Sintija Endele, Ieslodzījuma vietu pārvaldes Eiropas Sociālā fonda Plus projekta "Drošība: atbildīga resocializācija ieslodzītajiem (DARI)" projekta datu analīzes eksperte

Ieslodzījuma vietās šis ceļš vienlaikus var būt iespēja un ierobežojums. Psihoaktīvo vielu (PAV) lietošana ir nozīmīga problēma ieslodzīto populācijā[2, 3], taču tā bieži ir tikai daļa no plašāka psiholoģisku, sociālu, veselības un citu problēmu kopuma cilvēka dzīvē. Cietums ir pietiekami reāla vide, lai tajā mērķtiecīgi strādātu ar PAV riskiem, bet vienlaikus pietiekami atšķirīga no dzīves brīvībā, lai šeit uzsāktās pārmaiņas varētu uzskatīt par sasniegtām.

Tieši tāpēc PAV intervences ieslodzījuma vietā nav galamērķis. Cilvēks, kurš iesaistās atkarības riska mazināšanas intervencē cietumā, ir uzsācis kustību. Būtiskākais jautājums nav tikai par to, vai cilvēks spēj nelietot cietumā, bet vai viņš spēj pārmaiņas paņemt līdzi, atgriežoties brīvībā.

Tāpēc pārmaiņas nevar uztvert kā vienu atsevišķu soli. Tās ir garš ceļš ar dažādiem posmiem. Un, ja pārmaiņas ir ceļš cilvēkam, tad pašai sistēmai šis ceļš ir nemitīgi jābūvē. Tai jāspēj paskatīties uz līdzšinējo pieredzi, izvērtēt, kas darbojas, kas jāmaina un kāds ir nākamais krustojums.

No sēdēšanas uz resocializāciju

Lai saprastu, kādu ceļu Latvijas sodu izpildes sistēma ir nogājusi, ir vērts atskatīties uz to, no kurienes tā nāk. Nesen tapušais dokumentālais seriāls "Dzīve aiz žoga"[4] atspoguļo rūgtu realitāti par cietumu sistēmu "deviņdesmitajos". Aiz cietuma sienām bija pieejams alkohols un narkotikas, valdīja liela visatļautība, bet mērķtiecīgu intervenču faktiski nebija. Cietums lielā mērā bija vieta, kur atsēdēt savu sodu, turklāt ar lielu iespējamību – reibumā.

Pirms vairāk nekā 15 gadiem sistēmā sākās fundamentālas pārmaiņas. Veidojās resocializācijas pieeja, tika ieviesta risku un vajadzību izvērtēšana, parādījās pirmās mērķtiecīgās intervences, un soda izciešanas vieta pakāpeniski kļuva par platformu pārmaiņām.[5] Cietums vairs nebija tikai vieta, kur pavadīt spriedumā noteikto laiku. Tas kļuva par aktīvu pārmaiņu posmu, kurā ar mērķtiecīgu darbu iespējams mainīt uzvedību un domāšanu, attīstīt prasmes un sagatavoties likumpaklausīgai dzīvei pēc atbrīvošanas.

> ***Būtiskākais jautājums nav tikai par to, vai cilvēks spēj nelietot cietumā, bet vai viņš spēj pārmaiņas paņemt līdzi, atgriežoties brīvībā.***

Šīs pārmaiņas caurvij visu resocializācijas sistēmu. Tā kā PAV lietošana ir viens no dinamiskajiem riska faktoriem, kas saistīti ar recidīvu[6], atkarības intervence nav izņēmums. Īpaša nozīme šajā bija Olaines cietuma Atkarīgo centra izveidei 2016. gadā.[7] Tas bija ne tikai jauns objekts ieslodzījuma vietu sistēmā, bet arī mēģinājums citādi paskatīties uz darbu ar cilvēkiem, kuriem ir problēmas ar PAV lietošanu un noziedzību. Šeit personāla un ieslodzīto attiecības balstījās ikdienas sadarbībā un kontaktā, tika īstenota kopienas pieeja, strukturēta ikdiena, intensīva rehabilitācijas programma un jēgpilns brīvais laiks. Šī pieeja ienesa jaunu elpu darbā ar ieslodzītajiem.

Kur esam šodien

Šodien Olaines cietuma Atkarīgo centrs ir centrālā vieta ieslodzījuma vietu sistēmā, kur notiek mērķtiecīgs darbs ar atkarības riska mazināšanu. Desmit gadus tajā tika īstenotas pieejas, kas pārņemtas no Polijas (*Atlantis*) un Norvēģijas (*Pathfinder*). Taču arī labi iestaigātam ceļam laiku pa laikam ir jāpārbauda virziens.

Ieslodzīto rehabilitācijā īpaši svarīgi ir sekot līdzi jaunākajām vadlīnijām, starptautiskajām rekomendācijām un zinātniskajiem atzinumiem. Tāpēc pēc desmit gadiem, 2026. gadā, Atkarīgo centrā tika ieviesta atjaunota resocializācijas programma – **"Virzība"**. Tā saglabā *Atlantis* un *Pathfinder* filozofiskos pamatus, vienlaikus metodoloģiski papildinot tos ar mūsdienīgām, zinātniski pamatotām pieejām darbā ar PAV

1 Liese, B. S., & Beck, A. T. (2022). *Cognitive-behavioral therapy of addictive disorders*. Guilford Publications.
2 European Union Drugs Agency. (2026). *Prisons and drugs: Health and social responses.*
3 Kurcalte, O., Straume, M., Mansone, E., Karadžana, J., Krastiņš, I. & Zalāns, O. (2023). *Atkarību izraisošo vielu lietošanas tendenču analīze ieslodzījuma vietās Latvijā 2022. gadā*. Slimību profilakses un kontroles centrs.
4 Semjonovs, S. (Producents). (2026). *Dzīve aiz žoga* [Dokumentāls seriāls]. Go3.
5 Tieslietu ministrija. (2009). *Uzlabos notiesāto personu resocializāciju*. https://www.tm.gov.lv/lv/jaunums/uzlabos-notiesato-personu-resocializaciju
6 Andrews, D. A., & Bonta, J. (2014). *The psychology of criminal conduct*. Routledge.
7 Paparde, I. (2016). *Olaines cietuma Atkarīgo centrs sāk darbu*. Neatkarīgā. https://nra.lv/latvija/regionos/193069-olaines-cietuma-atkarigo-centrs-sak-darbu.htm

lietotājiem – kognitīvi biheiviorālās terapijas, motivējošās intervēšanas un citām metodēm.[8]

Programmas nosaukums nav nejaušs. "Virzība" nozīmē kustību, un kustība ne vienmēr nozīmē lielu lēcienu uz priekšu. Dažkārt tā sākas ar ļoti mazu soli: apzināties savu motivāciju, sajust savas emocijas, sadzirdēt savas domas un novērot savu rīcību. Tālāk ceļš kļūst plašāks. Jāiemācās sakārtot ikdienu, pārdomāt darbu un izglītību, atrast jēgpilnu brīvā laika pavadīšanu, veidot veselīgākas attiecības un atbalsta tīklu, saprast, kādu dzīvi cilvēks vēlas veidot pēc atbrīvošanas. Un visbeidzot – iemācīties atpazīt savus riska signālus un saprast, ko darīt brīdī, kad ceļš kļūst grūtāks vai nākas paklupt. Tāpēc programmas mērķis nav tikai atturība no PAV lietošanas. Ceļš ir ne tikai jānoiet, bet iegūtās prasmes jāspēj paņemt līdzi. Šī programma palīdz cilvēkam saprast, kāpēc PAV kļuvušas par daļu no viņa dzīves, kādi apstākļi un ieradumi uztur šo uzvedību un kas viņam nepieciešams, lai līdzšinējo rīcību mainītu. Lai dzīve bez PAV lietošanas nebūtu tikai atteikšanās no kaut kā, bet kļūtu par dzīvi, kurai ir saturs, struktūra un virziens. Jo pirmie soļi prom no vielu lietošanas tiek sperti šeit, bet īstais pārbaudījums sākas pēc atbrīvošanas.

Kurp virzāmies tālāk?

Ja intervence ir ceļš, tad nākamais jautājums ir – kurp mēs gribam doties tālāk?

Kopumā intervences, kas efektīvi risina PAV lietošanas problēmas sabiedrībā, izrādās efektīvas arī ieslodzījuma vietās. Tāpēc daudzas no tām pakāpeniski nonāk arī Eiropas cietumos, taču nereti ar zināmu nokavēšanos un joprojām nepietiekamā aptvērumā.[9] Tas nozīmē, ka vēl aizvien ir pieejas, kas vispārējā praksē jau tiek uzskatītas par pašsaprotamu darba daļu, taču ieslodzījuma vietu sistēmā tās vēl nav kļuvušas par ierastu praksi. Kompass šos virzienus vēl ne visur rāda.

Ar atjaunotu programmu nav apstājusies kustība atkarības riska un resocializācijas jomā Latvijas ieslodzījuma vietās. Tieši šobrīd tiek zīmēta karte. Šajā kontekstā karte atkarību mazināšanas intervencēm ieslodzījuma vietās būs PAV lietošanas skrīnings. Šis skrīnings ir izstrādē, un tā pamatā ir Pasaules Veselības organizācijas izstrādātais ASSIST tests.[10] Precīza mērķēšana ir viens no pamatnosacījumiem efektīvai intervencei, jo ne katram cilvēkam, kurš lieto PAV,

8 World Health Organization. (2024). *Global status report on alcohol and health and treatment of substance use disorders*. Geneva: World Health Organization.
9 European Union Drugs Agency. (2026). *Prisons and drugs: Health and social responses*.
10 World Health Organization. (2010). *The alcohol, smoking and substance involvement screening test (ASSIST): Manual for use in primary care*.

ir nepieciešama vienāda intensitātes intervence. Jo precīzāk mēs saprotam cilvēka situāciju, jo precīzāk varam izvēlēties arī nākamo ceļa posmu. Tas loģiski noved pie mēģinājumiem saprast, vai šis ceļš būs vienvirziena vai divvirziena. Vai PAV intervencei vienmēr jābūt intensīvai, kopienā un lokalizētai vienā konkrētā vietā, kur cilvēkam pašam jānonāk? Vai arī intervencei būtu jāspēj nonākt pie cilvēka atbilstošā formātā? Nīderlandē iepazītā pieeja[11] rosina domāt tieši šajā virzienā – palīdzība tiek nogādāta tuvāk cilvēkam, pielāgojoties viņa iespējām, nevis gaidīts, kad cilvēks būs gatavs nonākt līdz intensīvai intervencei. Ieslodzījuma vietu vidē tas nozīmētu meklēt arvien elastīgākus veidus, kā pamanīt risku un vajadzības, un varbūt pat mērogot atkarības riska mazināšanas intervenci uz citām ieslodzījuma vietām atšķirīgā formātā.

PAV intervences ieslodzījuma vietās, visticamāk, savu aktualitāti nezaudēs tuvākajā laikā. Cilvēki, kuri veic noziegumus un nokļūst ieslodzījumā, biežāk lieto PAV nekā vispārējā populācija. Tāpat šie cilvēki ieslodzījumā biežāk nonāk atkārtoti un veido nozīmīgu daļu no cietuma populācijas.[12] Slimību profilakses un kontroles centra 2010.–2022. gadā veikto pētījumu rezultātu dinamika liecina, ka ieslodzījuma vietās pieaug to notiesāto skaits, kuri izcieš sodu par noziegumiem saistībā ar narkotikām.[13] Tāpēc jo īpaši aktuāls ir jautājums – kurp virzāmies tālāk?

Arvien skaidrāk kļūst redzams, ka atkarības intervence nevar pastāvēt atrauti no psihiskās veselības aprūpes. Fokusā nevar būt tikai psihiskie traucējumi vai tikai PAV lietošana. Cilvēkam ir grūti iesaistīties intensīvā uzvedības pārmaiņu programmā, ja vienlaikus viņš atrodas smagas depresijas, izteiktas trauksmes vai cita psihiska stāvokļa ietekmē. Šādos gadījumos vispirms var būt nepieciešama stāvokļa stabilizēšana. Taču arī stabilizēts psihiskais stāvoklis pats par sevi nenozīmē, ka cilvēks pārtrauks lietot PAV. PAV lietošana var turpināties un atkal pasliktināt psihisko veselību. Tāpēc nākotnes izaicinājums ir nevis izvēlēties starp psihosociālu vai farmakoloģisku palīdzību, bet tās savienot. Psihiatrs, narkologs, psihologs, sociālais darbinieks un citi speciālisti var kļūt par vienas palīdzības sistēmas daļām, nevis divām paralēlām plūsmām.[14] Iespējams, tieši šo plūsmu satikšanās ļautu sasniegt to efektu, ko katra atsevišķi nespēj nodrošināt. Tikpat būtiski ir tas, kas notiek pēc atbrīvošanas. Dzīvē brīvībā cilvēkam atkal jānonāk situācijās, kurās iepriekšējie ieradumi un riski var aktivizēties. Tāpēc intervencei cietumā nevajadzētu būt noslēgtam posmam, bet daļai no nepārtrauktā palīdzības ceļa, kas turpinās sabiedrībā. Šeit nozīmīga loma varētu būt arī līdzgaitnieku (*peer support*) intervencei.[15] Daudzsološus rezultātus demonstrē pieeja, kur tie, kas izgājuši līdzīgu ceļu, var palīdzēt citam cilvēkam pārvarēt pāreju no ieslodzījuma uz dzīvi brīvībā. Dažkārt tieši profesionālis ar līdzīgu pieredzi var kļūt par tiltu tur, kur institucionāls atbalsts vairs nesniedzas. Visbeidzot, sistēmai jāspēj sekot līdzi arī tam, kas notiek pašā PAV lietošanas vidē. Jaunas PAV parādās un mainās ātrāk, nekā iespējams atjaunot vadlīnijas. Tas nozīmē, ka līdzās jaunām intervencēm nepieciešamas vēl aktuālākas zināšanas – personāla izglītošana, spēja atpazīt riskus un izprast mainīgo vielu lietošanas kontekstu.

> ***Ja intervence ir ceļš, tad nākamais jautājums ir – kurp mēs gribam doties tālāk?***

Šie jautājumi nav par vienu jaunu programmu vai vienu jaunu metodi. Tie ir par sistēmas spēju turpināt kustēties. Taču, lai cik ļoti mēs pilnveidotu pieeju, balstoties jaunākajās zinātniskajās atziņās un rekomendācijās, būtiskākais paliek nemainīgs: pārmaiņas pirmām kārtām sākas ar pašu cilvēku. Iestāde var izveidot pārdomātu sistēmu, ieviest mūsdienīgas metodes un nodrošināt profesionāļu komandu. Taču, kamēr cilvēks pats neredz nepieciešamību kaut ko mainīt un nav gatavs spert pirmo soli, neviena intervence nevar paveikt šo darbu viņa vietā. Un cilvēks nenāk no tukšas telpas. Viņš nāk no sabiedrības. Latvija joprojām ir viena no Eiropas valstīm ar augstāko alkohola patēriņu.[16] Reizēm mūs sauc par dzērāju tautu. Lai arī šāds apzīmējums ir vienkāršots, tas liek uzdot neērtu jautājumu: cik daudz no tā, ko redzam cietumā, patiesībā ir mūsu sabiedrības atspulgs?

Tāpēc pārmaiņas ieslodzījuma vietās nav tikai stāsts par labāku programmu, jaunu skrīninga instrumentu vai pilnīgāku palīdzības sistēmu. Tas ir arī stāsts par to, kādu sabiedrību cilvēks pēc atbrīvošanas sastaps. Iestāde var izdarīt ļoti daudz. Tā var mainīt pieeju, attīstīt sistēmu, mācīties no pieredzes un meklēt nākamo virzienu. Taču tā vienmēr būs tikai viena pārmaiņu puse. Otra ir pats cilvēks. Un cilvēks vispirms nāk no sabiedrības. Tāpēc ceļš uz pārmaiņām nebeidzas pie cietuma vārtiem. Un tas nesākas tikai aiz tiem. Tas sākas ar cilvēku. Un turpinās ar sabiedrību.

---

11 EU-PROMENS. (2025). *Mental health exchange programme – Netherlands (2nd wave)* [Pieredzes apmaiņas programma sadarbībā ar Trimbos institūtu]. Utrehta, Nīderlande, 2025. gada 25. novembris–4. decembris. https://eu-promens.eu/exchange-visit-netherlands-2

12 European Union Drugs Agency. (2026). *Prisons and drugs: Health and social responses.*

13 Kurcalte, O., Straume, M., Mansone, E., Karadžana, J., Krastiņš, I. & Zalāns, O. (2023). *Atkarību izraisošo vielu lietošanas tendenču analīze ieslodzījuma vietās Latvijā 2022. gadā*. Slimību profilakses un kontroles centrs.

14 Substance Abuse and Mental Health Services Administration. (2020). *Substance use disorder treatment for people with co-occurring disorders: Updated 2020* (Treatment Improvement Protocol [TIP] Series, No. 42). U.S. Department of Health and Human Services.

15 Belenko, S. (2025). *Giving back: Peer recovery support for people with substance use disorders in the criminal justice system* [konferences ziņojums]. Eiropas Kriminoloģijas biedrības (ESC) gada konference "Eurocrim 2025", Atēnas.

16 OECD/European Union (2024). *Health at a Glance: Europe 2024: State of Health in the EU Cycle*. OECD Publishing, Paris.

Šahs brīvībai. Spēle, kas māca domāt vairākus gājienus uz priekšu arī dzīvē

Šahs prasa daudz vairāk nekā prasmi pārzināt figūru gājienus. Pie galdiņa ir jāspēj apvaldīt emocijas, nesteigties rīkoties impulsīvi, izvērtēt vairākas iespējas un mēģināt paskatīties uz situāciju arī no otra cilvēka skatpunkta. Ir jāpieņem, ka katram lēmumam ir sekas, bet kļūdas ir daļa no procesa – tās jāspēj atzīt, analizēt un turpināt spēli. Arī zaudēt jāprot ar cieņu. Tieši šī spēja apstāties pirms nākamā gājiena un pārdomāt savu rīcību ir viens no iemesliem, kādēļ šahs daudzviet pasaulē sen vairs netiek uztverts tikai kā intelektuāla spēle. To izmanto izglītībā, sociālajos projektos un arvien plašāk arī darbā ar cilvēkiem ieslodzījuma vietās.

AUTORS: Lāsma Kokoreviča,
Ieslodzījuma vietu pārvaldes centrālā aparāta
Resocializācijas daļas vecākā inspektore

Brīvprātīgais Sergejs Kļimakovs, FIDE meistars.

Latvijas ieslodzījuma vietu "*Chess for Freedom*" stāsts sākās 2022. gadā, kad Latvijā ieradās viens no starptautiskās iniciatīvas virzītājiem Mihails Korenmans no Čikāgas kopā ar Starptautiskās Šaha federācijas (FIDE) vadības pārstāvi Danu Reizniecei, sieviešu lielmeistari (WGM), četrkārtēju Latvijas sieviešu šaha čempioni, divkārtēju Eiropas jauniešu čempioni un bijušo Latvijas ekonomikas un finanšu ministri, lai iepazīstinātu Latvijas ieslodzījuma vietu pārstāvjus ar iespēju izmantot šahu ne vien kā jēgpilnu brīvā laika nodarbi, bet arī kā resocializācijas darbā noderīgu instrumentu.

Sākotnēji jautājumu bija vairāk nekā atbilžu. Lai piedalītos starptautiskajos tiešsaistes turnīros, bija jāatrod drošs tehniskais risinājums interneta izmantošanai, jānodrošina regulāras nodarbības un jāsaprot, vai ieslodzītajiem būs pietiekama interese, lai sākotnējā aizrautība nepazustu pēc dažām tikšanās reizēm. Tomēr mēģināt bija gatavi Iļģuciema cietums, Jelgavas cietums un Rīgas Centrālcietums. Šaha aktivitātes šajās ieslodzījuma vietās turpinājās arī nākamajos gados, bet līdz ar Jelgavas cietuma slēgšanu un daļas spēlētāju pārvietošanu uz jauno Liepājas cietumu šajā rudenī "*Chess for Freedom*" starptautiskajā turnīrā pirmo reizi piedalīsies arī Liepājas cietuma komanda.

FIDE šogad jau sesto reizi organizē Starpkontinentālo tiešsaistes šaha čempionātu ieslodzītajiem. No četru valstu dalības pirmajās programmas aktivitātēs 2021. gadā iniciatīva izaugusi par globālu kustību: 2025. gada čempionātā piedalījās 135 komandas no 57 valstīm, savukārt "*Chess for Freedom*" tīkls šobrīd aptver vairāk nekā 60 valstis. Tajā sastopas komandas no Eiropas, Ziemeļamerikas un Dienvidamerikas, Āfrikas, Āzijas un Austrālijas – ieslodzījuma vietām ar ļoti atšķirīgu pieredzi, sistēmām un resocializācijas pieejām.

No pirmās nodarbības līdz regulāram darbam

Pirmo šaha nodarbību vadīšanā Latvijā iesaistījās ļoti spēcīga profesionāļu komanda – Dana Reizniece, starptautiskais lielmeistars Zigurds Lanka un FIDE meistars Sergejs Kļimakovs. Taču ieslodzījuma vieta ir specifiska darba vide, un ne katrs, kurš lieliski pārzina šahu, vēlas vai ir gatavs turpināt darbu tajā ilgtermiņā. Zigurda Lankas iesaiste palika pie pirmās pieredzes, Dana Reizniece turpināja programmu atbalstīt un ir klātesoša starptautiskajos turnīros, savukārt Sergejs Kļimakovs kļuva par cilvēku, kurš šaha nodarbības Latvijas ieslodzījuma vietās turpināja regulāri.

Sākumā spēlētāji bija piesardzīgi un atturīgi. Uzticēšanos veidoja nevis viena veiksmīga nodarbība, bet tas, ka Sergejs nāca atkal un atkal un no Rīgas brauca uz Jelgavu, ieguldīja savu laiku un to darīja brīvprātīgi. Ar laiku šī konsekvence izmainīja arī attiecības ar ieslodzītajiem. Treneris vairs nebija tikai cilvēks, kurš paskaidro atklātņu teoriju vai analizē partiju. Brīvprātīgajam ieslodzījuma vietā ir

> ***Uzticēšanos veidoja nevis viena veiksmīga nodarbība, bet tas, ka Sergejs nāca atkal un atkal.***

īpaša loma, viņš nav amatpersona, psihologs vai sociālais darbinieks un nepieņem lēmumus par soda izpildi. Tāpēc attiecības var veidoties citā līmenī, un saruna, kas sākas ar Sicīliešu aizsardzību vai neveiksmīgi zaudētu bandinieku, nereti turpinās jau par jautājumiem, kuri ar šahu vairs nav tieši saistīti. Par izvēlēm dzīvē, attiecībām ar cilvēkiem, kļūdām, atbildību, ģimeni vai to, kas būs pēc atbrīvošanās, bet, protams, ne uzreiz.

Par ieguldījumu darbā ar ieslodzītajiem Sergejs Kļimakovs 2023. gadā saņēma Tieslietu ministrijas apbalvojumu "Cilvēks – Cilvēkam". Tomēr viņa darba rezultātu vislabāk raksturo nevis apbalvojums, bet tas, ka attiecības ar daļu spēlētāju turpinās arī pēc viņu atbrīvošanās.

"Mans komandas spēlētājs, nu jau brīvs cilvēks, šobrīd ar mani tiešsaistē divreiz nedēļā spēlē vienā komandā, iet arī uz klātienes turnīriem. Mani citi draugi šahisti viņu ir ievērojuši un raksta man vai saka: "Tavējais arī piedalījās." Šahs dod iespēju produktīvi pavadīt brīvo laiku, iepazīt jaunus cilvēkus. Tādējādi paliek mazāk laika muļķībām un veidojas pozitīva jauna identitāte," stāsta Sergejs.

Tieši šajā vienkāršajā formulējumā – "jauna identitāte" – ir ietverts viens no būtiskākajiem programmas rezultātiem. Cilvēks pēc atbrīvošanās vairs nav tikai bijušais ieslodzītais. Viņš var būt šahists, komandas biedrs, turnīra dalībnieks, cilvēks, kuru citi šahisti pazīst un sastop sacensībās.

Pārstāvēt Latviju – citā lomā

Starptautiskais turnīrs Latvijas komandām jau no paša sākuma bija kas vairāk par iespēju salīdzināt šaha prasmes. Pirmajā dalības gadā sagatavošanās laiks bija īss un daļa spēlētāju nebija pieraduši pie šaha pulksteņa vai spēles tiešsaistē. Tomēr, uzvelkot komandas kreklus ar Latvijas karogu, mainījās arī sacensību nozīme. Cilvēks, kurš savu vietu sabiedrībā ilgstoši pieredzējis galvenokārt caur ieslodzītā statusu, pirmo reizi vai pēc ļoti ilga pārtraukuma ieguva iespēju Latviju pārstāvēt pozitīvā veidā.

Tas radīja gan lepnumu, gan atbildību. Komandai bija kopīgs mērķis, tai bija jāsadarbojas, jāatbalsta citam citu un pēc zaudējuma jāatgriežas pie treniņiem ar vēl lielāku motivāciju. Arī rezultāti auga, un Jelgavas cietuma komandai jau nākamajos turnīros izdevās būtiski uzlabot savu vietu starptautiskajā konkurencē.

Dalībniekiem svarīgs bijis arī apliecinājums, ka viņu darbs tiek pamanīts ārpus ieslodzījuma vietas. Turnīru laikā atbalsta video vēstījumus dalībniekiem ierakstījusi gan tieslietu ministre, gan vairākus gadus pēc kārtas Ieslodzījuma vietu pārvaldes priekšnieks. Ieslodzījuma vietas ikdienā šāds uzmanības apliecinājums no valsts pārvaldes augstākās vadības nav pašsaprotams, tāpēc spēlētājiem tas bijis gan patīkams pārsteigums, gan spēcīgs motivējošs signāls: viņu ieguldījums ir pamanīts un novērtēts.

Arī mediju interese ar laiku mainīja savu raksturu. Sākumā daudzi spēlētāji nevēlējās fotografēties vai runāt kameras priekšā, jo bija pārliecināti, ka sabiedrību viņi interesē tikai saistībā ar izdarīto noziedzīgo nodarījumu. Vēlāk tie paši cilvēki jau sniedza intervijas un stāstīja par turnīriem. Tas deva iespēju arī sabiedrībai ieraudzīt citu ieslodzītā tēlu – cilvēku, kurš trenējas, pārstāv komandu, spēj sasniegt rezultātu un ir gatavs runāt par savu izaugsmi.

> ***Šahs dod iespēju produktīvi pavadīt brīvo laiku, iepazīt jaunus cilvēkus. Tādējādi paliek mazāk laika muļķībām un veidojas pozitīva jauna identitāte.***

Kāpēc tieši šahs?

Resocializācijā nav vienas metodes, kas derētu visiem, un šahu nevajadzētu uzskatīt par universālu risinājumu. Tomēr pasaules pieredze rāda, ka regulārai šaha spēlei piemīt vairākas īpašības, kas labi saskan ar resocializācijas mērķiem. "*Chess for Freedom*" programmā uzsvērta šaha spēja attīstīt koncentrēšanos, loģisko un stratēģisko domāšanu, lēmumu pieņemšanu, komunikācijas prasmes un spēju paredzēt savas rīcības sekas. Programmu īstenotāji dažādās valstīs norāda arī uz pozitīvu ietekmi uz stresa un trauksmes mazināšanu, jēgpilnu brīvā laika izmantošanu un sociālo mijiedarbību.

Šahā nevar izdarīto gājienu vienkārši atsaukt. Ir jāiemācās apstāties pirms lēmuma, izvērtēt situāciju un paredzēt iespējamos turpinājumus. Tā ir praktiska pašregulācijas mācīšanās: neļaut pirmajai emocijai vai impulsam automātiski kļūt par rīcību. Tikpat būtiski ir mēģināt izprast otra cilvēka domāšanu – nevis tādēļ, lai "uzvarētu otru", bet lai mācītos skatīties uz vienu situāciju no dažādām perspektīvām un saprast, ka arī otram cilvēkam ir sava loģika, nodomi un izvēles.

Ne mazāk svarīga ir attieksme pret kļūdām. Zaudēta partija nav jāuztver kā galīgs spriedums par cilvēka spējām. To var analizēt, saprast, kur pieņemts neveiksmīgs lēmums, un nākamajā reizē rīkoties citādi. Šahs šādā ziņā ļoti konkrēti māca, ka kļūdai var sekot nevis noliegums vai vainas novelšana uz citiem, bet analīze un jauns mēģinājums. Savukārt cieņpilna uzvara un cieņpilns zaudējums trenē emociju kontroli un sociāli pieņemamu reakciju situācijā, kad rezultāts nav tāds, kā cerēts.

Svarīga ir arī regulāras nodarbošanās radītā struktūra. Treniņiem un sacensībām ir konkrēts laiks, mērķis un pakāpeniski sasniedzami rezultāti. Tie piedāvā alternatīvu pasīvai laika pavadīšanai un cietuma subkultūras ietekmei, kā arī ļauj veidoties citām sociālajām saitēm. Cilvēks var kļūt par komandas biedru, pieredzējušāku spēlētāju, kurš palīdz iesācējam, vai vienkārši par cilvēku, kuram ir interese un prasme, ko iespējams turpināt arī pēc soda izciešanas. FIDE projektā šo aspektu īpaši saista ar pašrefleksiju, emociju apzināšanos un pozitīvāku attiecību veidošanu ar citiem.

Tieši šo ilgtermiņa vērtību Latvijas pieredzē redz arī Sergejs Kļimakovs – šahs dod ne tikai nodarbošanos ieslodzījuma laikā, bet arī iespēju pēc atbrīvošanās nonākt jaunā sociālajā vidē, satikt

citus cilvēkus, piedalīties turnīros un piederēt kopienai, kurā cilvēku vērtē pēc tā, kā viņš spēlē, sadarbojas un izturas pret citiem, nevis pēc viņa iepriekšējā statusa.

Kad pie viena galdiņa satiekas atšķirīgas pasaules

Ar laiku Latvijas komandām ar vienu starptautisko turnīru gadā kļuva par maz. Tika organizētas sacensības starp ieslodzījuma vietām, bet vēlāk radās iespēja spēlēt arī ar Latvijas Nacionālo bruņoto spēku šaha komandu – sākotnēji tiešsaistē, vēlāk arī klātienē ieslodzījuma vietā.

Šai tikšanās reizei bija nozīme ne tikai sportiskā ziņā. Cietuma subkultūrā attieksme pret valsts varas un militārajām institūcijām nereti ir noraidoša, tādēļ sākotnēji nebija pašsaprotami, kā tiks uztverta šāda sadarbība. Tomēr pie šaha galdiņiem spēlētāji koncentrējās uz spēli, nevis statusu. Sacensības noritēja cieņpilnā, pozitīvā un vienlaikus azartiskā gaisotnē. Tas bija vēl viens praktisks piemērs tam, ka kopīga interese spēj radīt kontaktu arī starp cilvēku grupām, kurām ikdienā savstarpējas saskarsmes būtu maz.

Latvijas pieredze kļuvusi par daļu no starptautiskā stāsta

Četru gadu laikā Latvijas "*Chess for Freedom*" pieredze izskanējusi starptautiskās konferencēs Čikāgā, Indijā, Eiropā un vairākos tiešsaistes formātos, kuros savu pieredzi apmaina ieslodzījuma vietu administrācijas, šaha federācijas, brīvprātīgie un resocializācijas speciālisti no dažādām valstīm.

> ***Cilvēks, kurš savu vietu sabiedrībā ilgstoši pieredzējis galvenokārt caur ieslodzītā statusu, pirmo reizi vai pēc ļoti ilga pārtraukuma ieguva iespēju Latviju pārstāvēt pozitīvā veidā.***

Latvijai šajā starptautiskajā tīklā ir ko dot citiem, jo īpaši pieredzi, kā ar salīdzinoši nelieliem resursiem, bet ļoti konsekventu brīvprātīgo darbu iespējams izveidot stabilas komandas un ilgstošu sadarbību. Savukārt mums pašiem ir daudz ko mācīties no valstīm, kur šahs ieslodzījuma vietās attīstīts jau vairākus gadu desmitus, – par treneru sagatavošanu, darba metodēm, saikni ar izglītību un iespējām nodrošināt šaha kopienas nepārtrauktību arī pēc cilvēka atbrīvošanās.

Šogad Latvija "*Chess for Freedom*" turnīrā ieiet jau ar vairāku gadu pieredzi. Iļģuciema cietuma un Rīgas Centrālcietuma spēlētāji turpina iesākto, savukārt Jelgavas komandas stāsts pēc cietuma slēgšanas turpinās jaunajā Liepājas cietumā. Mainās ēkas, komandu sastāvi un turnīru rezultāti, bet programmas pamatideja paliek nemainīga – piedāvāt cilvēkam vidi, kurā viņš var trenēt ne tikai šaha prasmes, bet arī pacietību, atbildību, pašregulāciju, sadarbību un spēju savu nākamo gājienu izdarīt pārdomātāk.

Šahs pats par sevi neatrisina resocializācijas uzdevumus. Taču četru gadu pieredze Latvijas ieslodzījuma vietās rāda, ka mērķtiecīgs darbs, regulāra klātbūtne un iespēja cilvēkam piederēt pozitīvai kopienai var radīt pārmaiņas, kas sniedzas krietni tālāk par šaha galdiņu.

Ieslodzījuma vietu pārvaldes sadarbība ar EuroPris

Eiropas Ieslodzījuma vietu un korekcijas dienestu organizācija (*The European Organisation of Prison and Correctional Services*, EuroPris) ir nepolitiska, nevalstiska organizācija, kas dibināta 2011. gadā. Iniciatīva izveidot šo organizāciju radās 2009. gadā Zviedrijas Eiropas Savienības prezidentūras laikā, un to izvirzīja Eiropas valstis, kas pārstāv starptautisko organizāciju IRCE (*International Roundtable for Correctional Excellence*). EuroPris apvieno Eiropas valstu ieslodzījuma vietu un korekcijas dienestus, kā arī citas institūcijas, kas darbojas penitenciārās sistēmas jomā.

Ieslodzījuma vietu pārvalde ir aktīvs organizācijas sadarbības partneris jau kopš 2012. gada, bet tās biedru rindām pievienojās 2015. gadā. Šobrīd EuroPris apvieno 40 ieslodzījuma vietu administrācijas no dažādām valstīm.

EuroPris mērķis ir veicināt uz tiesībām balstītu ieslodzījuma izpildi, stiprināt sadarbību starp Eiropas ieslodzījuma vietu un korekcijas dienestiem, kā arī sekmēt profesionālās prakses attīstību un sabiedrības drošību.

Dalība EuroPris sniedz ieslodzījuma vietu pārvaldei piekļuvi citu Eiropas valstu pieredzei, praktiskiem risinājumiem un jaunākajām nozares attīstības tendencēm. Tā ļauj salīdzināt dažādu valstu pieejas, pārņemt labo praksi un stiprināt profesionālo sadarbību Eiropas līmenī.

Lai veicinātu zināšanu apmaiņu un sadarbību starp dalībvalstīm, EuroPris ir izveidojusi Eiropas Ieslodzījuma vietu informācijas sistēmu – EPIS (*European Prison Information System*). Tajā apkopota informācija par Eiropas ieslodzījuma vietu dienestiem, tostarp Ieslodzījuma vietu pārvaldi un tās struktūrvienībām. Ieslodzījuma vietu pārvalde savu EPIS profilu aktualizē divas reizes gadā, lai nodrošinātu tajā publicētās informācijas aktualitāti.

EuroPris nodrošina arī sistemātisku informācijas un labās prakses apmaiņu starp Eiropas valstu ieslodzījuma vietu un korekcijas dienestiem. Būtisks instruments šajā jomā ir Zināšanu vadības sistēma – KMS (*Knowledge Management System*), kas ļauj dalīborganizācijām uzdot specializētus jautājumus un saņemt citu valstu pieredzē balstītas atbildes. KMS sniedz iespēju

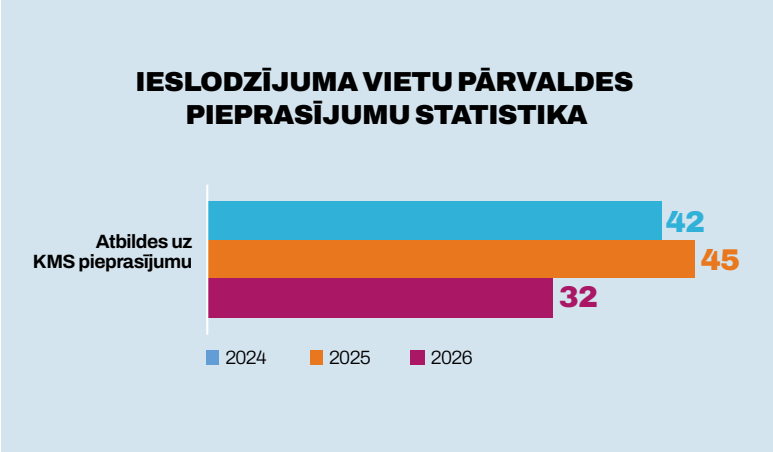

ātri iegūt informāciju par citu valstu pieredzi jautājumos, kuru risināšanai citkārt būtu nepieciešami ievērojami papildu resursi un individuāli kontakti ar ārvalstu dienestiem. Sistēma palīdz uzkrāt zināšanas, veicina pieredzes apmaiņu un ļauj izvairīties no vienu un to pašu jautājumu atkārtotas izskatīšanas. EuroPris biedriem ir iespēja uzdot arī savu organizāciju interesējošus jautājumus.

Ieslodzījuma vietu pārvalde regulāri iesaistās KMS informācijas apmaiņā, gan sniedzot atbildes citu valstu dienestiem, gan izmantojot sistēmu savām vajadzībām. Augstais atbilžu skaits apliecina, ka Ieslodzījuma vietu pārvalde ir aktīvs zināšanu un pieredzes devējs EuroPris tīklā, vienlaikus izmantojot organizācijas sniegtās iespējas savas darbības pilnveidošanai. Lai gan Ieslodzījuma vietu pārvalde biežāk sniedz atbildes citu valstu pieprasījumiem, arī šis process sniedz būtisku pievienoto vērtību, jo ļauj iepazīt citu valstu pieredzi, izvērtēt savu praksi un rast jaunus risinājumus ikdienas darbā. IeVP regulāri apkopo KMS ietvaros dalībvalstu sniegtās atbildes uz informācijas pieprasījumiem un sistematizē tās pēc tēmām. Katra gada beigās šī informācija tiek nodota IeVP struktūrvienību vadītājiem un viņu vietniekiem, sniedzot iespēju iepazīt Eiropas valstu risinājumus, pārņemt labo praksi un pilnveidot darba procesus. Ar KMS datubāzi un tajā pieejamajiem materiāliem aicinām iepazīties EuroPris mājaslapā: https://www.europris.org/epis/kms/.

Viens no būtiskākajiem dalības EuroPris ieguvumiem ir iespēja piedalīties konferencēs, kopsapulcēs, semināros un ekspertu grupu sanāksmēs, kur tiek apspriesti Eiropas ieslodzījuma vietu sistēmām aktuāli jautājumi un prezentēti dažādu valstu risinājumi. Šie pasākumi ļauj iegūt aktuālu informāciju par nozares tendencēm, iepazīt praksē pārbaudītas pieejas un veidot profesionālus kontaktus ar citu valstu ekspertiem. Tādējādi tiek veicināta arī Latvijas penitenciārās sistēmas attīstība atbilstoši mūsdienu Eiropas standartiem.

EuroPris ir nozīmīga sadarbības platforma Eiropas penitenciārajā jomā, kas sniedz iespēju ne tikai sekot nozares attīstībai, bet arī aktīvi iesaistīties profesionālajās diskusijās un pieredzes apmaiņā. Dalība organizācijā palīdz Ieslodzījuma vietu pārvaldei ieviest starptautiski pārbaudītus risinājumus, stiprināt darbinieku kompetenci un attīstīt Latvijas penitenciāro sistēmu atbilstoši Eiropas labajai praksei. Plašāka informācija par organizācijas darbību, pasākumiem un ekspertu grupām pieejama tīmekļvietnē *www.europris.org*.

#cietumi

Analītiski

Ieslodzījuma vietu pārvalde skaitļos

IESLODZĪJUMA VIETAS

Rīgas Centrālcietums
Izmeklēšanas cietums ar slēgtā cietuma nodaļu
945 ieslodzītie

Liepājas Cietums
Izmeklēšanas cietums ar slēgtā cietuma nodaļu
167 ieslodzītie

Daugavgrīvas cietums
Slēgtais cietums ar izmeklēšanas cietuma nodaļu un atklātā cietuma nodaļu
1143 ieslodzītie

Jelgavas cietums
Slēgtais cietums ar izmeklēšanas cietuma nodaļu
slēgts 2026. gada 31. jūlijā

Valmieras cietums
Slēgtais cietums ar izmeklēšanas cietuma nodaļu
324 ieslodzītie

Olaines cietums
Slēgtais cietums ar izmeklēšanas cietuma nodaļu, atklātā cietuma nodaļu un Atkarīgo centru
262 ieslodzītie

Iļģuciema cietums
Slēgtais cietums ar izmeklēšanas cietuma nodaļu un audzināšanas iestādes nepilngadīgajām nodaļu
181 ieslodzītais

Jēkabpils cietums
Slēgtais cietums ar atklātā cietuma nodaļu
252 ieslodzītie

Cēsu Audzināšanas iestāde nepilngadīgajiem
Audzināšanas iestāde nepilngadīgajiem ar izmeklēšanas cietuma nodaļu
14 ieslodzītie

IESLODZĪJUMA VIETĀS ATRODAS KOPĀ
3588 IESLODZĪTIE

IESLODZĪTO SKAITS UZ 100 000 IEDZĪVOTĀJIEM
194,46*

IESLODZĪTO ĪPATSVARS (%)
2025. gada 31. decembrī

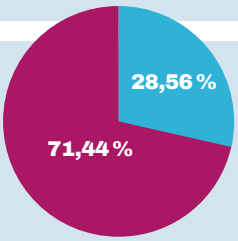

- Apcietinātie
- Notiesātie

IZDEVUMI 2025. GADĀ

Kopā :
83 850 550 EUR
(t. sk. atlīdzība 57 545 086 EUR)

Izdevumi uz vienu ieslodzīto dienā
62,08 EUR

IESLODZĪTO SKAITA IZMAIŅAS

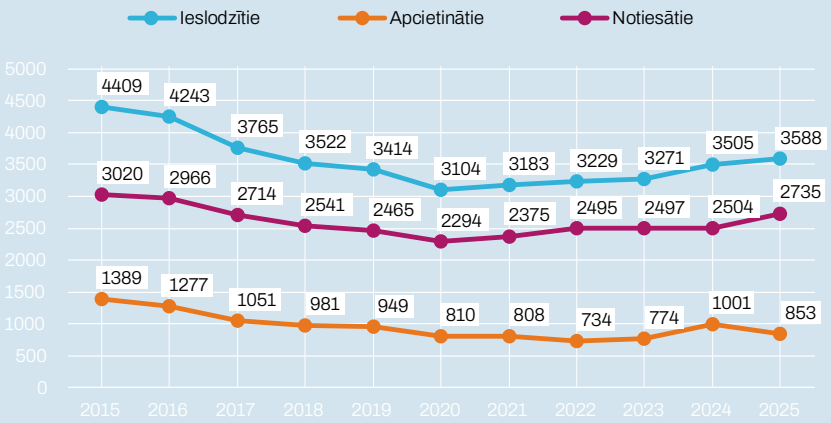

* LV iedzīvotāju skaits 2026. gada sākumā: 1 845 096
(https://data.stat.gov.lv/pxweb/lv/OSP_PUB/START__POP__IR__IRS/IRS031/table/tableViewLayout1/)

Analītiski

IESLODZĪTO SKAITS 2025. GADA 31. DECEMBRĪ

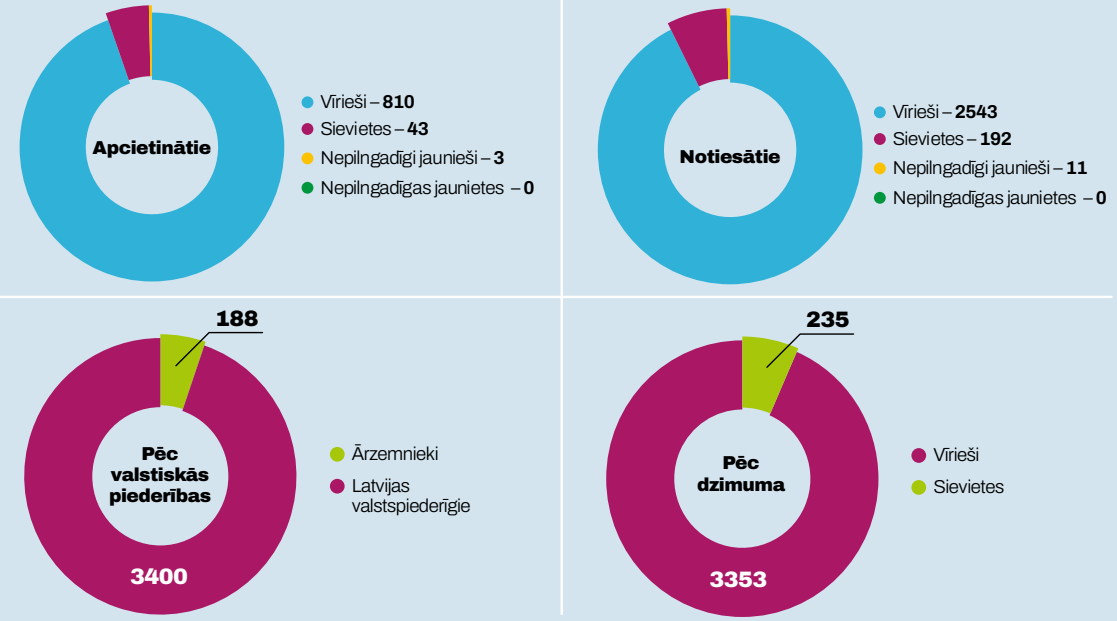

NOTIESĀTO ĪPATSVARS (%) ATBILSTOŠI SODA IZCIEŠANAS REIŽU SKAITAM

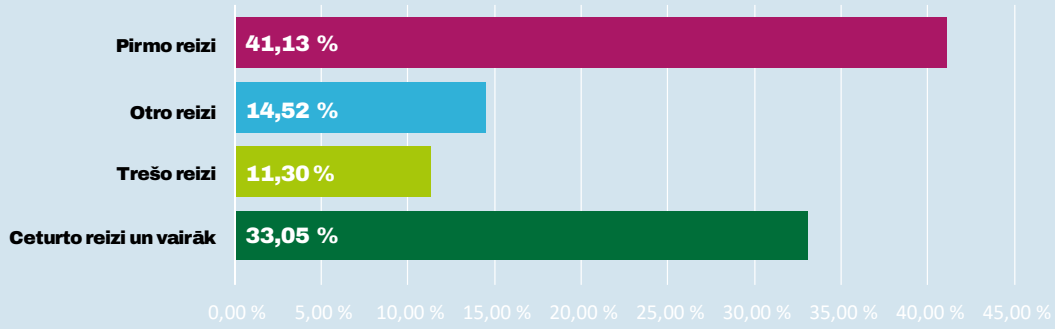

NOTIESĀTO SADALĪJUMS (%) 2025. GADA 31. DECEMBRĪ

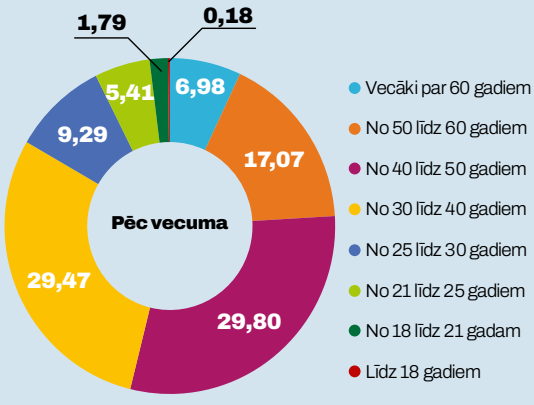

ATBRĪVOTI IESLODZĪTIE 2025. GADĀ

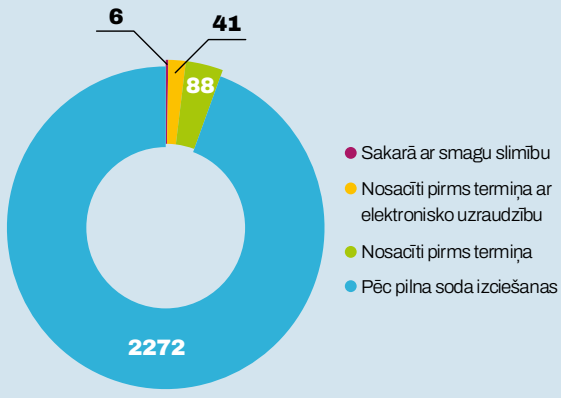

NOTIESĀTO SADALĪJUMS (%) 2025. GADA 31. DECEMBRĪ ATBILSTOŠI PIESPRIESTĀ BRĪVĪBAS ATŅEMŠANAS SODA TERMIŅA ILGUMAM

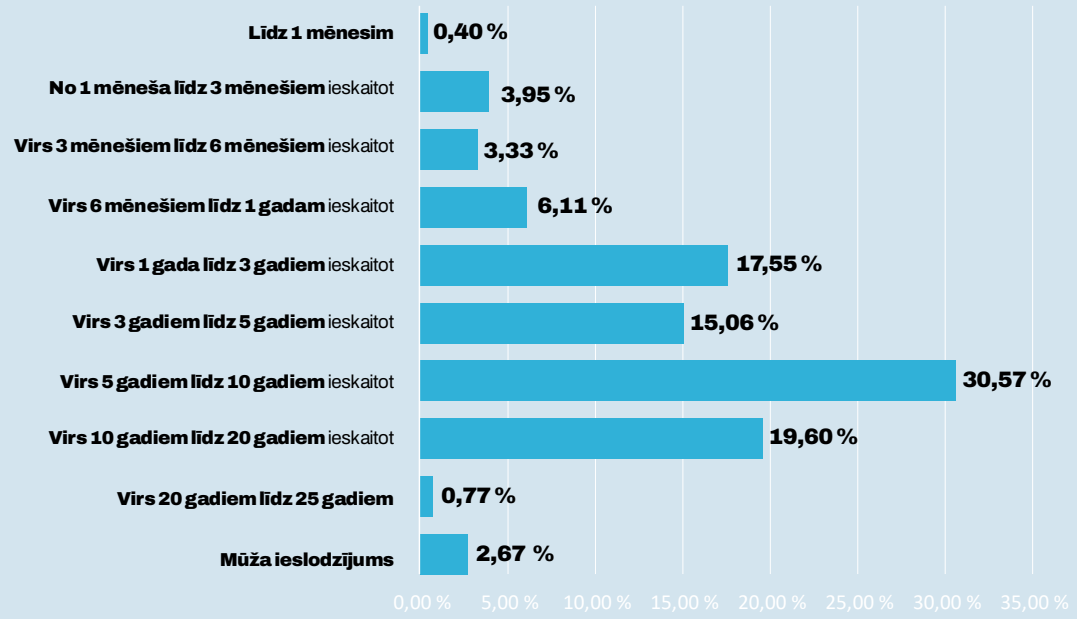

IZGLĪTOJAMO IESLODZĪTO ĪPATSVARS (IZGLĪTOJAMIE IESLODZĪTIE / VISI IESLODZĪTIE) 2005.–2025. GADĀ

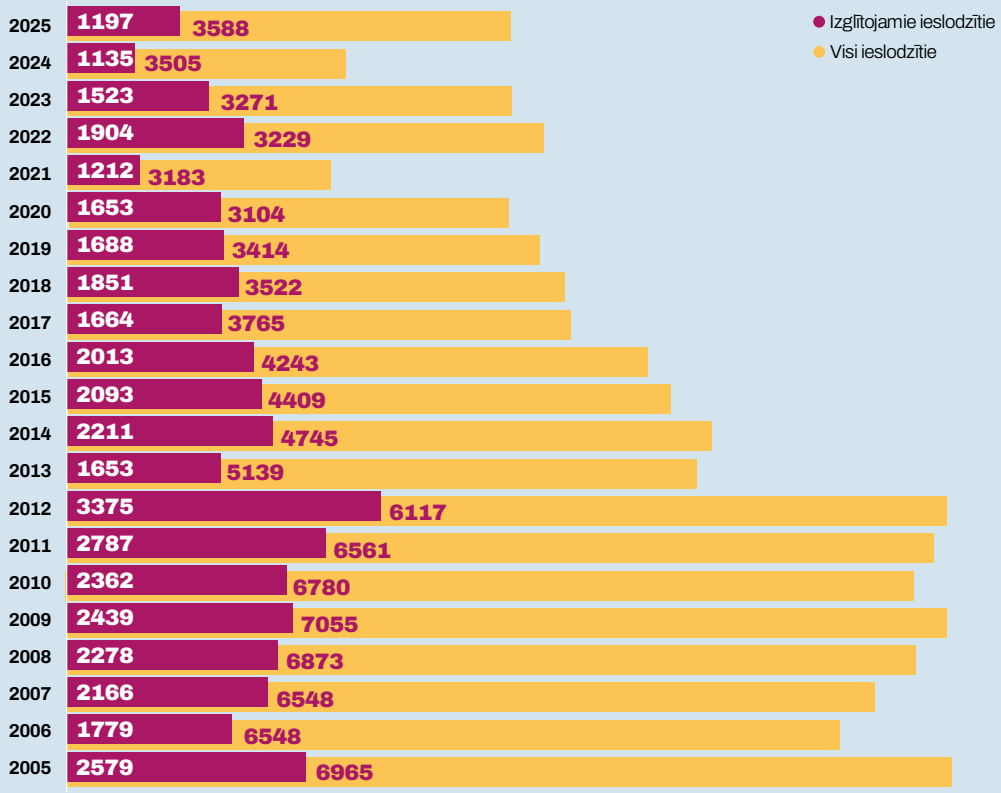

FORMĀLĀS IZGLĪTĪBAS PROGRAMMĀS PIEDALĪJĀS

673 ieslodzītie jeb
56 % no kopējā ieslodzīto izglītojamo skaita vai
19 % **no kopējā ieslodzīto skaita**:

vispārējā izglītībā	profesionālajā izglītībā	augstākajā izglītībā
236 ieslodzītie	**431** ieslodzītais	**6** ieslodzītie

IZGLĪTĪBAS PROGRAMMĀS IESAISTĪTO IESLODZĪTO ĪPATSVARS (%) NO KOPĒJĀ IZGLĪTOJAMO SKAITA 2025. GADA 31. DECEMBRĪ

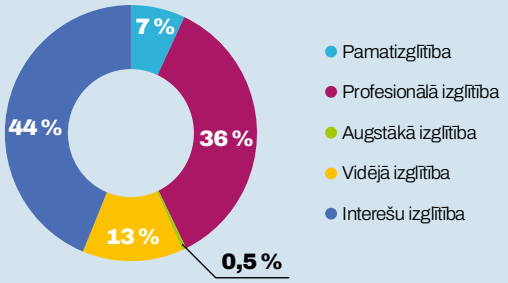

2024./2025. mācību gadā ieslodzījuma vietās īstenoja **profesionālās izglītības programmas** ar iegūstamām kvalifikācijām:

Cēsu AIN	Kokapstrādes iekārtu operators
Daugavgrīvas cietums	Šuvējs, pavāra palīgs, kokapstrādes iekārtu operators, bruģētājs, mūrnieks, inženiersistēmu montētājs, lokmetinātājs metināšanā ar mehanizēto iekārtu aktīvās gāzes vidē (MAG/135), elektromontieris, sausbūves tehniķis, sausbūves montētājs
Iļģuciema cietums	Florists, šuvējs, vizāžists, pavāra palīgs, viesnīcas istabenis, apdares darbu strādnieks
Jēkabpils cietums	Pavāra palīgs, apdares darbu strādnieks
Liepājas cietums	Apdares darbu strādnieks, elektromontieris
Rīgas Centrālcietums	Pavāra palīgs, rokas lokmetinātājs (MMA/111), lokmetinātājs metināšanā ar mehanizēto iekārtu aktīvās gāzes vidē (MAG/135), kokapstrādes iekārtu operators, apdares darbu strādnieks, elektromontieris, lokmetinātājs metināšanā ar volframa elektrodu inertā gāzes vidē (TIG)
Valmieras cietums	Rokas lokmetinātājs (MMA/111), lokmetinātājs metināšanā ar mehanizēto iekārtu aktīvās gāzes vidē (MAG/135), kokapstrādes iekārtu operators, apdares darbu strādnieks

2024./2025. mācību gadā ieslodzītie iesaistījās šādās **augstākās izglītības** studiju programmās:

- **"Tiesību zinātne"**
- **"Uzņēmējdarbības vadība"**
- **"Finanses un grāmatvedība"**
- **"Organizāciju un sabiedrības pārvaldes socioloģija"**
- **"Cilvēku resursu vadība"**
- **"Humanitāro zinātņu bakalaurs reliģijā un teoloģijā"**

NOTIESĀTO NODARBINĀTĪBA UN ATALGOJUMS 2025. GADĀ

2025. gadā viena notiesātā vidējais mēneša atalgojums (pēc nodokļu nomaksas un citu ieturējumu veikšanas):

Ieslodzījuma vietu saimnieciskajā apkalpē –	Komersantu izveidotajās darba vietās –
102,47 EUR	**282,20 EUR**

Notiesāto nodarbinātības līmenis 2025. gadā bija **27,4 %** no kopējā notiesāto skaita (komersantu darba vietās – 16,9 %, saimnieciskajā apkalpē – 10,6 %).

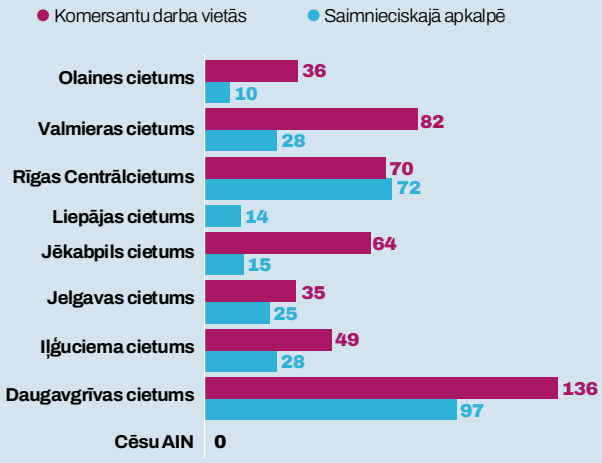

IESLODZĪTO NODARBINĀTĪBA 2004.–2025. GADĀ

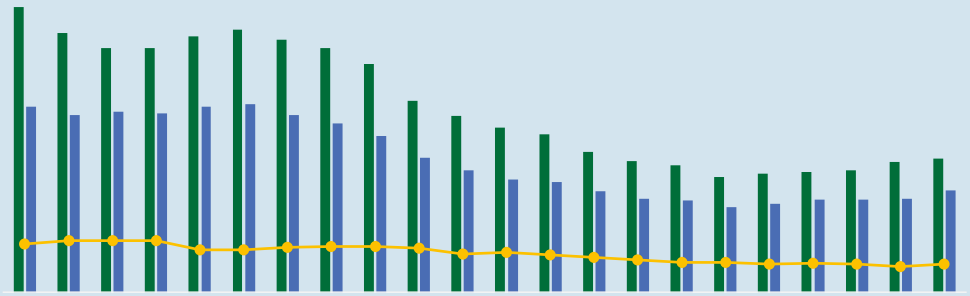

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025
Ieslodzīto skaits	7646	6965	6548	6548	6873	7055	6780	6561	6117	5139	4745	4409	4243	3765	3522	3414	3104	3183	3229	3271	3505	3588
Notiesāto skaits	4984	4766	4838	4806	4981	5055	4749	4526	4196	3613	3276	3020	2966	2714	2514	2465	2294	2375	2495	2497	2504	2735
Nodarbināto ieslodzīto skaits	1286	1377	1393	1379	1141	1141	1210	1224	1224	1179	1036	1069	999	948	874	801	807	761	780	759	680	761
Nodarbināto skaits (%)	31,40 %	16,82 %	19,77 %	21,27 %	21,06 %	16,60 %	16,17 %	18,66 %	20,01 %	22,94 %	21,83 %	24,25 %	23,54 %	25,18 %	24,82 %	23,46 %	26,00 %	23,91 %	24,16 %	23,20 %	19,40 %	21,21 %

PAR IESLODZĪTO PSIHOLOĢISKO PALĪDZĪBU

2025. gadā ieslodzījuma vietās psiholoģisko palīdzību sniedza 34 psihologi kopumā

4095 ieslodzītajiem,

no tiem 3296 notiesātajiem un 799 apcietinātajiem, tostarp veica šādas psiholoģiskās palīdzības aktivitātes:

- **11 079**
  Individuālās konsultācijas
- **416**
  Krīzes intervences saistībā ar suicidālas uzvedības izpausmēm, konflikta situācijām, adaptācijas grūtībām, vardarbību utt. (416 ieslodzītajiem)
- **683**
  Psiholoģiskās izpētes pasākumi, lai izpētītu ieslodzīto kognitīvos procesus, emocionālo sfēru un personības īpatnības u. c.
- **176**
  Sagatavoti psihologa atzinumi
  - **174**
    saistībā ar suicidālas uzvedības riska pakāpes noteikšanu
  - **2**
    saistībā ar ieslodzītās personas īpatnību psiholoģisko izpēti

PAR SOCIĀLO DARBU

2025. gadā ieslodzījuma vietās strādāja **25 sociālā darba speciālisti**, kuri kopumā

3736 ieslodzītajiem

(2889 notiesātajiem un 847 apcietinātajiem) un ieslodzījuma vietu personālam veica šādas sociālā darba aktivitātes:

- **individuālās konsultācijas personālam**, to skaitā vienreizējas un atkārtotas konsultācijas amatpersonām un darbiniekiem
- **7236 individuālās konsultācijas ieslodzītajiem:**
  - **3736 vienreizējas konsultācijas:**
    - **2889** konsultācijas notiesātajiem
    - **847** konsultācijas apcietinātajiem
  - **3500 atkārtotas konsultācijas:**
    - **2786** konsultācijas notiesātajiem
    - **714** konsultācijas apcietinātajiem
- **notiesāto risku un vajadzību izvērtējumu veikšana**
- **resocializācijas programmu īstenošana ieslodzītajiem**
- **brīvā laika pasākumu organizēšana ieslodzītajiem**

2025. GADĀ IESLODZĪJUMA VIETĀS TIKA ORGANIZĒTI ŠĀDI GARĪGĀS APRŪPES PASĀKUMI:

- **1325** dievkalpojumi
- **412** reliģiska satura filmas
- **1107** reliģiskās literatūras izpētes nodarbības
- **6579** pastorālās sarunas
- **72** koncerti
- **1723** programmu nodarbības

2025. GADĀ ORGANIZĒTI ŠĀDI PASĀKUMI, LAI NODROŠINĀTU IESLODZĪTO BRĪVĀ LAIKA PILNVĒRTĪGU PAVADĪŠANU:

- **1346** **sporta pasākumi** (turnīri – šaha, dambretes, volejbola, futbola un tenisa)
- **57** **kultūras pasākumi** (koncerti, izrādes, izstādes, tematiskie pasākumi u. c.)
- **302** **informatīvie pasākumi** (lekcijas, vispārizglītojošo filmu demonstrēšana u. c.)
- **137** **mākslas pasākumi**
- **230** **pašdarbības pasākumi** (ieslodzīto organizētie pasākumi)
- **1658** **citi pasākumi** (NVO, brīvprātīgo, valsts un pašvaldības iestāžu, anonīmo alkoholiķu, anonīmo narkomānu organizētie pasākumi)

IESLODZĪTO IESAISTĪŠANA RESOCIALIZĀCIJAS PROGRAMMĀS

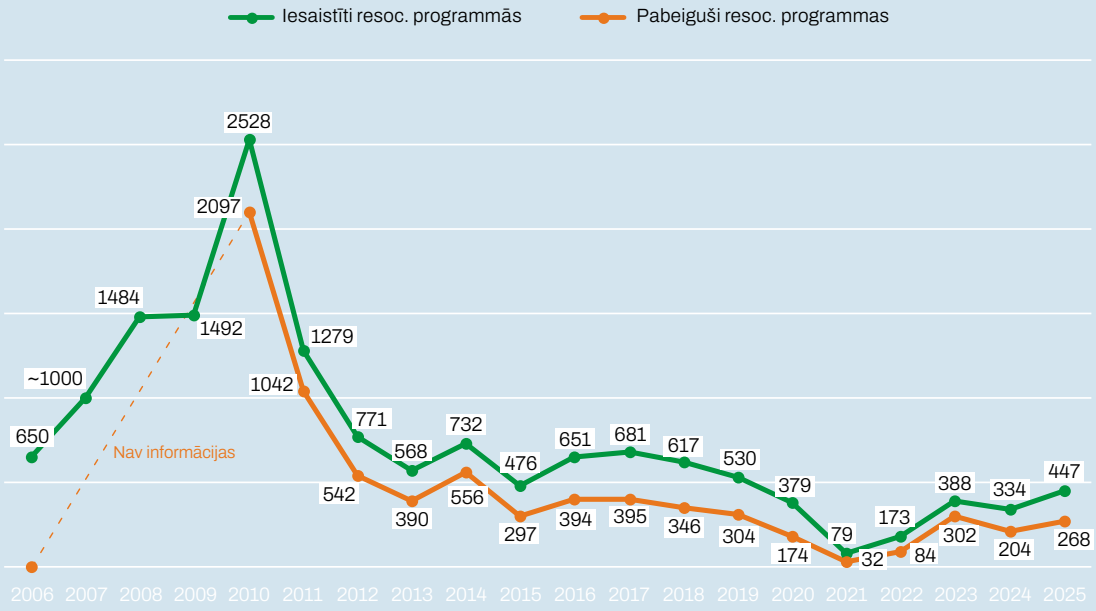

AMATA VIETAS IESLODZĪJUMA VIETU PĀRVALDĒ PĒC AMATU SARAKSTA 2025. GADA 31. DECEMBRĪ

2411,25 amata vietas
- **2006** amatpersonas
- **383,25** darbinieki
- **22** ierēdņi

433,9 vakanti amati
- **378** amatpersonas
- **52,9** darbinieki
- **3** ierēdņi

239 pieņemti dienestā un darbā
- **198** amatpersonas
- **39** darbinieki
- **2** ierēdņi

241 tika atbrīvoti no dienesta un darba
- **139** amatpersonas
- **100** darbinieki
- **2** ierēdņi

2004 vidējais amatpersonu, darbinieku un ierēdņu skaits
- **1616** amatpersonas
- **368** darbinieki
- **20** ierēdņi

	Pēc amata vietām	Faktiski	Vakantās vietas
Virsnieki	735	526	209
Instruktori	1271	1101	170
Darbinieki	383,25	350	50,9
Ierēdņi	22	19	3

PERSONĀLA SADALĪJUMS 2025. GADĀ

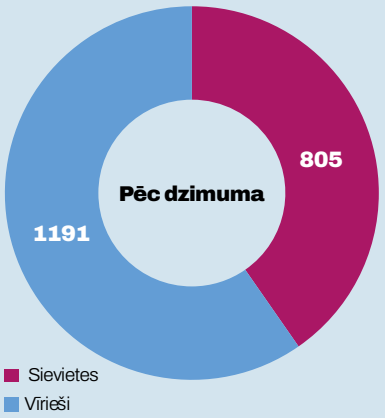

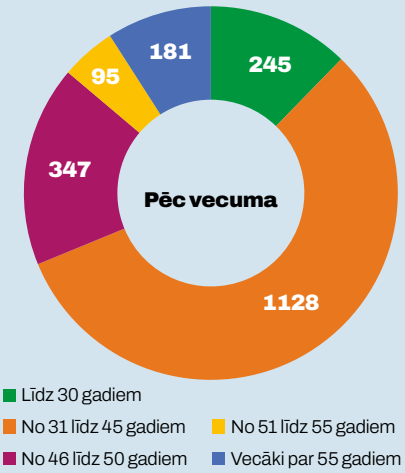

AMATPERSONU SADALĪJUMS PĒC IZDIENAS STĀŽA 2025. GADĀ

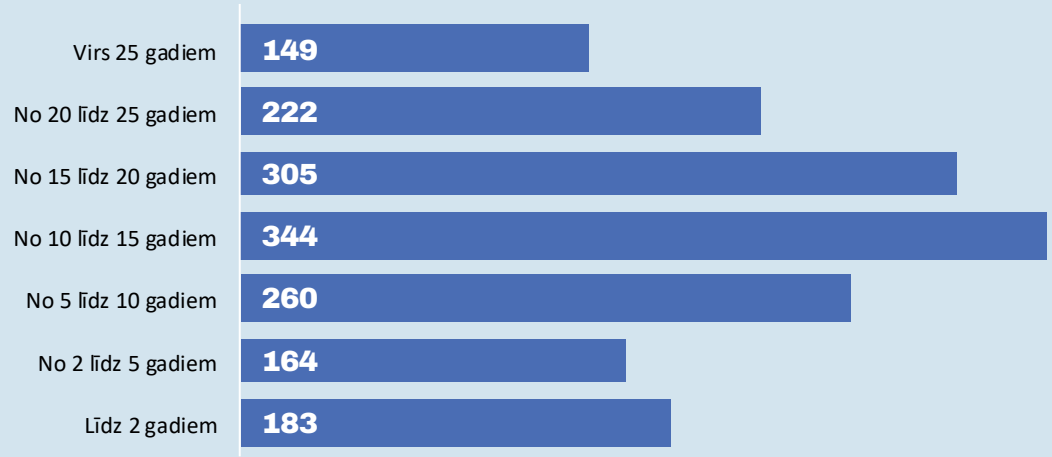

#cietumi

Žurnāla saturu veidoja un apkopoja

Ieslodzījuma vietu pārvaldes centrālā aparāta Stratēģijas daļas priekšniece **LĀSMA KAULIŅA** un vecākā referente **ANETE STRAUTNIECE.**

ĪPAŠS PALDIES rakstu autoriem un citām žurnāla izveidē iesaistītajām personām!

PALDIES Ieslodzījuma vietu pārvaldes ieslodzījuma vietu personālam par atsaucību un palīdzību žurnāla tapšanā.

Žurnāla sagatavošanā izmantoti šādi informācijas avoti:

- Pārvaldes struktūrvienību sniegtā informācija;
- Pārvaldes 2025. gada publiskais pārskats.

© Informācijas pārpublicēšanas un citēšanas gadījumā atsauce uz Ieslodzījuma vietu pārvaldi ir obligāta.

Atsauksmes un ierosinājumus lūdzam sūtīt uz:
pasts@ievp.gov.lv

FOTO: SIA *Izdevniecība Rīgas Viļņi* (Juris Rozenbergs un Gatis Rimšs), SIA *LETA* (Evija Trifanova), *F/64 Photo Agency* (Martins Zilgalvis).

Atsevišķas šajā izdevumā izmantotās ilustrācijas ir ģenerētas ar mākslīgā intelekta palīdzību.

Mākslinieki un grafiskie dizaineri Līva Jankovska un Aleksandrs Kosarevs.
Korektore Gunita Arnava.

ŽURNĀLS IZDOTS EIROPAS SOCIĀLĀ FONDA PLUS PROJEKTA NR.4.3.4.7/1/24/I/001 "DROŠĪBA: ATBILDĪGA RESOCIALIZĀCIJA IESLODZĪTAJIEM (DARI)" IETVAROS

DARI
DROŠĪBA: ATBILDĪGA RESOCIALIZĀCIJA IESLODZĪTAJIEM

Līdzfinansē Eiropas Savienība

2027 Nacionālais attīstības plāns

Ieslodzījuma vietu pārvalde

2026